

Записки з ономастики

Збірник наукових праць

Випуск 24

Opera
in onomastica

Fasciculum XXIII

*ЧЛЕН-КОРЕСПОНДЕНТ НАН УКРАЇНИ
КАРПЕНКО ЮРІЙ ОЛЕКСАНДРОВИЧ
(29.09.1929—10.12.2009)*

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
Universitas nationalis Odessae

Записки з ономастики

Збірник наукових праць

Випуск 24

Opera in onomastica

Fasciculum XXIV

Засновано у 1999 р.

Одеса
«Астропринт»
2021

УДК 801.311/.313(066)

Засновник: Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

Видання засновано доктором філологічних наук, професором, членом-кореспондентом НАН України **Юрієм Олександровичем Карпенком** у 1999 році

Редакційна колегія:

д-р філол. наук **О. Ю. Карпенко** (відп. редактор)
 д-р філол. наук **Т. Ю. Ковалевська** (заст. відп. редактора)
 д-р філол. наук **В. Ю. Неклесова** (відп. секретар)
 канд. філол. наук **Г. В. Ткаченко** (відп. секретар)
 д-р філол. наук **Н. О. Бігунова**
 канд. філол. наук **Е. В. Босва**
 д-р філол. наук **С. О. Вербич**
 д-р філол. наук **О. А. Войцева**
 канд. філол. наук **Л. М. Голубенко**
 д-р пед. наук **Н. Ю. Голубенко**
 канд. філол. наук **Ю. І. Дідур**
 д-р філол. наук **Т. І. Домброван**
 д-р філол. наук **І. М. Колегаєва**
 д-р філол. наук **В. О. Колесник**
 д-р філол. наук **Н. С. Колесник**
 д-р філол. наук **Н. В. Кондратенко**
 д-р філол. наук **Т. М. Корольова**
 канд. філол. наук **Т. І. Крупеньова**
 д-р філол. наук **З. О. Купчинська**
 д-р філол. наук **Г. П. Лукаш**
 д-р філол. наук **О. П. Матузкова**
 д-р філол. наук **І. Б. Морозова**
 д-р філол. наук **С. М. Пахомова**
 д-р філол. наук **Н. В. Петлюченко**
 д-р філол. наук **Є. М. Степанов**
 д-р філол. наук **О. Б. Ткаченко**
 д-р філол. наук **М. М. Торчинський**
 prof. **Gabrielle Le Tallec-Lloret**
 prof. **Gergana Petkova**
 prof. **Mariana Parzulova**

© Одеський національний університет
 імені І. І. Мечникова, 2021

УДК 81'373.21:81'373.611

DOI: <https://doi.org/10.18524/2410-3373.2021.24.248313>

**ВЕРБИЧ Святослав
 Олексійович**

доктор філологічних наук, старший
 науковий співробітник, старший
 науковий співробітник відділу історії
 української мови та ономастики
 Інституту української мови НАН
 України, вул. Грушевського, 4, Київ,
 01001, Україна; тел.: +380954253216;
 e-mail: sviatoverb@ukr.net;
 ORCID ID 0000–003–4671–1898

Sviatoslav Verbych

Doctor of Philology, Senior Researcher,
 Department of History of the Ukrainian
 Language and Onomastics Institute of
 Ukrainian Language of the National
 Academy of Sciences of Ukraine, St.
 Hrushevskoho, 4, Kyiv, 01001, Ukraine;
 e-mail: sviatoverb@ukr.net;
 ORCID ID 0000–0003–4671–1898

ГЕНЕТИЧНО ТЮРКСЬКІ ОЙКОНИМИ ОДЕЩИНИ: ВМОТИВОВАНІСТЬ / НЕВМОТИВОВАНІСТЬ ПЕРЕЙМЕНУВАНЬ РАДЯНСЬКОГО ПЕРІОДУ¹

GENETICALLY TURKISH OIKONYMS OF ODESA REGION: MOTIVATED / UNMOTIVATED RENAMINGS OF THE SOVIET PERIOD

ABSTRACT

Introduction. The article analyzes the oikonyms of the modern Odesa region, which were formed during the Turkish-Tatar (Nogai) history of this region. The genetic Turkic names that the Bulgarian settlers moved to a new place of residence from their homeland (or from the territory of Turkey) during the end of the XVIII — first half of the XIX century are analyzed. These names were changed as a result of administrative intervention by the Soviet authorities, mainly during 1944–1945.

Aim. The study aims to carry out etymological and structural-semantic analysis of genetically Turkic oikonyms of modern Odesa region.

The object of the study is the genetically Turkic names of the settlements of Odesa region (local and transferred by Bulgarian settlers from across the Danube), which were changed administratively mainly after 1944; **the subject of the research** is to find out the etymologies of the corresponding oikonyms and their structural and semantic characteristics.

¹ Продовження. Початок див. у: Генетично тюркські ойконіми Одещини: вмотивованість / невмотивованість перейменувань радянського періоду. 1 // Мовознавство. — 2021. — № 4. — С. 45–49.

Research methods. For the analysis of oikonyms the descriptive method is applied by means of which the structure of both historical (genetically Turkic), and new (Soviet period) names is characterized, and also reception of the etymological analysis for establishment of etymons of genetically Turkic names of settlements.

Research results. The article identifies word-forming models, presents the classification of genetically Turkic oikonyms of Odesa region, clarifies the preonymic motivation of their creative bases; the structure of new (renamed) names is characterized.

Conclusions. It is proved that most renamings do not take into account either the derivation model, which formed the original name of the settlement, or the appellative (onym) meaning of the creative bases, which convincingly testifies to their artificial nature, lack of connection with local nature, historical and cultural features of the region. It should be noted that it is necessary to change the names of the modern Odesa region, in particular the names with the Russian imperial connotation (Alexandrovka, Suvorov), as well as with the Russian-speaking structure (Udobne, Utkonosivka).

Key words: genetically Turkic oikonyms of Odesa region, name changings of the Soviet period, internal form of oikonyms, artificial name, restoration of historical names.

ВСТУП

Ойконімна система сучасної Одещини формувалася впродовж багатьох століть у межах життєвого простору як слов'янських (українці, росіяни, болгари), так і неслов'янських (татари (ногайці), турки, молдавани, гагаузи, німці) етносів, які тут перебували протягом тривалого часу в різні періоди історії цього регіону. Відповідно представники цих народів лишили свої сліди як в апелятивному словникові населення теперішньої Одеської області, так і в його оніміконі, передусім у назвах поселень. Значну частку серед ойконімів краю становлять генетично тюркські назви, які з'явилися тут у період проживання татар-ногайців, починаючи з 2-ї половини XVI ст.

З історії Північно-Західного Надчорномор'я, куди входить і нинішня Одещина, відомо, що з кінця XV ст. цей регіон був під впливом могутньої на той час Османської імперії. Султан Сулейман II у 1569 р. в південній частині нинішньої Одещини (у тюркськомовному середовищі мала назву Буджак, пізніше — Бессарабія) оселив татарський народ ногайців, що закріпилися тут більше ніж на триста років — до кінця XVIII ст. (Сергиевский 1946: 335; Скиба 1992: 47). Саме це населення і сформувало місцеву тюркську топонімію — насамперед назви водойм і населених пунктів.

Етнічну стабільність регіону порушили російсько-турецькі війни: 1768–1774 рр., 1787–1791 рр., 1806–1812 рр., 1828–1829 рр., унаслідок яких активізувалися, за сприяння уряду Російської імперії, процеси іноземного освоєння краю. Значну частку з-поміж нових поселенців становили вихідці з-за Дунаю, передусім болгари. Дослідники зазначають, що до 1832 р. тут уже було 83 болгарських поселення (Чебан 2009: 177). Переселенці часто осідали в покинутих татарських селах, зберігаючи їхні назви, або засновували нові поселення, переносючи на них назви зі свого попереднього місця проживання здебільшого в окупованій турками Болгарії. Такі генетично тюркські ойконіми вільно функціонували на теренах Одещини здебільшого до 1944 р., коли радянська влада після звільнення території області від гітлерівців узялася запроваджувати новий порядок, зокрема і в ділянці власних назв населених пунктів. Унаслідок такого адміністративного втручання в ойконімний простір Одещини (як, до речі, й інших регіонів України) зникло багато історичних назв, пов'язаних із тюркським періодом історії цього регіону. Натомість з'явилися переважно штучні, безбарвні (одноманітні), позбавлені місцевого природного й культурного колориту назви на зразок: *Мирне* (колишнє *Корякчи*), *Рибальське* (колишнє *Мартаза*), *Удобне* (колишнє *Ханкишла*), *Червоний Яр* (колишнє *Китай*) та низка подібних назв, не пов'язаних із попередньою історією. Щоправда, частину таких новотворів радянські номінатори скалькували, переклавши українською мовою, їхні тюркські попередники. Так, на ойконімній карті Одещини з'явилися назви *Новоселівка* (колишнє *Єнікей*), *Оріхівка* (колишнє *Пандаклія*), *Орлівка* (колишнє *Картал*), *Струмок* (колишнє *Чишма*) тощо. Зауважмо, однак, що зміні підлягали не всі генетично тюркські ойконіми. Незмінними лишилися, наприклад, назви *Байтали*, *Бакша*, *Куяльник*, *Саврань*, *Саражинка* (усі в Подільському р-ні), *Кагарлик* (Одеський р-н), *Каїри* (Білгород-Дністровський р-н), *Саф'яни* (Ізмаїльський р-н), *Татарбунари* і *Тузли* (Білгород-Дністровський р-н) та деякі інші. Перейменування зазнали, очевидно, ті генетично тюркські назви, які, на думку тодішніх функціонерів, були або немилозвучними (наприклад: *Кебабча* > *Широке*), або етимологічно непрозорими (наприклад: *Шагани* > *Приморське*), або ідеологічно ворожими (наприклад: *Ханкишла* > *Удобне*, у якому *Хан* - < *хан* 'феодалний правитель у тюркських і монгольських народів').

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Здійснити етимологічний і структурно-семантичний аналіз ойконімів сучасної Одеської області, які сформувалися в період турецько-татарської (ногайської) історії краю, а також генетично тюркські назви, які болгарські переселенці перенесли на нове місце проживання здебільшого зі своєї батьківщини впродовж кінця XVIII — першої половини XIX ст., що були змінені внаслідок адміністративного втручання радянської влади переважно протягом 1944–1945 рр.

ОБ'ЄКТ І ПРЕДМЕТ ДОСЛІДЖЕННЯ

Генетично тюркські назви поселень Одещини як місцеві, так і перенесені новими поселенцями з-за Дунаю, змінені адміністративним способом після 1944 р. (переважно); **предмет** — з'ясування етимології відповідних ойконімів і їх структурно-семантична характеристика.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Специфіка об'єкта дослідження і поставлені завдання зумовили застосування для аналізу генетично тюркських ойконімів Одещини і нових (перейменованих) назв описового методу (схарактеризовано структуру історичних ойконімів і нових назв радянського періоду) і прийому етимологічного аналізу (встановлено етимони генетично тюркських назв поселень).

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Мирне (с., Ізмаїльського р-ну). Відоме в XIX ст. (ІМСОд.: 507). У 1-й половині XX ст. поселення мало назву *Карячка* (АТП 1947: 214). З 1957 р. — *Мирне* (ІМСОд.: 507). Первісна назва села *Корякчи* (Бачинська 2002: 89) вказує на її тюркську природу й свідчить про те, що його заснувало місцеве татарське населення. На нашу думку, це фонетично вторинна форма від *Карякчи*, що є дериватом із суфіксом *-çi* (утворював похідні форми від іменних основ на позначення діяча; Бушаков 2003: 93) від антропоніма *Qaraq*, реальність якого підтверджує задокументована тюркська особова назва *Qaraqçi* (Бушаков 2003: 93). Форма *Карячка* виникла внаслідок фонетично-словотвірної адаптації тюркського ойконіма *Карякчи* на східнослов'янському ґрунті. Нова назва *Мирне* символічно-побажална, мотивована прикметником *мірний* (-е) < *мир* 'відсутність незгоди, ворожнечі, сварок; згода' (СУМ IV: 712). З огляду на внутрішню форму історичної назви перейменування невмотивоване.

Нагірне (с., Ізмаїльського р-ну). Давнє поселення, яке в минулому мало назву *Кара Агач*. Про це свідчать відповідні фіксації в історич-

них джерелах: 1691 р. — *Kara Ağaç* (Середа 2009: 185), 1806, 1827 рр. — *Карагач* (Кабузан 1974: 87, 97). До 1946 р. — *Карагач* (АТП 1947: 927). Після 1946 р. — *Нагірне* (АТП 1947: 215). Первісна назва *Кара Агач* (*Карагач*) позначала татарське (ногайське) поселення (Чебан 2009: 235–236). Ойконім має паралелі серед топонімів Південної України, наприклад: рр. *Великий Карагач* у бас. Нижнього Дністра на Одещині, *Карагач* у бас. Чорного моря в Криму (СГУ: 91, 239), бб. *Карагач-Дере*, *Карагач-Чокрак* у Криму (Бушаков 2003: 128), с. *Карагач* (тепер Кизилівка) у Криму (СГУ: 239). В основі цих назв — тюрк. *qarağaç* 'берест' (Бушаков 2003: 128), інше значення — 'чорний в'яз' (ГНП: 44). Така мотивація зазначених топонімів указувала на поширення в довколишній місцевості відповідних дерев, що, до речі, підтверджують типологічні паралелі — питомі укр. назви *Бірест*, *В'язова*, *В'язовий* (гідроніми) в різних регіонах України (СГУ: 43, 124). Структурно-семантичний та етимологічний аналіз історичної назви *Карагач* переконливо свідчить про те, що нова назва *Нагірне* (< *нагірний* (-е) < *на горі*) штучна, невмотивована.

Новоселівка (с., Ізмаїльського р-ну). Перша письмова згадка про це поселення сягає XVII ст. На ту пору воно мало назву *Єнікей*, що й відображають історичні словоформи: 1645 р. — *Yeniköy* (Середа 2009: 260), 1691 р. — *Yeni köy* (Середа 2009: 258), 1724 р. — *Jenikej* (Середа 2009: 248), 1819 р. — *Еникиой* (Джерела 2013: 101). Після 1946 р. — *Новоселівка* (АТП 1947: 214). Ойконім *Єнікей* генетично тюркський (татарський). З погляду словотвору це двоосновне утворення, у складі якого апелятиви *yeni* 'новий' і *köy* 'село': 'нове село' (Карпенко 1977: 194). Така мотивація назви зумовлена, очевидно, потребою її диференціації з іншим ойконімом, який, імовірно, мав перший компонент тюрк. *eski* 'старий' (Бушаков 2003: 104). Нова назва *Новоселівка* виникла внаслідок українськомовного перекладу складників історичного ойконіма; оформлена за зразком продуктивної дериваційної моделі назв поселень із суфіксом *-ів-к-а*. З викладеного випливає, що під час перейменування колишньої назви *Єнікей* було враховано його внутрішню форму, відображену в новому ойконімі.

Олександрівка (с., Болградського р-ну). В історичних джерелах ойконім відомий із 1819 р. як *Сатылык Хаджи* (Джерела 2013: 101). Пор. ще фіксацію 1859 р. — *Саталык-Гаджи* (*Александровка*) (СНМ 1861: 20). З 1937 р. — *Олександрівка* (<https://wikipedia.ua.nina.az/wiki/>

Олександрівка (Болградський район)). Ю. О. Карпенко свого часу слушно зауважив, що колишня назва *Сатилик-Хаджі* стосувалася татарського поселення (Карпенко 1977: 195). Дослідник етимологізував її на основі тур. *satilik* 'призначений для продажу' (Карпенко 1977: 195) і тюрк. *хаджи* 'той, хто був на поклонінні в Мечці' (ГНП: 79). На нашу думку, таке пояснення ойконіма мало ймовірне, оскільки не відображає семантичної узгодженості складників у структурі цілісної назви (поєднання семем 'призначений для продажу' і 'той, хто був на поклонінні в Мечці' суперечить логіці). Найімовірніше, назва *Сатилик-Хаджі* походить від антропоніма, у складі якого перший компонент *Сатилик* позначав певну особову назву (пор відповідно співвідносно ім'я мешканця міста Актобе (Казахстан) *Sattilik*; <https://vklook.online>), другий — *Хаджі* — виконував функцію прикладки (додаткової назви), акцентуючи увагу на тому, що власник цього імені був на поклонінні в Мечці. Пор. формально споріднені антропоніми зі складником *Хаджі*: ім'я засновника Кримського ханства *Хаджі* І Гірея (https://uk.wikipedia.org/wiki/Хаджі_І_Герай), прізвище знаних румунських футболістів Георга *Хаджі* та Яніса *Хаджі* (https://uk.wikipedia.org/wiki/Яніс_Хаджі). Пізнішу назву *Александровка* закріпили за поселенням болгари, які переселилися в цей регіон із-за Дунаю (Карпенко 1977: 195). Напевно, вона мотивована іменем російського царя *Олександра* І (рос. *Александра* І), який провів успішну військову кампанію проти Туреччини в 1806–1812 рр. Сучасна назва *Олександрівка* — результат українськомовної адаптації рос. форми *Александровка*. За умови, що назва *Александровка* пов'язана з російською імперською історією, варто відновити історичну назву цього поселення — *Сатилик-Хаджі*.

Оріхівка (с., Болградського р-ну). Село відоме в 1830 р. як *Пандакля* (Кабузан 1974: 117). Пізніші фіксації: 1859 р. — *Пандакля* (*Фундукли*) (СНМ 1861: 21). До 1946 р. — *Пандакля* (АТП 1947: 934). Після 1946 р. — *Оріхівка* (АТП 1947: 215). За свідченням І. Чебана, первісна назва цього поселення *Пандакля* виникла внаслідок перенесення болгарськими переселенцями з-за Дунаю назви попереднього місця свого проживання (Чебан 2009: 273). В основі ойконіма Ю. О. Карпенко вбачав тур. *pindikli* 'горіховий' (Карпенко 1977: 196). У такому разі зафіксована в історичних джерелах форма *Пандакля* фонетично вторинна щодо **Піндікля*. Нова назва *Оріхівка* — результат перекладу українською мовою основи тюркського ойконіма; оформлена за

зразком продуктивної словотвірної моделі ойконімів із суфіксом *-ів-к-а*. Перейменована назва відображає первісну апелятивну семантику історичного ойконіма.

Орлівка (с., Ізмайльського р-ну). Ойконім уперше згадано в історичних джерелах XVI ст. (Чебан 2009: 230). Починаючи із XVII ст., це поселення відоме з назвою *Картал*: 1645 р. — *Kartal* (Середа 2009: 184). З поч. XVIII ст. — *Картал на Дунає* (Джерела 2013: 34), 1806 р. — *Карталы* (Кабузан 1974: 87), 1814 р. — *Карталъ* (Россия: 503). До 1946 р. — *Картал* (АТП 1947: 934). Після 1946 р. — *Орлівка* (АТП 1947: 215). Наведені історичні словоформи ойконіма однозначно вказують на первісну назву поселення *Картал*. Вона утворена способом онімізації тюрк. апелятива *kartal* 'орел' (Зеленко 1999: 93). Цілком можливо, що така мотивація ойконімооснови зумовлена розташуванням поряд із селом *Кам'яної гори* (Паламарчук 2008: 68), де, ймовірно, гніздилися орли. Нова назва — результат українськомовного перекладу тюркського ойконіма; оформлена за зразком продуктивної дериваційної моделі назв із суфіксом *-ів-к-а*. Внутрішня форма перейменованої назви *Орлівка* відповідає етимологічному змістові історичного ойконіма *Картал*.

Острівне (с., Болградського р-ну). Історичні джерела фіксують цей ойконім із 1-ї пол. XIX ст.: 1816 р. — *Код-Китай* (Кабузан 1974: 89), 1819 р. — *Кот Китай* (Джерела 2013: 101), 1830 р. — *Кодкитай* (Документи 2019: 46). До 1946 р. — *Кодкитай* (АТП 1947: 934). Після 1946 р. — *Острівне* (АТП 1947: 215). І. Чебан зауважує, що спершу це поселення мало назву *Баба* (Чебан 2009: 274), що, напевно, пов'язана з тюрк. *баба* 'батько, предок' (История 2013: 20–21). Згодом за селом закріпилася нова назва — *Код-Китай*. За будовою це двоскладний ойконім із першим компонентом *Код*, другим — *Китай*. Ю. О. Карпенко порівнював складник *Код* із молд. *коадэ* 'хвіст, кінець' (Карпенко 1977: 194), припускаючи гібридний, молдавсько-тюркський, характер назви *Код-Китай*. Другий складник *Китай* виводили від ногайського етноніма *Кътай* (Харюков 1974: 43). Пор. із цього приводу тюрк. *кытай* 'кримські татари', *кытай-кыпчак* 'ногайці' (Лезина 1994, II: 281). На нашу думку, назву *Код-Китай* треба етимологізувати інакше. Уважаємо, що її обидва компоненти сформовані на тюркськомовному ґрунті. Історична словоформа *Кот Китай* (див. вище) дає підстави стверджувати, що назва *Код-Китай* фонетично вторинна. Препозитивний складник

Кот пов'язуємо з тюрк. *kot* 'рід' (Радлов II: 604), що, відповідно, не суперечить значенню другого складника *Китай*: 'рід Китай'. Нова назва *Острівне* мотивована прикметником *острівний* (-е) < *острів*. Імовірно, таке перейменування вказує на розташування поблизу якогось острова. Зауважмо, що поряд із поселенням протікає р. *Киргиз-Китай* (СГУ: 247). Зважаючи на семантику компонентів історичного ойконіма *Кот Китай*, нова назва *Острівне* невмотивована.

Підгірне (с., Білгород-Дністровського р-ну). Первісна назва поселення — *Бабей*, що переконливо засвідчує словоформа 2-ї пол. XIX ст.: 1859 р. — *Бабей* (СНМ 1861: 15). До 1946 р. — *Бабей* (АТП 1947: 937). Після 1946 р. — *Підгірне* (АТП 1947: 216). В основі історичного ойконіма — тюрк. *babey* < *baba* 'прадід', 'дід', 'батько', 'старійшина' (Севортян 1978: 10–12). Точно визначити мотивацію семантики назви *Бабей* з огляду на багатозначність стрижневого *баба* складно. Проте можна стверджувати, що внутрішня форма первісної назви *Бабей* указує на штучність нової назви *Підгірне* < *підгірний* (-е) < *під горою*.

Струмок (с., Білгород-Дністровського р-ну). Поселення відоме з кінця XVIII ст. (ІМСОд.: 821). З поч. XIX ст. воно мало назву *Чишма*: 1806 р. — *Чишма* (Кабузан 1974: 94), 1818, 1827 рр. — *Чесма* (*Чишма*) (Кабузан 1974: 94). До 1946 р. — *Чишма* (АТП 1947: 950). Після 1946 р. — *Струмок* (АТП 1947: 218). Первісна назва позначала татарське поселення. З формального боку вона фонетично вторинна до **Чешма* — результат онімізації географічного терміна тюрк. *çeşme* 'джерело; фонтан; водоймище' (Бушаков 2003: 97). Новий ойконім *Струмок* постав на основі українськомовного перекладу історичної назви. Це означає, що під час перейменування було враховано доонімне значення татарської назви **Чешма* > *Чишма*.

Суворове (сmt, Ізмайльського р-ну). Перша письмова згадка про цей ойконім сягає початку XIX ст. На ту пору поселення мало назву *Шикирли Китай*, що лишалася незмінною до 1946 р., якщо не брати до уваги варіантного написання її компонентів (окремо, разом, через дефіс) і графічне оформлення: 1806 р. — *Шикирлы-Китай* (Кабузан 1974: 87), 1819 р. — *Шикирли Китай* (Джерела 2013: 101), 1830 р. — *Шикирлы Китай* (Документи 2019: 160). До 1946 р. — *Шикирлікитай* (АТП 1947: 950). Після 1946 р. — *Суворове* (АТП 1947: 217). З історії досліджуваного регіону відомо, що селище заснували болгарські переселенці з-за Дунаю на місці татарського (ногайського) поселення

Шикирлі-Китай (Карпенко 1977: 193–194). За будовою це складений ойконім, утворений поєднанням компонентів *Шикирли* (*Шикирлы*) < тур. *şekerli* 'цукровий' ('тюрк. *şeker* 'цукор'; Бушаков 2003: 145) і *Китай* (лімнонім) (Карпенко 1977: 193–194). На думку Ю. О. Карпенка, внутрішню форму первісної назви мотивувала ознака 'місцевість із солодкою (несолоною) водою' (Карпенко 1977: 193–194). Загалом не заперечуючи такого пояснення, зауважимо, однак, що в цьому разі йдеться не просто про місцевість (ландшафт), а про озеро *Китай*, вода в якому, очевидно, не була солоною (гіркою), на відміну від інших гідрооб'єктів у цьому регіоні, наприклад: *Адзиголь* — р., вп. в оз. *Адзиголь* (*Адзійське*) (с. Тузли, Татарбунарського р-ну Одеської обл.; СГУ: 19), *Аджалик* (рр. *Великий Аджалик* і *Малий Аджалик* у межах річки Дністра і Півд. Бугу на Одещині; Павлюк 1965: 45; СГУ: 343), б. *Адзидирка* (на лівому березі Дністра; м. Овідіополь Одеської обл.; СГУ: 19), у складі яких тюрк. *acı* ('аджи на слов'янському ґрунті) 'кислий, гіркий, солоний' (Радлов I: 503). Отже, базову семантику основи ойконіма *Шикирлі-Китай* зумовила, найпевніше, ознака *'поселення поблизу оз. Китай із солодкою (доброю, придатною для пиття) водою'. Щодо етимології назви *Китай* див. вище *Острівне*. Нова назва *Суворове* меморіальна — на честь героя російсько-турецьких воєн фельдмаршала О. В. Суворова. З огляду на наявність в українському ойконімному просторі численних назв поселень, мотивованих прізвиськом *Суворов* (пор. ойконіми *Суворова* на Донеччині та Сумщині; *Суворовка* в Миколаївській, Дніпропетровській та Херсонській областях), що робить такі назви одноманітними й невідмінними, доцільніше повернути селищу на Одещині його історичну, оригінальну й неповторну назву *Шикирлі-Китай*.

Удобне (с., Білгород-Дністровського р-ну). Село відоме із XVII ст. із назвою *Ханкышла* (Паламарчук 2008: 129). Пізніші фіксації в документах: 1758 р. — *Ганкишло* (Аргатюк 2015: 63), 1774 р. — *Kischla Chanuliy* (Carte), 1850 р. — *Ганкишлы* (Скальковский 1850: 439), 1859 р. — *Ганкишло* (*Кишло Ханулуй*) (СНМ 1861: 15), 1886 р. — *Хань-Кишло* (Волости: 115). До 1946 р. — *Ханкишло* (АТП 1947: 952). Після 1946 р. — *Удобне* (АТП 1947: 217). Первісна назва *Хан-Кишла* позначала татарське поселення, яке було центром наддністрянських володінь кримського хана (Паламарчук 2008: 129). Саме цим, очевидно, і зумовлена поява першого складника цього ойконіма *Хан* < крим.-тат.

хан' титул феодальних правителів у тюркських і монгольських народів' (Бушаков 2003: 156). У складі другого — тюрк. *qışla* 'зимове пасовище; військова казарма' (Бушаков 2003: 133). Нова назва *Удобне* мотивована рос. *удобный* 'зручний'. Вона не лише не відбиває змістового зв'язку з попереднім ойконімом хоча б у калькованій українською мовою формі, але й утворена на російськомовному ґрунті. Це не відповідає засадам українського топонімотворення й порушує граматичні норми сучасної української мови.

Утконосівка (с., Ізмаїльського р-ну). Перша письмова згадка про це поселення — 1774 р. — фіксує його з назвою *Jrdik Burnu* (Середа 2009: 251). На поч. ХІХ ст. (1806 р.) — *Эрдек Бурно* (Кабузан 1974: 87), 1819 р. — *Ердек Бурну* (Джерела 2013: 101). До 1946 р. — *Ердек Бурно* (АТП 1947: 952). Після 1946 р. — *Утконосівка* (АТП 1947: 217). Колишня назва *Ердек-Бурну* стосувалася ногайського урочища, де й виникло поселення, яке заснували вихідці з Болгарії. У перекладі з татарської мови *Ердек-Бурну* — 'качиний ніс'. Таку назву ця місцевість отримала від форми мису над оз. Катлабуг (Чебан 2009: 219). Пор. у цьому контексті спільнокореневе тюрк. *burun* 'ніс, дзьоб; мис, виступ', а також споріднені (з ідентичним другим складником) топоніми в Криму: *Сайнин-Бурну*, *Стаурнин-Бурну* (Бушаков 2003: 90). Нова назва *Утконосівка* з'явилася внаслідок перекладу російською мовою історичного ойконіма; оформлена суфіксом *-ів-к-а* за аналогією до відповідних українських ойконімів. Її формальна (російськомовна) структура (основа *Утконос-*), попри семантичну відповідність із первісною тюркською назвою, не є органічною в ойконімному просторі України, а отже, назву *Утконосівка* варто перейменувати.

Холмське (с., Болградського р-ну). Село відоме в 1830 р. як *Селиоглу* (Кабузан 1974: 117). Хронологічно пізніші словоформи: 1859 р. — *Сулюглы* (СНМ 1861: 21), 1886 р. — *Сели-Оглу* (Волости: 116). До 1946 р. — *Селиогло* (АТП 1947: 953). Після 1946 р. — *Холмське* (АТП 1947: 213). Первісна назва поселення, за свідченням І. Чебана, постанала внаслідок перенесення аналогічної назви з Туреччини, де проживали болгари, які, переселившись на Одещину, заснували тут нове поселення (Чебан 2009: 275). Ю. О. Карпенко слушно пов'язував цей ойконім з антропонімом *Селиоглу* / *Селиогли* (Карпенко 1977: 196), у складі якого виокремлюємо компонент *оглу* / *огли*, що в мові тюркських народів означає 'син' і походить, очевидно, від *oğlu* 'т. с.' (БЕР

4: 775). Нова назва *Холмське* — дериват із суфіксом відносної ознаки *-ськ-* від апелятива *холм* (*u*) 'гірка' (ЕСУМ 6: 195): *'горбиста місцевість'. Така словотвірна й семантична мотивація цього ойконіма однозначно вказує на те, що номінатори знехтували дериваційною моделлю і внутрішньою формою історичної назви *Селиоглу* (*Селиогли*).

Шевченкове (с., Ізмаїльського р-ну). Історія цього поселення сягає принаймні ХVІІІ ст. З 1774 р. його фіксують із назвою *Kara Magmet* (Середа 2009: 251), у 1827 р. — *Карамамет* (Кабузан 1974: 93). До 1946 р. — *Карамамет* (АТП 1947: 955). Після 1946 р. — *Шевченкове* (АТП 1947: 214). За свідченням істориків, назва *Кара Магмет* (*Карамамет*, *Карамамет*) позначала татарське поселення (Бачинська 2002: 89). Найімовірніше, це відантропонімний ойконім, у складі якого чітко простежуємо особове ім'я *Магмет* (*Махмет*, *Махмед*), що є народним варіантом до *Мухаммед* (Мінкевич 1999: 15), з препозитивним складником *Кара* < тюрк. *kara* 'чорний' (Бушаков 2003: 128). Нова назва *Шевченкове* меморіальна — на честь Т. Г. Шевченка. Формально відантропонімний характер колишньої та перейменованої назв не свідчить, однак, на користь другої, штучної для колишнього татарського поселення. З метою збереження історичної пам'яті, яку, власне, й закріплюють топоніми, вважаємо за доцільне повернути цьому населеному пункту первісну назву *Карамамет*.

Широке (с., Білгород-Дністровського р-ну). В історичних джерелах це село згадано з 50-х рр. ХІХ ст. як *Кебабча* (Кабузан 1974: 146). Таку назву воно зберігало до 1946 р. (АТП 1947: 956). Після 1946 р. — *Широке* (АТП 1947: 218). В основі цього генетично татарського ойконіма — особова назва *Кебабчи* (пор. із цього приводу словотвірний тип кримськотатарських прізвищ із суфіксами *-джі* / *-чі*: *Демерджі*, *Чубукчі* та ін.; Абдулхаїров 2018: 7), мотивована тюрк. *кдбабчы* 'кухар' (Радлов II: 1192). Нова назва *Широке* мотивована прикметником *широкий* (*-е*), напевно, на позначення відповідних розмірів поселення. З викладеного випливає, що перейменовувачі не знали етимона історичного ойконіма *Кебабча* < **Кебабчи* або ж просто його зігнорували.

Ярове (с., Болградського р-ну). Село згадано в 1830 р. з назвою *Дюльмен* (Кабузан 1974: 117). У середині ХІХ ст. функціонували варіантні назви цього поселення: *Гюльменово*, *Гюльмены*, *Гюльмен*, *Дюльмен* (Чебан 2009: 270). До 1946 р. — *Дюльмени* (АТП 1947: 957). Після 1946 р. — *Ярове* (АТП 1947: 218). Первісна назва стосувалася болгар-

ської колонії, яку заснували переселенці із с. *Гюлемен* (сучасне с. Роза Ямбольського округу Болгарії; Колесник 2001: 55). Етимологізуючи цей ойконім, В. О. Колесник наголошувала на неоднозначності його внутрішньої форми, припускаючи як однаково можливі різні варіанти його мотивації: 1) за умови, що найдавніша форма ойконіма **Дюльмен*, у його основі — кельт. *dolmen* 'купа каміння; гробниця'; 2) якщо первинна форма *Гюльмен*, то назва може походити від тюрк. *gölmen* 'велике озеро (калюжа)'; 3) можливо також, що ойконім сягає тур. *giltan* 'особиста гвардія султана; яничарський корпус'; 4) назву утворено від антропоніма *Гюлемен* (Колесник 2001: 58–59, 60–61, 63). Зауважимо, що перший складник ойконіма *Гюльмен* може бути пов'язаний також із тюрк. *gül* 'квітка, троянда' (ДТС: 195). На сьогодні складно визначити достеменну етимологію назви *Дюльмен* / *Гюльмен* з огляду на неоднозначність її первісної форми. Однак прозора семантика основи нової назви *Ярове* ('яровий (-е) < яр) не співвідносна із жодним з імовірних тлумачень ойконіма *Дюльмен* / *Гюльмен*. Це відповідно дає підстави вважати її штучною (невмотивованою) й апелювати до органів влади про повернення поселенню його історичної назви.

ВИСНОВКИ

Етимологічний і структурно-семантичний аналіз генетично тюркських ойконімів Одещини як сформованих у місцевому татарському (ногайському) середовищі (*Корякчи* — тепер *Мирне*, *Кара Агач* — тепер *Нагірне*, *Єнікей* — тепер *Новоселівка*, *Сатилик Хаджі* — тепер *Олександрівка*, *Картал* — тепер *Орлівка*, *Код-Китай* / *Кот-Китай* — тепер *Острівне*, *Бабей* — тепер *Підгірне*, *Чишма* — тепер *Струмок*, *Шикирлі-Китай* — тепер *Суворове*, *Ханкишла* — тепер *Удобне*, *Ердек Бурну* — тепер *Утконосівка*, *Кара Магмет* — тепер *Шевченкове*, *Кебабча* — тепер *Широке*), так і перенесених болгарськими переселенцями з інших регіонів (переважно з Болгарії; *Пандаклія* — тепер *Оріхівка*, *Селюглу* / *Селюгли* — тепер *Холмське*, *Дюльмен* / *Гюльмен* — тепер *Ярове*), а після 1944–1945 рр. (переважно) перейменованих як етимологічно незрозумілі й немілозвучні назви дає підстави для таких висновків:

1. У більшості перейменувань не враховано ані дериваційної моделі, за якою було утворено первісну назву поселення, ані апелятивного (онімного) значення твірної основи, а отже — їх можна вважати штучними назвами, не пов'язаними з місцевою природою, історичними та культурними особливостями тутешнього регіону: *Корякчи* (відантро-

понімний ойконім) — *Мирне*, *Кара Агач* (апелятивне значення твірної основи — 'берест', 'чорний в'яз') — *Нагірне*, *Сатилик Хаджі* (в основі ойконіма, найімовірніше, особова назва засновника або власника) — *Олександрівка* (меморіальний ойконім — на честь рос. імператора *Олександра I*), *Кот-Китай* (відетнонімний ойконім) — *Острівне*, *Бабей* (назва мотивована родовим чи соціальним терміном) — *Підгірне*, *Шикирлі-Китай* (топографічна назва) — *Суворове* (меморіальний ойконім), *Ханкишла* (ойконім-комполіт; внутрішня форма: 'ханське поселення, володіння') — *Удобне*, *Селюглу* / *Селюгли* (відантропонімна назва) — *Холмське*, *Кара Магмет* (ойконім мотивований особовою назвою власника або засновника поселення) — *Шевченкове* (штучна меморіальна назва), *Кебабча* (відантропонімна назва) — *Широке*.

2. Незначна частина нових (перейменованих) назв постала внаслідок семантичного калькування історичних генетично тюркських ойконімів: *Новоселівка* — колишнє *Єнікей*, *Оріхівка* — колишнє *Пандаклія*, *Орлівка* — колишнє *Картал*, *Струмок* — колишнє *Чишма*, *Утконосівка* — колишнє *Ердек Бурну*.

3. З огляду на незавершеність сьогодні процесу відновлення історичних назв поселень на території нинішньої Одещини (повернуто такі первісні (генетично тюркські) назви: *Калаклія* (Одеського р-ну) — після 1946 р. *Миколаївка*; *Кубей* (Болградського р-ну) — після 1946 р. *Червоноармійське*; *Каракурт* (Болградського р-ну) — після 1946 р. *Жовтнєве*; *Великий Буялик* ('Бююк Буялик'; Березівського р-ну) — після 1946 р. *Благоєве*; *Дельжилер* (Білгород-Дністровського р-ну) — після 1946 р. *Дмитрівка*) його варто активізувати, позбувшись передусім назв із російськоімперською історією (*Олександрівка*, *Суворове*), а також штучних ойконімів із російськомовною структурою (*Удобне*, *Утконосівка*).

ПЕРСПЕКТИВИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Проаналізовані генетично тюркські ойконіми Одещини актуалізують проблему системного лінгвістичного аналізу інших, так званих несхіднослов'янських за походженням, назв цього регіону, зокрема німецьких, які були змінені внаслідок адміністративного втручання переважно після 1944 р., й формулювання на цій підставі рекомендацій для Комітету Верховної Ради України з питань організації державної влади, місцевого самоврядування, регіонального розвитку та містобудування щодо повернення таким поселенням їхніх історичних назв.

ЛІТЕРАТУРА, ДЖЕРЕЛА

- Абдулхайров Р. Словотвір кримськотатарських прізвищ. *Філологія початку XXI сторіччя: традиції та новаторство: зб. праць молодих учених* / за ред. Г. А. Александрової, Г. А. Черненко. Київ, 2018. С. 6–7.
- Аргатюк С. С., Левчук В. В., Сапожников, И. В. Аджидер-Овидиополь: очерки по археологии и истории города и крепости. Одесса: ФОП Бондаренко М. А., 2015.
- АТП Українська РСР. Адміністративно-територіальний поділ на 1 вересня 1946 року. Видання перше. Київ: Укрполітвидав, 1947.
- Бачинська О. Українське населення придунайських земель XVIII — початок XX ст. (Заселення й економічне освоєння). Одеса: Астропринт, 2002.
- БЕР. Български етимологичен речник / Съст. В. Георгиев, Ив. Гълъбов, Й. Заимов, Ст. Илчев и др. София: Изд-во на Българската академия на науките, 1971–2010. Т. 1–7.
- Бушаков В. А. Лексичний склад історичної топонімії Криму. Київ: Ін-т сходознавства ім. А. Ю. Кримського, 2003.
- Волости. Волости и важнейшие селения европейской России (По данным обследования, произведенного статистическими учреждениями Министерства Внутренних Дел, по поручению Статистического Совета). Вып. VIII: Губернии Новороссийской группы. С.-Петербург: Центральный статистический комитет, 1886.
- ГНП. Гідронімія Нижнього Подністров'я / за ред. Ю. О. Карпенка. К.; Одеса: Вища школа, 1981.
- Джерела. Джерела історії Південної Бессарабії (з давніх часів до кінця XIX ст.) / упоряд. О. М. Лебеденко, Л. Ф. Циганенко, Г. В. Ветрова та ін. Ізмаїл: РВВ ІДГУ, 2013.
- Документи. Документи та матеріали до історії болгар Південної Бессарабії / Упоряд. Л. Циганенко, В. Дроздов, С. Майданевич, Н. Морошан. — Ізмаїл: Ірбіс, 2019.
- ДТС. Древнетюркский словарь / В. М. Наделяев, Д. М. Насилов, Э. Р. Тенишев, А. М. Щербак. Ленинград: Наука, 1969.
- ЕСУМ. Етимологічний словник української мови: У 7 т. / за ред. О. С. Мельничука. Київ: Наукова думка, 1982–2012. Т. 1–6.
- Зеленко Л. П., Касім, Г. Ю. Гідронімія нижньої частини басейну Тилігулу. *Записки з ономастики: зб. наук. праць* / відп. ред. Ю. О. Карпенко. Одеса: «АстроПринт», 1999. Вип. 3. С. 88–103.
- История. История села Островное: 1817–2013 гг. / Н. С. Бузиян, Н. С. Гужева. Одесса: Астропринт, 2013.
- ІМСОд. Історія міст і сіл Української РСР: у 26 т. Одеська область. Київ: Гол. ред. УРЕ АН УРСР, 1969.

- Кабузан В. М. Народонаселение Бессарабской области и левобережных районов Приднестровья (конец XVIII — первая половина XIX в.) / под. ред. В. С. Зеленчука. Кишинев: Штиинца, 1974.
- Карпенко Ю. А. Топонимия болгарских сел Одесской области (вопросы топонимического взаимодействия языков). *Историческая ономастика* / отв. ред. А. В. Суперанская. Москва: Наука, 1977. С. 189–208.
- Колесник В. А. К истории названия болгарского села Гольмен. *Записки з загальної лінгвістики: зб. наук. праць* / Відп. ред. Ю. О. Карпенко. Одеса: [б. в.], 2001. Вип. 3. С. 55–64.
- Лезина И. Н., Суперанская, А. В. Словарь-справочник тюркских родоплеменных названий. Москва: ИНИОН РАН, 1994. Т. I–II.
- Мінкевич Е. Е. Відантропонімії та відетнонімії назви тюркського походження в гідронімії межиріччя Дунаю та Дністра (Буджак). *Записки з ономастики: зб. наук. праць* / Відп. ред. Ю. О. Карпенко. Одеса: «Астропринт», 1999. Вип. 1. С. 14–18.
- Павлюк М. В. Назви річок Дністро-Бузького межиріччя, їх будова та лексико-семантична характеристика. III Республ. ономастична (гідронімічна) конф.: тези. Київ: Наукова думка, 1965. С. 44–48.
- Паламарчук С. В. Забытая земля: историческая область Бессарабия. Одесса: Астропринт, 2008.
- Радлов В. В. Опыт словаря тюркских наречий. СПб.: Типография Император. Академии наук, 1893–1911. Т. I–IV.
- Россия. Полное географическое описание нашего Отечества. Т. 14. Новороссия и Крым. Природа. Население. Замечательные населенные места и местности / под ред. В. П. Семенова-Тянь-Шанского. Репринтное изд. — Харьков, 2011.
- СГУ. Словник гідронімів України / ред. кол. А. П. Непокупний, К. К. Цілуйко, О. С. Стрижак. Київ: Наукова думка, 1979.
- Севортян Э. В. Этимологический словарь тюркских языков (общетюркские и межтюркские основы на букву «Б»). Москва: Наука, 1978.
- Сергиевский М. В. Топонимия Бессарабии и ее свидетельство о процессе заселения территории. *Известия АН СССР. Отделения литературы и языка*. Москва, 1946. Т. V. Вып. 4. С. 333–350.
- Середа А. Силистренско-очаковскийят еялет през XVIII — нач. на XIX в.: Административно-териториално устройство, селища и население в Северозападното Причерноморие / Отг. ред. С. Дойнов. София: Дио Мира, 2009.
- Скальковский А. Опыт статистического описания Новороссийского края. Ч. I. География, Этнография и Народосчисление Новороссийского края. — Одесса: Типография Л. Нитче, 1850.

- Скиба Ю. В. Походи Українського козацтва на Акерман у XVI–XVII ст. *Сборник материалов по историческому краеведению Одесщины* / Отв. ред. А. Д. Бачинский. Одесса: [б. и.], 1992. Вып. I. С. 47–48.
- СНМ. Списки населенных мест Российской империи, сост. и изд. Центральным статистическим комитетом Министерства внутренних дел. III. Бессарабская область. Список населенных мест по сведениям 1859 года. СПб.: Изд. Центрального статистич. комитета Мин. внутр. дел, 1861.
- СУМ. Словник української мови: в 11 т. / голова ред. кол. І. К. Білодід. Київ: Наукова думка, 1970–1980.
- Харюков А. П. Татаро-ногайская топонимия Буджака (Советская Придунайщина). *Питання ономастики Південної України: Доп. та повід. V республ. міжвуз. ономаст. конф.* (Миколаїв, травень 1974 р.). Київ: Наукова думка, 1974. С. 40–43.
- Чебан И. Н. Краткая история Бессарабии и бессарабских болгар: Пустая Сихитика, Онглос, Онгыл, Буджак и с 1813 г. Бессарабия. Измаил: СМЛ, 2009.
- Carte de la Moldawie pour servir a l'Histoire militaire de la guerre entre les Russes et les Turcs / F. G. Bawr. Б. м.; Б. изд-ва, 1774.

Електронні ресурси

- https://uk.wikipedia.ua.nina.az/wiki/Олександрівка_Болградський_район
https://uk.wikipedia.org/wiki/Хаджи_I_Герай
<https://vklook.online>

REFERENCES

- Abdulkhair, R. (2018). Slovtvir krymskotatarskykh prizvyshch. Filolohiia pochatku KhKhI storichchia: tradytsii ta novatorstvo: zb. prats molodykh uchenykh / za red. H. A. Aleksandrovoi, H. A. Chernenko. Kyiv. S. 6–7. [in Ukrainian].
- Argatjuk, S. S., Levchuk, V. V., Sapozhnikov, I. V. (2015). Adzhider-Ovidiopol': ocherki po arheologii i istorii goroda i kreposti. Odessa: FOP Bondarenko M. A. [in Russian].
- ATP (1947). Ukrainska RSR. Administratyvno-terytorialnyi podil na 1 veresnia 1946 roku. Vydannia pershe. Kyiv: Ukrpolitvydav. [in Ukrainian].
- Bachynska, O. (2002). Ukrainske naselennia prydunaiskykh zemel XVIII — pochatok XIX st. (Zaselennia y ekonomichne osvoienntia). Odessa: Astroprint. [in Ukrainian].
- BER. B#lgarski etimologichen rechnik [Bulgarian etymological dictionary]. Sofija: Izd-vo na B#lgarskata akademija na naukite, 1971–2010. T. 1–7. [in Bulgarian].

- Bushakov, V. A. (2003). Leksychnyi sklad istorichnoi toponimii Krymu. Kyiv: In-t skhodoznavstva im. A. Yu. Krymskoho. [in Ukrainian].
- Volosti (1886). Volosti i vazhnejshie selenija evropejskoj Rossii (Po dannym obsledovaniya, proizvedennogo statisticheskimi uchrezhdenijami Ministerstva Vnutrennih Del, po porucheniju Statisticheskogo Soveta). Vyp. VIII: Gubernii Novorossijskoj gruppy. S.-Peterburg: Central'nyj statisticheskij komitet, 1886. [in Russian].
- HNP (1981). Hidronimii Nyzhnogo Podnistrov'ia / za red. Yu.O. Karpenka. K.; Odesa: Vyshcha shkola. [in Ukrainian].
- Dzherela (2013). Dzherela istorii Pivdennoi Bessarabii (z davnikh chasiv do kintsia XIX st.) / uporiad. O. M. Lebedenko, L. F. Tsyhanenko, H. V. Vietrova ta in. Izmail: RVV IDHU. [in Ukrainian].
- Dokumenty (2019). Dokumenty ta materialy do istorii bolhar Pivdennoi Bessarabii / Uporiad. L. Tsyhanenko, V. Drozdov, S. Maidanavych, N. Moroshan. — Izmail: Irbis. [in Ukrainian].
- DTS (1969). Drevnetjurkskij slovar' / V. M. Nadeljaev, D. M. Nasilov, Je.R. Tenishev, A. M. Shherbak. Leningad: Nauka. [in Russian].
- ESUM. Etymologichnyi slovyk ukrainskoi movy: U 7 t. / za red. O. S. Melnychuka. Kyiv: Naukova dumka, 1982–2012. T. 1–6. [in Ukrainian].
- Zelenko, L. P., Kasim, H. Yu. (1999). Hidronimii nyzhnoi chastyny basynu Tyliulu. Zapysky z onomastyky: zb. nauk. prats / vidp. red. Yu.O. Karpenko. Odesa: «AstroPrynt». Vyp. 3. S. 88–103. [in Ukrainian].
- Istoriia (2013). Istoriia sela Ostrovoe: 1817–2013 gg. / N. S. Buzijan, N. S. Guzhova. Odessa: Astroprint. [in Russian].
- IMSOd. (1969). Istoriia mist i sil Ukrainskoi RSR: u 26 t. Odeska oblast. Kyiv: Hol. red. URE AN URSR. [in Ukrainian].
- Kabuzan, V. M. (1974). Narodonaselenie Bessarabskoj oblasti i levoberezhnykh rajonov Pridnestrov'ja (konec XVIII — pervaja polovina XIX v.) / pod. red. V. S. Zelenchuka. Kishinev: Shtiinca. [in Russian].
- Karpenko, Ju.A. (1977). Toponimija bolgarskih sel Odesskoj oblasti (voprosy toponimicheskogo vzaimodejstvija jazykov). Istoricheskaja onomastika / otv. red. A. V. Superanskaja. Moskva: Nauka. S. 189–208. [in Russian].
- Kolesnik, V. A. (2001). K istorii nazvanija bolgarskogo sela Gjul'men. Zapysky z zahalnoi linhvistyky: zb. nauk. prats / Vidp. red. Yu.O. Karpenko. Odesa: [b. v.]. Vyp. 3. S. 55–64. [in Russian].
- Lezina, I. N., Superanskaja, A. V. (1994). Slovar'-spravochnik tjurkskih rodoplenykh nazvanij. Moskva: INION RAN. T. I–II. [in Russian].
- Minkevych, E. E. (1999). Vidantroponimni ta videtnonimni nazvy tiurkskoho pokhodzhennia v hidronimii mezhyrichchia Dunaiu ta Dnistra (Budzhak). Zapysky z onomastyky : zb. nauk. prats / Vidp. red. Yu.O. Karpenko. Odesa: «Astroprynt», 1999. [in Ukrainian].

- Pavliuk, M. V. (1965). Nazvy richok Dnistro-Buzkoho mezhyrichchia, yikh budova ta leksyko-semantychna kharakterystyka. III Respubl. onomastychna (hidronimichna) konf.: Tezy. Kyiv: Naukova dumka. S. 44–48. [in Ukrainian].
- Palamarchuk, S. V. (2008). Zabytaja zemlja: istoricheskaja oblast' Bessarabija. Odesa: Astroprint. [in Russian].
- Radlov, V. V. Opyt slovarja tjurkskih narechij. SPb.: Tipografija Imperator. Akademii nauk, 1893–1911. T. I–IV. [in Russian].
- Rossija (2011). Rossija. Polnoe geograficheskoe opisanie nashego Otechestva. T. 14. Novorossija i Krym. Priroda. Naselenie. Zamechatel'nye naselennye mesta i mestnosti / pod red. V. P. Semenova-Tjan'-Shanskogo. Reprintnoe izd. — Har'kov, 2011. [in Russian].
- SHU (1979). Slovyk hidronimiv Ukrainy / red. kol. A. P. Nepokupnyi, K. K. Tsi-luiko, O. S. Stryzhak. Kyiv: Naukova dumka. [in Ukrainian].
- Sevortjan, Je. V. Jetimologicheskij slovar' tjurkskih jazykov (obshhetjurkskie i mezhtjurkskie osnovy na bukvu «B»). Moskva: Nauka. [in Russian].
- Sergievsckij, M. V. (1946). Toponimija Bessarabii i ee svidetel'stvo o processe zasele-nija territorii. Izvestija AN SSSR. Otdelenija literatury i jazyka. Moskva, 1946. T. V. Vyp. 4. S. 333–350. [in Russian]
- Sereda, A. (2009). Silistrensko-ochakovskij et jaelet prez XVIII — nach. na HHH v.: Administrativno-teritorialno ustrojstvo, selishha i naselenie v Severozapadnoto Prichernomorie / Otg. red. S. Dojnov. Sofija: Dio Mira. [in Bulgarian].
- Skal'kovskij, A. (1850). Opyt statisticheskogo opisanija Novorossijskogo kraja. Ch. I. Geografija, Jetnografija i Narodoschislenie Novorossijskogo kraja. — Odessa: Tipografija L. Nitche. [in Russian].
- Skyba, Yu. V. (1992). Pokhody Ukrainskoho kozatstva na Akerman u XVI–XVII st. Sbornik materialov po istoricheskomu kraevedeniju Odesshhiny / Otv. red. A. D. Bachinskij. Odessa: [b. i.], 1992. Vyp. I. S. 47–48. [in Ukrainian].
- SNM (1861). Spiski naselennyh mest Rossijskoj imperii, sost. i izd. Central'nym statisticheskim komitetom Ministerstva vnutrennih del. III. Bessarabskaja oblast'. Spisok naselennyh mest po svedenijam 1859 goda. SPb.: Izd. Central'nogo statistich. komiteta Min. vnutr. del. [in Russian].
- SUM. Slovyk ukraïnskoi movy: v 11 t. / holova red. kol. I. K. Bilodid. K.: Naukova dumka, 1970–1980. [in Ukrainian].
- Harjukov, A. P. (1974). Tataro-nogajskaja toponimija Budzhaka (Sovetskaja Pridu-najshhina). Pytannia onomastyky Pivdennoi Ukrainy: Dop. ta povid. V respubl. mizhvuz. onomast. konf. (Mykolaiv, traven 1974 r.). Kyiv: Naukova dumka, S. 40–43. [in Russian].
- Cheban, I. N. (2009). Kratkaja istorija Bessarabii i bessarabskih bolgar: Pustaja Sihi-tika, Onglos, Ongyl, Budzhak i s 1813 g. Bessarabija. Izmail: SMIL. [in Russian]
- Carte (1774). Carte de la Moldavie pour servir a l'Histoire militaire de la guerre entre les Russes et les Turcs / F. G. Bawr. Б. м.; Б. изд.-ва.

Elektronni resursy

https://uk.wikipedia.ua.nina.az/wiki/Олександрівка_Болградський_район
https://uk.wikipedia.org/wiki/Хаджі_I_Герай
<https://vklook.online>

АНОТАЦІЯ

Вступ. У статті проаналізовано низку ойконімів сучасної Одеської області, які сформувалися в період турецько-татарської (ногайської) історії цього регіону, а також генетично тюркські назви, які болгарські переселенці перенесли на нове місце проживання зі своєї батьківщини (або з території Туреччини) впродовж кінця XVIII — першої половини XIX ст., що були змінені внаслідок адміністративного втручання радянської влади переважно протягом 1944–1945 рр.

Мета. Здійснити етимологічний і структурно-семантичний аналіз зазначених генетично тюркських ойконімів сучасної Одеської обл.

Об'єкт дослідження. Генетично тюркські назви поселень Одещини (як місцеві, так і перенесені болгарськими переселенцями з-за Дунаю), змінені адміністративним способом переважно після 1944 р.; **предмет** — з'ясування етимології відповідних ойконімів і їх структурно-семантична характеристика.

Методи дослідження. Для аналізу дібраних ойконімів застосовано описовий метод, за допомогою якого схарактеризовано структуру як історичних (генетично тюркських), так і нових (радянського періоду) назв, а також прийом етимологічного аналізу — встановлено етимони генетично тюркських назв поселень.

Результати дослідження. Визначено словотвірні моделі, за якими сформовано проаналізовані генетично тюркські ойконіми Одещини (відапелятивні, відантропонімні, відетнонімні назви), з'ясовано доонімну мотивацію їхніх твірних основ; схарактеризовано структуру нових (перейменованих) назв.

Висновки. Доведено, що в більшості перейменувань не враховано ані дериваційних моделей, за якими було утворено первісні назви поселення, ані апелятивного (онімного) значення їхніх твірних основ, що переконливо засвідчує штучний характер так званих нових назв, відсутність їхнього зв'язку з місцевою природою, історичними та культурними особливостями тутешнього регіону. Наголошено на потребі очищення ойконімного простору сучасної Одеської обл. від назв із російськоімперською конотацією (Олександрівка, Суворове), а також із російськомовною структурою (Удобне, Утконосівка).

Ключові слова: генетично тюркські ойконіми Одещини, перейменовані назви радянського періоду, внутрішня форма ойконіма, штучна назва, відновлення історичних назв.

ВЕРБИЧ Святослав Алексеевич

доктор филологических наук, старший научный сотрудник, старший научный сотрудник отдела истории украинского языка и ономастики Института украинского языка НАН Украины, ул. Грушевского, 4, Киев, 01001, Украина; тел.: +380954253216; e-mail: sviatoverb@ukr.net; <https://orcid.org/0000-0003-4671-1898>

ГЕНЕТИЧЕСКИ ТЮРКСКИЕ ОЙКОНИМЫ ОДЕССКОЙ ОБЛАСТИ: МОТИВИРОВАННОСТЬ / НЕМОТИВИРОВАННОСТЬ ПЕРЕИМЕНОВАНИЙ СОВЕТСКОГО ПЕРИОДА. 2

АННОТАЦИЯ

Введение. В статье анализируются ойконимы современной Одесской области, сформировавшиеся во время турецко-татарской (ногайской) истории этого региона, а также генетически тюркские названия, перенесённые болгарскими переселенцами на новое место жительства со своей родины (или с территории Турции) на протяжении конца XVIII — первой половины XIX века, которые вследствие административного вмешательства советской власти были переименованы в основном в 1944–1945 гг.

Цель. Этимологический и структурно-семантический анализ указанных генетически тюркских ойконимов Одесской области.

Объект исследования. Генетически тюркские названия населённых пунктов Одесской обл. (местные и перенесённые болгарскими переселенцами из-за Дуная), изменённые административным путём в большинстве случаев после 1944 г.; **предмет** — определение этимологии анализируемых ойконимов и их структурно-семантическая характеристика.

Методы исследования. Для анализа указанных ойконимов используется описательный метод, с помощью которого характеризуется структура и исторических (генетически тюркских), и новых (советского периода) названий, а также приём этимологического анализа — определяются этимоны генетически тюркских названий.

Результаты исследования. Определены деривационные модели, на базе которых сформировались анализируемые генетически тюркские ойконимы Одесской обл. (отапеллятивные, отантропонимные, отэтнонимные названия), установлена дооимная мотивация их производящих основ; проанализирована структура новых (переименованных) названий.

Выводы. Констатируется, что в большинстве переименований номиналами не учтены деривационные модели, с помощью которых образовались первичные названия, а также апеллятивное (онимное) значение их производящих основ, что убедительно доказывает их (переименований) искусственность, отсутствие связи с местной природой, историческими и культурными особенностями исследуемого региона. Акцентируется внимание на необходимости исключения из ойконимного пространства современной

Одесской области названий из российской имперской коннотацией (Александровка, Суворово), а также из русскоязычной структурой (Удобное, Утконосовка).

Ключевые слова: генетически тюркские ойконимы Одесской области, переименованные названия советского периода, внутренняя форма ойконима, искусственные названия, возобновление исторических названий.

Стаття надійшла 29 вересня 2021 р.

УДК 81'373.2:661.158:659.131

DOI: <https://doi.org/10.18524/2410-3373.2021.24.248316>

НАСАКИНА Светлана Викторовна

кандидат філологічних наук, завідувач кафедри української та іноземних мов Одеського державного аграрного університету, вул. Канатна, 99, Одеса, 65039, Україна; тел.: + 38 066 4908400; e-mail: svetlana.15@meta.ua; ORCID ID 0000–0002–8288–0405

Svitlana V. Nasakina

Candidate of Philological Sciences, the Head of the Department of Ukrainian and Foreign Languages of Odesa State Agrarian University, St. Kanatna, 99, Odesa, 65039, Ukraine; tel.: + 38 066 4908400; e-mail: svetlana.15@meta.ua; ORCID ID 0000–0002–8288–0405

АНТРОПОНИМЫ В ЖАНРОВОМ РАЗНООБРАЗИИ РЕКЛАМНЫХ ТЕКСТОВ ВЕТЕРИНАРНЫХ ПРЕПАРАТОВ В НАЧАЛЕ XX ВЕКА

ANTHROPONYMS IN GENRE DIVERSITY IN THE ADVERTISING TEXTS OF VETERINARY PHARMACEUTICALS IN THE BEGINNING OF THE 20TH CENTURY

ABSTRACT

Introduction. The article discusses the features of proper names in advertising texts of veterinary pharmaceuticals. Attention is paid to the description of structural and semantic features of anthroponyms. We investigate proper names as the part of the structure of advertising texts of veterinary pharmaceuticals.

The purpose of the article is the analysis of anthroponyms in advertising texts of veterinary pharmaceuticals. The object of the study is proper names in advertising texts of veterinary pharmaceuticals. The subject of the study is anthroponyms in advertising texts in the beginning of the 20th century.

Materials and methods. The purpose determines the choice of methods in our study: general scientific methods of systematization, analysis and synthesis, quantitative analysis were used. The descriptive method of advertising texts is used in the work. Among the special linguistic methods, structural one was used, which helped in determining the features of the structure of anthroponyms. Anthroponyms for our research have been taken from the newspaper “Public Veterinary Bulletin” for the period of 1904–1906 years.

Results. As a result of the study, structural and semantic features of anthroponyms were established.

Conclusions. Anthroponyms learned in advertising texts of veterinary pharmaceuticals in the beginning of the 20th century had been used almost in all analyzed texts. The practical value of the work lies in the fact that the analysis of anthroponyms in advertising texts opens up prospects for further researches, which may be connected with the identification of the specific characteristics of proper names in the advertising texts of veterinary pharmaceuticals in different languages. Summing up, a thorough analysis of the advertising texts of veterinary pharmaceuticals helped to establish the structure and functioning peculiarities of anthroponyms.

Key words: advertising text, pharmaceuticals, veterinary medicine, anthroponym, proper names.

ВСТУПЛЕНИЕ

Изучение проприальной лексики в рекламных текстах фармацевтических ветеринарных препаратов не только представляет большой интерес, но и весьма актуально в связи с важностью вопросов, связанных со здоровьем и лечением людей и животных в эпоху коронавирусной пандемии.

Общепризнанным является тот факт, что в ономастике накоплен большой опыт исследования проприальной лексики в разных типах текста. Однако несмотря на внушительный массив как зарубежных, так и отечественных работ, посвящённых изучению структуры и функционирования собственных имён, структуры ономастического пространства, появляется новый материал для исследования, в некоторой степени связанный с вызовами нашего времени, к которому мы относим рекламные тексты фармацевтических ветеринарных препаратов.

Здоровье домашних животных неразрывно связано со здоровьем человека, поэтому с момента возникновения ветеринарии, особое внимание во многих странах уделялось ветеринарным лекарственным препаратам. Довольно часто инициаторами в использовании фармацевтических препаратов выступали сами владельцы животных. Так, в 1898 году в Киевской губернии впервые была проведена вакцинация «против сибирки крупного рогатого скота и коней с позитивными результатами. Инициатива использования профилактической вакцинации против сибирки шла от помещиков, которые с пониманием отнеслись к науке, которая предложила верный способ для борьбы с данным заболеванием» (Стегней, 2006: 7).

Проблемы **рекламы** активно изучаются широким спектром экономических, психологических, социологических дисциплин. В силу того, что реклама неизбежно связана с развитием торговли и массмедийных средств, по нашему мнению, главными, поворотными событиями в истории **рекламы** являются развитие промышленности, расширение торговых связей, изобретение книгопечатания и, как следствие, появление печатной рекламы. После того как к середине XIX века промышленная революция изменила отношения между рекламодателями и потребителями (Haverison, 2009: 214), наступила эра крупной фабричной промышленности, что дало толчок также массовому производству лекарств. Одновременно в этот период развивается и совершенствуется реклама фармацевтических ветеринарных препаратов. Современные исследователи изучают функционирование собственных имён в рекламных текстах (Грушевская, 2005; Кудиба, 2008; Кутуза, 2015; Хрушкова, 2016 и др.). Несмотря на большое количество работ, посвящённых исследованию рекламы, реклама ветеринарных препаратов в начале XX века с точки зрения ономастики ещё не подвергалась тщательному анализу лингвистов.

Однако функционирование проприальной лексики в рекламных текстах фармацевтических ветеринарных препаратов не только помогает рекламировать препарат, но и помогает ознакомить заинтересованную аудиторию с представителями научного мира, работающими над решением той или иной медицинской проблемы.

Цель статьи состоит в исследовании антропонимов в рекламе ветеринарных препаратов в начале XX века. Объектом исследования являются собственные имена в рекламных текстах ветеринарных

препаратов. Субъект исследования — антропони́мы в рекламе ветеринарных препаратов в начале XX века.

МЕТОДЫ И МАТЕРИАЛЫ ИССЛЕДОВАНИЯ

Цель определяет выбор методов в нашем исследовании: использованы общенаучные методы систематизации, анализа и синтеза, количественный анализ. В работе использован описательный метод рекламных текстов. Среди специальных лингвистических методов использовался структурный метод, помогающий определить особенности структуры антропонимов. Антропони́мы для исследования были взяты из газеты «Вестник общественной ветеринарии» за период 1904–1906 годов в количестве 700.

РЕЗУЛЬТАТЫ

В результате исследования были выявлены структурно-семантические характеристики антропонимов в рекламе ветеринарных препаратов в начале XX века, а также представлены количественные результаты, подтверждающие гипотезу о преобладающем присутствии антропонимов в рекламе ветеринарных препаратов в начале XX века.

ОБСУЖДЕНИЕ

Приступая к исследованию рекламных текстов ветеринарных препаратов, определимся с важными для нашего исследования терминами. На протяжении XX столетия вопрос об определении понятия **реклама**, её структура и функции входили в круг научных интересов многих исследователей. Так, **рекламу** определяли как средство, с помощью которого один человек пытается воздействовать на другого (Le Roy, 1921: 6), массовый обман (Rorty, 1934: 320), как практическую науку со своими законами и правилами (Мануйлов, 5), сущность которой, по мнению одних, состояла в оповещении, другие полагали — в предложении, третьи — в заманивании, четвёртые — в возбуждении внимания или интереса, а некоторые определяли **рекламу** как вербовку (Кёниг, 16–17). Отметим, что в современных исследованиях рекламу часто ставят в один ряд с пропагандой и PR, поскольку эти явления предполагают воздействие на сознание человека.

Среди исследователей истории европейской рекламы существуют расхождения во мнении относительно даты и места появления первой рекламы в газете. По одной версии, первая печатная реклама в газете появилась в Германии в 1591 году, причём это была реклама

лекарственных трав (Brody, 2008: 221). По другой версии, впервые рекламные тексты были напечатаны в 1622 году в Англии в газете «The Weekly News» (Le Roy, 1921: 2). Однако большинство учёных признают первенство французского врача и журналиста Теофраста Ренодо, создателя первой французской газеты «La Gazette», в появлении печатной рекламы в Европе (Tungate, 2007: 11).

Не останавливаясь на разных подходах к структуре рекламного текста, заметим, что исследователи рекламы стремятся выделить такие компоненты рекламного текста, которые, на их взгляд, представляются более значимыми, однако большинство учёных к основным компонентам рекламного текста относят: **слоган, заголовок, основной рекламный текст, эхо-фразу**, не отрицая при этом возможности использовать и другие вспомогательные компоненты (Бернадская, 2008; Кафтанджиев, 2005; Медведева, 2003). В исследуемом материале чаще всего использовалась структура рекламного текста, в которую входили заголовок и основной рекламный текст, например:

Роборин

Kraemer сообщает о нескольких случаях удачного применения роборина для улучшения питания у лошадей. Он достиг в 14 случаях быстрого восстановления сил и улучшения состояния питания дачей роборина по 50,0 три раза в день. Напомним, что роборин получается из бычьей крови путем стерилизации на холоде. Это темный серовато-зелёный порошок, без вкуса, нерастворимый в воде, содержит 7,49 % воды, 11,03 % золы, 76,90 % азотистых и 4,58 % безазотистых веществ, в золе содержится 3,7 % железа.

(Вестник общественной ветеринарии. 1904. № 10).

Заметим, что первоначально заголовки делились на три вида: констатирующие факт, выражающие команду, задающие вопрос (Le Roy, 1921: 25–26). В данном исследовании большинство заголовков констатируют факт, например:

Leibholz. Цитарин при ревматизме

(Вестник общественной ветеринарии. 1904. № 14).

Лечение Pruritus мышьяком

(Вестник общественной ветеринарии. 1904. № 11).

Как и в современной рекламе, тест часто построен по типу «решение медицинской проблемы именно с помощью рекламируемого препарата», например:

Таблетки из метакалина

Фирма Bayer в самое последнее время выпустила в продажу креоловое мыло под именем метакалина в таблетках. Они имеют то преимущество перед лизолом и Liquor cresol saponatos, что крайне удобны для перевозки и удачно дозированы. Они растворяются как в холодной, так и в тёплой воде. Дезинфицирующая их сила и противопаразитарное действие одинаково с действием лизола и Liquor cresol saponatos.

(Вестник общественной ветеринарии. 1904. № 24).

Рекламой лекарственных препаратов считают любую форму коммуникации с помощью любых медиа-средств, привлекающих внимание к лекарству (Basara, 1994: 23), например:

Кёллерское касторовое масло

Из Кавказской клещевины. Этот замечательный продукт одной из фабрик «Т-ва Р. Кёллер и К» обладает тем огромным преимуществом, что его маслянистость не связана ни с каким особым вкусовым ощущением, а всего менее со свойственным обыкновенному аптечному (итальянскому) касторовому маслу прогорклым вкусом, который только составляет мучение для малых и взрослых больных.

(Фармацевт-практик. 1910. № 1).

Специального комментария требует разграничение терминов **фармацевтический препарат** и **лекарственный препарат**. По определению, **лекарственный препарат** (лекарство) — это лекарственное средство в виде определённой лекарственной формы (Тихонов, 2002: 17). Несмотря на то, что, по мнению некоторых исследователей, термины **фармацевтические препараты** и **лекарственные препараты** являются взаимозаменяемыми, у них всё равно есть отличия. У термина **фармацевтический препарат** более широкий диапазон, включающий в себя не только готовые лекарственные препараты, вакцины, но и ветеринарные препараты, диагностические медицинские приборы (Anderson, 2005: 5), поэтому в нашем исследовании мы будем использовать термин фармацевтические ветеринарные препараты.

Рекламные тексты фармацевтических ветеринарных препаратов имеют сходства и отличия с рекламой других товаров. Кроме того, эти тексты обладают некоторыми чертами научных текстов, такими как наличие медицинских терминов. Первоочередной задачей

фармацевтического ветеринарного препарата, как и лекарственного препарата, предназначенного для людей, является спасение жизни и здоровья пациента. Эта особенность влияет как на структуру рекламного текста, лексическое наполнение, так и на жанровое разнообразие, например:

Химико-бактериологический институт Д-ра Ф. М. Блюменталя

Институт изготовляет предохранительные прививки против СКАРЛАТИНЫ, ХОЛЕРЫ, бр. тифа, дизентерии, лечебные сыворотки против СКАРЛАТИНЫ, ДИФТЕРИИ, ДИЗЕНТЕРИИ, СОЧЛЕНОВАНОГО РЕВМАТИЗМА, БАЗЕДОВОЙ БОЛЕЗНИ, стафилококковых и стрептококковых заболеваний.

Литература и справки по требованию.

(Фармацевт-практик. 1908. № 2).

Чтобы уяснить специфическую природу фармацевтического рекламного текста, следует обратиться к выявлению видов жанра в исследуемом материале. С самого появления фармацевтическая реклама была предназначена для ознакомления специалистов (фармацевтов, врачей, учёных), то есть для интрапрофессиональной коммуникации, однако позже адресатом такой рекламы стали все потребители.

Согласно периодизации американских исследователей, в истории фармацевтической рекламы выделяют следующие этапы: 1) период с момента появления рекламы до 1906 года, когда произошло разделение на этическую (для врачей) и патентованную (для потребителей) рекламу; 2) эпоха рекламирования лекарственных препаратов исключительно для врачей (1906–1980); 3) этап появления печатной фармацевтической рекламы для потребителей с одновременным существованием рекламы для врачей (1981–1996); 4) эра сосуществования рекламы для врачей и рекламы для потребителей (1997 — настоящее время) (Williams, 2009: 20).

Патентованные лекарства, в отличие от этических лекарств, имели неизвестный состав (Williams, 2009: 12), поэтому они и вызывали опасность, в то же время они были широко распространены в мире (Williams, 2009: 13), особенно во время военных операций. Патентованные лекарства стали одними из первых рекламируемых товаров в США, и в связи с отрицательным эффектом, вызванным обманом при их рекламировании, как сама реклама, так и пате-

нованные лекарства стали неизбежно ассоциироваться с вредом (Tungate, 2007: 13).

В нашем исследовании рассмотрены рекламные тексты, направленные исключительно на специалистов (ветеринарных врачей, учёных, фармацевтов). Особенностью такой рекламы является наличие определённых жанров, поскольку выбор жанра во многом зависит от целевой аудитории и от предмета и цели рекламирования. Согласно словарному определению, **жанр** (от фр. *genre* — род, вид) — это термин, который употребляется для обозначения разных литературных родов (Сучасний словник літературознавчих термінів, 2003: 41). Современные исследователи определяют **жанр** как утверждённый обществом тип коммуникативного события в устной или печатной форме (Kramsh, 1998: 62).

Следует отметить, что исследователи вкладывают в понятие рекламный жанр разные значения. Некоторые исследователи трактуют **рекламный текст** как «новый жанр текста» (Newmark, 1999: 96) или как отдельный жанр в системе коммерческого дискурса (Lassen, 2006: 209). Такого рода различия в определении жанров рекламных текстов приводят к жанровой дифференциации.

Исследователи медицинской рекламы выделяют следующие жанры: **газетное (журнальное) рекламное объявление, рекламный плакат, рекламный клип, объявление-выступление с целью медицинской рекламы** (Юкало, 2003: 29). В этой классификации объединены виды печатной и устной рекламы. Однако закономерности восприятия письменной речи во многом отличны от закономерностей смыслового восприятия устной речи, и в нашей работе мы разделим эти два вида рекламы и будем рассматривать тексты печатной рекламы. В связи с этим предлагаем свою жанровую типологию рекламных текстов фармацевтических ветеринарных препаратов, которая позволит выявить их особенности при восприятии аудиторией.

Рассмотрим жанровые особенности рекламных текстов фармацевтических ветеринарных препаратов в начале 20 века. Основными жанровыми моделями в исследуемой группе текстов являются: **объявление, заметка, научная статья, сообщение**. В ряду жанров ведущее место занимает жанр **объявление**, которое существует с античных времён и традиционно понимается как источник информации, например:

Krüger

Хлораль-гидрат при операциях

(Вестник общественной ветеринарии. 1905. № 1–2).

Рекламное объявление в большинстве случаев представляет сведения о препарате и ориентировано на помощь аудитории в знакомстве с новым лекарством.

Довольно часто в журнале «Вестник общественной ветеринарии» использовался жанр **заметки**. Такие тексты представляют собой информативное сообщение о препарате и его использовании врачами-практиками и представлены в форме газетной заметки. Назначение данного жанра заключается в том, чтобы аудитория узнала компетентное мнение специалиста, например:

Хромота на заднюю правую ногу, неизвестного происхождения, излеченная инъекцией кокаина с морфием

Для постановки диагноза у лошади была сделана, по направлению N. Plantaris, инъекция кокаин-морфия. Спустя десять минут после впрыскивания хромота исчезла. В течение девяти месяцев лошадь была под наблюдением и не обнаружила признаков хромоты.

(Вестник общественной ветеринарии. 1905. № 1–2).

Выделим часто встречающийся жанр фармацевтической ветеринарной рекламы — **научная статья**. Такой жанр характеризуется, как правило, высокой степенью эффективности, что обусловлено комбинированием метода научного объяснения, использованием медицинских терминов, и метода рассуждения, которые создают цельную картину о рекламируемом препарате, например:

Применение адреналина в ветеринарной практике

В последнее время появляются чуть ли не ежедневно десятки фармацевтических средств. Правда, многие из них так же быстро исчезают, как и появились, но некоторые приобретают значительное распространение и заслуживают серьёзного внимания практических врачей. К числу таких средств можно отнести и адреналин, о котором в последнее время появилось несколько сообщений. Адреналин представляет собой микрокристаллическое вещество, получаемое из водной вытяжки околопочечной железы овцы. Приготавливается фирмой Parke, Davis и К в Лондоне, продаётся в виде adrenalinum hydrochloricum в растворе 1: 1000 в соединении с хлористым натрием и хлороном... О применении адреналина как анестезирующего средства и при кровавой моче мы не бу-

дем распространяться, так как об этом было сообщено, а остановимся только на результатах лечения адреналином *lumbago* и глазных страданий. *Zehl* описывает следующий случай излечения *lumbago* адреналином...

(Вестник общественной ветеринарии. 1904. № 13).

В этом жанре преимущественно описывается ветеринарная проблема, которая решается с помощью рекламируемого препарата, что усиливает воздействие рекламного текста. Кроме того, часто используются термины на латыни, что подразумевает, что адресат — это аудитория, знакомая с латинским языком, например:

Argentum Colloidale

находит довольно широкое применение в ветеринарной практике. При лечении им *Morbus Maculosus* из 10 случаев в 7 был получен желательный результат и только в 3 лечение было безуспешным. Хороший результат достигнут при применении этого препарата в акушерской практике, при лечении флегмон, ран суставов и сухожилий, хотя, правда, наряду с удачными опытами лечения, получались и отрицательные.

(Вестник общественной ветеринарии. № 11. 1904).

Довольно часто жанр **научной статьи** граничит (переплетается) с жанром **сообщения**, что создаёт реалистическую картину и увеличивает валидность (убедительность) рекламного текста, например:

Jodipin и его применение в ветеринарной практике

Woite описывает случай излечения иодипином острого эндокардита. *Kroning* произвёл несколько опытов лечения иодипином. При мокнущей экземе в одном случае быстро наступило выздоровление. Автор лечил иодипином туберкулёзных коров, давая его внутрь по чайной ложке один раз в день с 1/4 литра отвара льняного семени. Кашель прекратился, состояние питания улучшилось.

(Вестник общественной ветеринарии. 1904. № 14).

Для жанра **сообщения** характерна, во-первых, краткость рекламного текста, во-вторых, как и в жанре **научной статьи**, обязательно указаны фамилии ветеринарных врачей, чей опыт в лечении представлен в сообщении, например:

Dupas, Cadot и Almy. Терапия при посторонних телах в пищевом тракте лошади

Авторы применяют подкожно инъекцию раствора пилокарпина-эзерина. В течение часа постороннее тело размягчается слюной и может быть протолкнуто.

(Вестник общественной ветеринарии. 1904. № 13).

Воздействие рекламного текста в жанрах **научной статьи** и **сообщения** усиливается благодаря примерам из личного опыта, имевшим положительный результат. В то же время следует обратить внимание на наличие своего рода антирекламы в журнале «Вестник общественной ветеринарии», в которых представлены отрицательные последствия определённого ветеринарного препарата, например:

Фурункулин

Результаты, полученные при применении фурункулина в ветеринарной практике, неутешительны. *Zerler* применял его без всякого успеха. Опыт лечения фурункулином флегмоны, произведенный *Meier*'ом, не имел успеха.

(Вестник общественной ветеринарии. 1904. № 13).

В рекламных текстах ветеринарных препаратов были обнаружены антропонимы, топонимы, прагматонимы и эргонимы, например:

Лаборатория вакцин профессора Пастера в Париже

С разрешения Правительства отпускает вакцины непосредственно из Парижской лаборатории для предохранительной прививки против сибирской язвы у рогатого скота, овец, лошадей, а также против рожи у свиней. (Требования на вакцины должны быть снабжены подписью ветеринарного врача). Заказы на вакцины принимаются отделением в Франкфурте-на-Майне, откуда высылаются и прейскуранты. Там же принимаются заказы на все прочие препараты института Пастера в Париже. Адрес для писем: *Laboratoire des Vaccins Pasteur*. — *Succursale: Frankfurt am Main* (Германия). Адрес для телеграмм: *Vaccincharb Frankfurtmain* — или *Paris*

(Вестник общественной ветеринарии. 1904. № 9).

В этом примере представлены топонимы *Париж (Paris)*, *Франкфурт-на-Майне (Frankfurt am Main)*, *Германия*, антропоним *Пастер*, эргоним *институт Пастера*.

Отметим, что в рекламных текстах часто фамилии ветеринарных врачей и учёных использовали на языке оригинала, например:

Лечение тетануса Kal. Hypermangan u Natr. Jodicum

Wildemann применял инъекцию 5 % раствора *Kal. Hypermangan u Natr. Jodicum* у лошади, страдавшей столбняком. После инъекции наступило заметное улучшение в общем состоянии лошади.

(Вестник общественной ветеринарии. 1904. № 12).

Использование проприальной лексики в рекламных текстах усиливает воздействующую функцию рекламы.

Особое внимание в ономастике уделяется изучению подходов к классификации собственных имён. Выделяют 1) структурное разделение онимов (простые и сложные формы, основные и производные, аббревиатурные, гибридные); 2) семантическое деление (например, семантическое деление антропонимов включает личные имена, фамилии, прозвища известных людей — исторических деятелей, учёных, писателей, художников и т. д.). В ходе исследования в рекламных текстах ветеринарных фармацевтических препаратов было обнаружено преобладание антропонимов по сравнению с другими разрядами онимов. Антропонимы функционировали в составе различных антропонимных формул: 1) однословные (фамилия) — 72 %; 2) двухсловные (имя + фамилия, фамилия + инициалы, профессия + фамилия) — 28 %; 3) трёхсловные (регион + профессия + фамилия) — (3 %). Примеры первого и второго типа представлены выше в нашей статье, приведём пример третьей антропонимической формулы:

Лечение лизухи

Против лизухи Баварский ветеринар Retelie рекомендует след. Хлористого натрия 500 грамм, можжевельных ягод, порошка горечавки по 100—150 грамм, фосфорнокислой извести 300 грамм. Давать по две столовой ложки вместе с пищей.

(Вестник общественной ветеринарии. 1906. № 1).

Превалирование первой выделенной нами группы антропонимов над второй и третьей группой можно объяснить особой необходимостью в кратком и информативном сообщении, не требующем расширенного объяснения, касающегося личности ветеринарного врача или учёного.

Являясь хорошо известными для членов определённого языкового коллектива, **антропонимы** в рекламных текстах вызывают разнообразные ассоциации, используя фоновые знания адресата. В рекламных текстах встречаются как реальные антропонимы, к которым относятся собственные имена реальных людей, так и нереальные (имена собственные вымышленных людей). **Антропонимы**, которые используются в рекламных текстах фармацевтических препаратов, можно условно разделить на 2 группы: 1) фамилии известных врачей и учёных; 2) фамилии практикующих ветеринаров.

ВЫВОДЫ

Итак, анализ рекламных текстов фармацевтических ветеринарных препаратов показал **жанровое разнообразие рекламы**, в которую включены определённые лексические единицы и которой присущи композиционно-стилистические особенности. Важную роль в реализации функциональных возможностей рекламного текста играют содержание и жанр рекламного текста. Совокупность **онимов**, выполняющих разнообразные функции в тексте, составляют ономастическое пространство рекламного текста, состав которого меняется в зависимости от жанра и структуры рекламного текста.

Нами было замечено, что функциональная насыщенность рекламных текстов на материале разных языков имеет общие черты. Проведенный анализ функционирования проприальной лексики продемонстрировал полифункциональность имён собственных в рекламных текстах фармацевтических препаратов.

Под **жанром рекламного текста** в данной работе мы понимаем вид печатного рекламного произведения, объединённого целью, темой, композиционной структурой и направленного на определённый сегмент аудитории. Изучение фармацевтических рекламных текстов показало, что в исследуемом материале сложилась своя система жанров, а именно **объявление, заметка, научная статья, сообщение**.

Детальный анализ компонентного состава ономастического пространства рекламных текстов фармацевтических ветеринарных препаратов показал, что самым многочисленным разрядом являются **антропонимы**, которые используются в рекламных текстах фармацевтических препаратов и которые можно условно разделить на 2 группы: 1) фамилии известных врачей и учёных; 2) фамилии практикующих ветеринаров.

Антропонимы функционировали в составе различных антропонимных формул: 1) однословные (72 %); 2) двухсловные (25 %); 3) трёхсловные (3 %).

Суммируя сказанное, отметим, что дальнейшим этапом в исследовании планируется сравнительный анализ ономастических пространств рекламных текстов фармацевтических препаратов в диахроническом аспекте. Полагаем, что сопоставительный анализ

ономастических пространств рекламных текстов фармацевтических препаратов покажет сходство и отличия в процессе использования функционировании онимов в разные исторические периоды.

Несомненный исследовательский интерес представляет изучение лингвокультурной составляющей ономастического пространства рекламных текстов ветеринарных фармацевтических препаратов.

ЛІТЕРАТУРА

- Бернадская Ю. С. *Текст в рекламе*. М: Юнити-Дана, 2008.
- Кафтанджиев Х. *Гармония в рекламной коммуникации*. М.: Эксмо, 2005.
- Грушевська Ю. А. *Власні назви в російському рекламному тексті: лінгвістичний і функціональний аспекти* : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.02. Дніпропетровськ, 2005.
- Кёниг Т. *Реклама и плакат как орудие пропаганды*. М.: Время, 1925.
- Кудиба С. М. *Функціональний потенціал алюзивних власних імен у рекламних текстах (на матеріалі англійської, української та російської реклами)*: автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.17. Львів, 2008.
- Кутуза Н. В. Оними в асоціативному полі рекламної слоганістики. *Записки з ономастики*. Одеса: Астропринт, 2015. Вип. 18. С. 405–415.
- Матвеева С. А. *Сайт як жанр інтернет-комунікації (на матеріалі персональних сайтів учених)*. Автореф. дис.канд. ...філол. наук. Донецьк, 2006.
- Мануйлов М. А. *Психология рекламы*. М.: Государственное техническое издательство, 1925.
- Медведева Е. В. *Рекламная коммуникация*. М.: Едиториал УРСС, 2003.
- Стегней М. М. *Історія лікувальної справи тварин Київщини (кінець ХІХст. — початок ХХ ст.)* : автореф. дис. ... канд. вет. наук : 16.00.12. Київ, 2006. 26 с.
- Тихонов А. И., Ярних Т. Г. *Технология лекарств*: учеб. Для фармац.вузов и фак. Х.:НФАУ, Золотые страницы, 2002.
- Сучасний словник літературознавчих термінів. Автор-укладач М. Ф. Гетьманець. Харків: Веста: Видавництво «Ранок», 2003.
- Хоган К. *Психология убеждения: Как добиться поставленной цели*. Х-М.: Рипол Классик, 2004.
- Хрушкова О. А. *Структура та функційне навантаження писемних носіїв інформації сучасного міста*: дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Дніпропетровськ. нац. ун-т ім. Олеся Гончара. Дніпро, 2016. 249 с.
- Юкало В. Я. *Мовні стереотипи в комунікаціях лікаря*. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Київ. НАН України. Інститут Української мови, 2003.
- Anderson S. *Making Medicines: A Brief History of Pharmacy and Pharmaceuticals*. Pharmaceutical Press, 2005.

- Basara L. R., Montagne, M. *Searching for Magic Bullets: Orphan Drugs, Consumer Activism, and Pharmaceutical Development*. Routledge, 1994.
- Brody H. *Hooked: Ethics, the Medical Profession, and the Pharmaceutical Industry*. Rowman & Littlefield, 2008.
- Haverison M., Pati, B. *The Social History of Health and Medicine in Colonial India*. Taylor&Francis, 2009.
- Kramsch Claire. *Language and Culture*. Oxford University Press, 1998.
- Lassen I., Strunck J., Vestergaard, T. *Mediating Ideology in Text And Image: Ten Critical Studies*: John Benjamins Publishing Company, 2006.
- Le Roy B. F. *The Essentials of Advertising*. N-Y.: McGraw-Hill Book Company, 1921.
- Newmark P. *Word, Text, Translation: Multilingual Matters*. (1999).
- Rorty J. *Our Master's Voice: Advertising*. New-York: The John Day Company, 1934.
- Tungate M *Ad Land*. Kogan Page Publishers, 2007.
- Williams S. J., Gabe J., Davis P. *Pharmaceuticals and Society: Critical Discourses and Debates*. John Wiley & Sons, 2009.

REFERENCES

- Bernadskaja, Ju. S.(2008). *Tekst v reklame*. M: Juniti-Dana..[in Russian]J
- Hogan, K. (Bernadskaja, Ju. S.(2008). *Tekst v reklame*. M: Juniti-Dana..[in Russian]J
- Hogan, K. (2004). *Psihologija ubezhdenija: Kak dobit'sja postavlennoj celi*. H-M.: Ripol Klassik..[in Russian].
- Hrushevska, Yu. A.(2005). *Vlasni nazvy v rosiiskomu reklamnomu teksti: linhvistychnyi i funktsionalnyi aspekty* : avtoref. dys. ... kand. filol. nauk : 10.02.02. Dnipropetrovsk. [in Ukrainian].
- Kaftandzhiev, H (2005). *Garmonija v reklamnoj komunikacii*. M.: Jeksmo..[in Russian].
- Kjonig, T. (1925). *Reklama i plakat kak orudie propagandy*. М.: Vremja..[in Russian].
- Kudyba, S. M. (2008). *Funktsionalnyi potentsial aliuzyvnykh vlasnykh imen u reklamnykh tekstakh (na materialy anhliiskoi, ukrainskoi ta rosiiskoi reklamy)*: avtoref. dys. ... kand. filol. nauk : 10.02.17. Lviv. 24 s.[in Ukrainian].
- Kutuza, N. V. Onimy v asotsiatyvnomu poli reklamnoi slohanistyky. *Zapysky z onomastyky*. 2015. Vyp. 18. S. 405–415. [in Ukrainian].
- Manujlov, M. A. (1925). *Psihologija reklamy*. М.: Gosudarstvennoe tehlichesкое izdatel'stvo. [in Russian].
- Medvedeva, E. V.(2003). *Reklamnaja komunikacija*. М.: Editorial URSS..[in Russian].
- Matvieieva, S. A.(2006). *Sait yak zhanr internet-komunikatsii (na materialy personalnykh saitiv uchenykh)*. Avtoref. dys.kand. ...filol. nauk. Donetsk.. [in Ukrainian].

- Khrushkova, O. A. (2016). *Struktura ta funksiine navantazhennia pysemnykh nosiiv informatsii suchasnoho mista*: dys. ... kand. filol. nauk : 10.02.01. Dnipropetrovsk. nats.un-t. im.olesia Honchara. Dnipro. 249 s. [in Ukrainian].
- Stehnei, M. M. (2006). *Istoriia likuvalnoi spravy tvaryn Kyivshchyny* (kinets XIX st. — pochatok XX st.) : avtoref. dys. ... kand. vet. nauk : 16.00.12. Kyiv, 2006. 26 s. [in Ukrainian].
- Suchasnyi slovnyk literaturoznavchyykh terminiv. (2003). Avtor-ukladach M. F. Hetmanets. Kharkiv: Vesta: Vydavnytstvo «Ranok». [in Ukrainian].
- Yukalo, V. Ya. (2003). *Movni stereotypy v komunikatsiakh likaria*. dys. ... kand. filol. nauk : 10.02.01. Kyiv. NAN Ukrainy. Instytut Ukrainskoi movy. [in Ukrainian].
- Tihonov, A. I., Jarnyh, T. G. (2002). *Tehnologija lekarstv: ucheb.* Dlja farm. vuzov i fak. H.: NFAU, Zolotyie stranicy. [in Russian].
- Hogan, K. (2004). *Psichologija ubezhdenija: Kak dobityja postavlennoj celi*. H.-M.: Ripol Klassik. [in Russian].
- Anderson, S. (2005). *Making Medicines: A Brief History of Pharmacy and Pharmaceuticals*. Pharmaceutical Press.
- Basara, L. R., Montagne, M. (1994). *Searching for Magic Bullets: Orphan Drugs, Consumer Activism, and Pharmaceutical Development*. Routledge.
- Brody, H. (2008). *Hooked: Ethics, the Medical Profession, and the Pharmaceutical Industry*. Rowman & Littlefield.
- Haverison, M., Pati, B. (2009). *The Social History of Health and Medicine in Colonial India*. Taylor & Francis.
- Kramsch, Claire. (1998). *Language and Culture*. Oxford University Press.
- Le Roy, B. F. (1921). *The Essentials of Advertising*. N.-Y.: McGraw-Hill Book Company.
- Newmark, P. (1999). *Word, Text, Translation: Multilingual Matters*.
- Rorty, J. (1934). *Our Master's Voice: Advertising*. New-York: The John Day Company.
- Tungate, M. (2007). *Ad Land*. Kogan Page Publishers.
- Williams, S. J., Gabe, J., Davis, P. (2009). *Pharmaceuticals and Society: Critical Discourses and Debates*. John Wiley & Sons.

АННОТАЦІЯ

Вступлення. В статті обговорюються особливості власних імен в рекламних текстах фармацевтичних ветеринарних препаратів. Увага приділено описанню структурно-семантичних особливостей антропонімів. Ми досліджуємо імена як частину структури рекламних текстів фармацевтичних ветеринарних препаратів.

Цель. Целью статьи является анализ антропонимов в рекламных текстах фармацевтических ветеринарных препаратов. Объект исследования — имена в рекламных текстах фармацевтических ветеринарных препаратов.

Предмет исследования — антропонимы в рекламных текстах в начале XX века.

Материалы и методы. Цель определяет выбор методов исследования: были использованы общенаучные методы систематизации, анализа и синтеза, количественного анализа. В работе использовался описательный метод рекламных текстов. Среди специальных лингвистических методов использовался структурный, который помог определить особенности структуры антропонимов. Антропонимы для нашего исследования были взяты из газеты «Вестник общественной ветеринарии» за период 1904–1906 годов.

Результаты. Установлены структурно-семантические особенности антропонимов.

Выводы. Антропонимы в рекламных текстах фармацевтических ветеринарных препаратов в начале XX века встречаются почти во всех анализируемых текстах. Практическая ценность работы состоит в том, что анализ антропонимов в рекламных текстах открывает перспективы для дальнейших исследований, которые могут быть связаны с выявлением специфических характеристик собственных имен в рекламных текстах фармацевтических ветеринарных препаратов в разных языках. Суммируя, отметим, что тщательный анализ рекламных текстов фармацевтических ветеринарных препаратов помог установить структуру антропонимов и особенности их функционирования.

Ключевые слова: рекламный текст, фармацевтические препараты, ветеринарная медицина, антропоним, собственные имена.

Насакіна Світлана Вікторівна

кандидат філологічних наук, завідувач кафедри української та іноземних мов Одеського державного аграрного університету, вул. Канатна, 99, Одеса, 65039, Україна; тел.: + 38 066 4908400; e-mail: svetlana.15@meta.ua; ORCID ID 0000–0002–8288–0405

АНТРОПОНІМИ У ЖАНРОВМУ РІЗНОМАЙТТІ У РЕКЛАМНИХ ТЕКСТАХ ВЕТЕРИНАРНИХ ПРЕПАРАТІВ НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

АНОТАЦІЯ

Вступ. У статті обговорюються особливості власних назв у рекламних текстах фармацевтичних ветеринарних препаратів. Увагу приділено опису структурно-семантичних особливостей антропонімів. Ми досліджуємо власні назви як частину структури рекламних текстів фармацевтичних ветеринарних препаратів.

Мета. Метою статті є аналіз антропонімів у рекламних текстах фармацевтичних ветеринарних препаратів. Об'єктом дослідження є власні назви в рекламних текстах фармацевтичних ветеринарних препаратів.

Предметом дослідження є антропоніми в рекламних текстах на початку ХХ століття.

Матеріали та методи. Мета визначає вибір методів дослідження: були використані загальнонаукові методи систематизації, аналізу та синтезу, кількісного аналізу. У роботі використано описовий метод рекламних текстів. Серед спеціальних лінгвістичних методів використовувався структурний, який допоміг визначити особливості будови антропонімів. Антропоніми для нашого дослідження були вилучені з газети «Вісник громадської ветеринарії» за період 1904–1906 років.

Результати. Встановлено структурно-семантичні особливості антропонімів.

Висновки. Антропоніми в рекламних текстах фармацевтичних ветеринарних препаратів на початку ХХ століття зустрічаються майже у всіх аналізованих текстах. Практична цінність роботи полягає в тому, що аналіз антропонімів у рекламних текстах відкриває перспективи для подальших досліджень, які можуть бути пов'язані з виявленням специфічних характеристик власних назв у рекламних текстах фармацевтичних ветеринарних препаратів у різних мовах. Підсумовуючи, відзначимо, що ретельний аналіз рекламних текстів фармацевтичних ветеринарних препаратів допоміг встановити структуру антропонімів та особливості функціонування.

Ключові слова: рекламний текст, фармацевтичні препарати, ветеринарна медицина, антропонім, власні назви.

Стаття надійшла 7 вересня 2021 р.

УДК 811.111'373.2:82–31 Коллінз

DOI: <https://doi.org/10.18524/2410-3373.2021.24.248317>

ПАВЛЮК Христина Тарасівна

кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри англійської філології та перекладу Державного університету «Одеська політехніка», проспект Шевченка, 1, Одеса, 65044, Україна; тел.: +38 (048) 705–85–64; e-mail: khrystia0906@gmail.com; ORCID ID 0000–0002–1459–1628

Khrystyna T. Pavliuk

Candidate of Philological Sciences, Assistant Professor at the Department of English Philology and Translation, Odesa Polytechnic State University, Shevchenko ave., 1, Odesa, 65044, Ukraine; tel.: +38 (048) 705–85–64; e-mail: khrystia0906@gmail.com; ORCID ID 0000–0002–1459–1628

**ОНІМНИЙ СЕКТОР
КОНЦЕПТОСФЕРИ
МОЛОДІЖНОГО РОМАНУ-
ДИСТОПІЇ (НА МАТЕРІАЛІ
ТРИЛОГІЇ С. КОЛЛІНЗ
«THE HUNGER GAMES»)**

**ONYMIC SECTOR OF THE
CONCEPTUAL SPHERE
OF THE YOUNG-ADULT
DYSTOPIAN NOVEL (CASE
STUDY S. COLLINS'
TRILOGY «THE HUNGER
GAMES»)**

ABSTRACT

Introduction. The article examines the onymic parcel of the English young-adult dystopian novel conceptsphere based on the material of S. Collins' trilogy «The Hunger Games». The theory of generations has proved the dominance of the main archetype of the **hero** for a circle of potential readers of the analyzed works, so the leading concept of dystopian novels is the concept of the **hero** around whom events take place, catalyst and initiator of which he acts. These protagonists are nominated by their own names, which serve as organizers of the artistic space. In the literary work onyms become the pillars of memory, the organizers of the mental lexicon, the coordinators of the mental world picture, the compact repository of significant information in a small form.

The purpose. The purpose of the article is to analyze the onymic parcel of the English young-adult dystopian novel conceptsphere based on the material of S. Collins' trilogy «The Hunger Games». The **object** is the onymic sector of the conceptsphere of the studied trilogy. The **subject** is the specifics of its structure and organization.

Materials and methods. The analysis of the onymic parcel of the conceptsphere of the studied works was carried out in several stages: the cognitive features of the dominant onymic concept nominating the main character were established; a free

associative experiment was conducted; were systematized, classified and described; the reactions with the selection of their types; the most frequent associates were singled out, which were grouped into associative semantic gestalts. The **material** of the study was a trilogy «The Hunger Games» («The Hunger Games», «Catching Fire», «Mockingjay»), with a total volume of 1160 pages.

Results. An associative experiment with stimuli to denote the protagonists was conducted, which made it possible to establish the conceptualization and categorization of these anthroponyms in the mental lexicon of English speakers, to detect the reflection in the received associations of hierarchical conceptual structures in the minds of respondents.

Conclusions. Summarizing the above, we can emphasize that the artistic onymic concept KATNISS of the onymic parcel of the conceptosphere of the trilogy «The Hunger Games» has cognitive features SACRIFICE, FEMININITY, HOPE, DEFENDER, VENGEANCE, WINNER and forms semantic associative gestalts THE MAIN CHARACTER OF THE NOVEL / FILM and NOVEL / FILM.

Key words: dystopian novel, cognitive feature, concept, onym, onymic parcel.

ВСТУП

XXI століття є не лише початком нового тисячоліття, але й початком нового етапу розвитку науки, культури, суспільства, людини. Теорія поколінь В. Штрауса та Н. Хоува (Howe, 1991; Howe, 1997; Howe, 2000) насамперед опікується циклічністю зміни поколінь у США, однак схожі тенденції було встановлено й в інших країнах. Теорію поколінь можна узагальнити тезою про те, що люди однієї вікової групи мають тенденцію поділяти схожі моделі поведінки, переконання, цінності, значущості об'єктів з боку їх відповідності потребам особистості, соціальної групи, суспільства загалом.

На межі тисячоліть відбувається зміна поколінь — покоління Y (роки народження 1983–2003) — міленіали — поступається місцем поколінню Z (2003–2023). За розумінням авторів теорії хвильової зміни поколінь, покоління — це сукупність людей, які були народжені у часовий відрізок приблизно в 20 років, причому чотири таких періоди — дитинство, молодість, середній вік, старість — об'єднуються в один цикл, *saeculum*, який складає близько 80 чи 90 років, аналогічно до тривалості життя людини. Чотириступеневий цикл соціальних ер охоплює підйом, пробудження, спад, кризу, причому кожному з них відповідає певний архетип: пророк, мандрівник, герой, художник.

Трилогія «The Hunger Games», яка досліджується у нашій статті, була видана на початку нового століття: С. Коллінз випустила свою серію в 2008–2010 роках («The Hunger Games» (2008), «Catching Fire» (2009), «Mockingjay» (2010)). Як бачимо, головними таргетованими споживачами — читачами аналізованої трилогії — є представники покоління Y, міленіали, так зване покоління *Next*, для якого поведінковим архетипом є **герой** — впевнений у собі, енергійний, могутній. Саме це покоління в період кризи перетворюється на молодь та людей середнього віку, які здатні подолати цю саму кризу.

Молодіжні романи-дистопії XXI століття формують особливий тематичний простір і характеризуються власними жанровими особливостями, що відрізняє їх від класичного роману-антиутопії XX століття, на відміну від яких, де центральним мотивом виступає викривлена модель суспільства, в якому людина є лише безликим гвинтиком, крізь призму якої автор привертає увагу до тогочасних і майбутніх соціальних проблем, молодіжний роман-дистопія XXI століття зображує постапокаліптичне суспільство лише як тло, виводячи в центр наративу особистість **героя-підлітка**.

Теорія поколінь В. Штрауса та Н. Хоува дозволила довести домінування основного архетипу **герой** для кола потенційних читачів аналізованих творів. Тому вважаємо природним той факт, що провідним концептом романів-дистопій є саме концепт **герой**, який стає рятівником усього світу, здолавши на цьому шляху безліч труднощів. Дж. Кемпбелл використав термін **мономіф** з роману Дж. Джойса «Finnegans Wake» в своїй роботі «The Hero with a Thousand Faces» (Campbell), у якій описав подорож архетипового героя, яка обіймає кілька етапів: сепаративний, лімінальний та кінцевий. Протягом подорожі герой має сепаруватися від колишнього середовища — родини, соціальної групи та под., змінивши власну соціальну роль, на кшталт Кетнісс із трилогії С. Коллінз «The Hunger Games», яка перейшла з власної соціальної групи до іншої, втративши можливість спілкування навіть із родиною. Під час лімінальної стадії герой знаходиться в перехідному стані, набуваючи новий статус, завдяки якому він зможе перемогти в протистоянні з силами зла. Кетнісс тренується в спортивно-воєнізованому утворенні, отримуючи бойові навички та навчаючись приховувати особисті таємниці. Кінцева стадія здебільшого характеризується загибеллю героя, проте можлива побудова но-

вого світу, іншого, справедливого соціуму, як це відбулося з героїнею трилогії «The Hunger Games», яка погодилася на смертельне випробування, завдяки чому прояснився істинний стан речей в художньому світі цього твору. Як бачимо, ми знаходимо реалізацію всіх етапів архетипової подорожі героя в аналізованому дистопічному творі.

У центрі оповіді перебуває герой, життя якого зазнає кардинальних змін, завдяки чому він чи вона набуває знань, вмінь, навичок, за допомогою яких може зрозуміти кричущу соціальну несправедливість та подолати її. Результатом є створення значно більш соціально прийняттого соціуму, проте герой втрачає можливість активної участі в подальших подіях або трагічно йде з життя.

Таким чином, головним концептом дистопічних творів є головний герой чи героїня, навколо яких відбуваються події, каталізаторами й ініціаторами яких вони й виступають. Суттєвим видається той факт, що зазначені протагоністи номіновані переважно за допомогою власних назв, які і слугують організаторами художнього простору. Саме оніми в художньому творі стають **опорами пам'яті**, за термінуванням Ю. О. Карпенка (Карпенко, 1991: 83–95). Як зазначає О. Ю. Карпенко, оніми, «стаючи, подібно до всіх одиниць ментального лексикону, концептами... слугують організаторами ментального лексикону, координаторами ментальної картини світу, шифрами інформаційних скриньок пам'яті і засобами виведення вмісту цих скриньок у мовлення і в мову». Власні назви органічно пов'язані з ситуаціями, подіями, особами, а також з іншими, неонімними концептами, які «входять в нашу пам'ять передусім через ім'я... що слугує ніби клавішею, натискаючи на яку, ми розкриваємо одне з незліченних сховищ пам'яті» (Карпенко, 2006: 39). Саме оніми концентрують навколо себе всю інформацію, пов'язану з людиною, і функціонують як основні одиниці систематизованої в оперативній пам'яті інформації, видобутої з кожного визначеного тексту (Судомоїна, 1990: 83–84). Як зазначає Г. П. Лукаш, власні назви «використовуються ментальним лексиконом як компактне вмістилище значної інформації в малій формі і становлять зручну форму поєднання мовної та позамовної інформації» (Лукаш, 2011: 50).

Мета статті полягає в аналізі онімної парцели концептосфери англomовного молодіжного роману-дистопії (на матеріалі трилогії С. Коллінз «The Hunger Games»). **Об'єктом** дослідження є онімний

сектор концептосфери англomовного дистопічного роману-трилогії. **Предмет** дослідження — специфіка його структури та організації.

МЕТОДИ ТА МАТЕРІАЛИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Аналіз онімної парцели концептосфери досліджуваного англomовного дистопічного роману-трилогії С. Коллінз «The Hunger Games» було проведено в кілька етапів. На першому етапі встановлювалися когнітивні ознаки домінувального онімного концепту, що номінує головного героя.

На другому етапі було проведено вільний асоціативний експеримент. Методика проведення експерименту, у свою чергу, складалася з кількох етапів. На першому було проведено власне опитування інформантів-носіїв англійської мови, переважно мешканців Великої Британії, Канади та США, загальною кількістю 30 осіб. Їм було запропоновано надати першу реакцію на стимул, що номінує головного героя твору, без надання додаткової інформації щодо природи стимулу до проведення експеримента.

Слід зауважити, що в принципах роботи з інформантами існують певні методологічні проблеми, які зокрема стосуються «можливого впливу культурних обмежень й норм, що відбиваються на результатах анкетування» (Концепт, 2009: 394–395), причому «інформантам складно абстрагуватися від особистого досвіду» (Концепт, 2009: 401), наслідком чого є поява загадкових або індивідуальних реакцій, які складно піддаються аналізу. Під час проведення вільного асоціативного експерименту інформант виконує певні дії: «по-перше, від досліджуваного в умовах експерименту потрібні концентрація уваги, готовність до сприйняття стимулу, тому час реагування залежить і від рівня установки, і від готовності до реакції; друга дія — це сприйняття слова-стимулу, яке включає впізнавання й розуміння почутого чи побаченого слова; третя дія — самоспостереження. Досліджуваний повинен відповісти, які уявлення й думки в нього виникають у відповідь на стимул; четверта дія — це формування відповіді» (Розвод, 2017: 94–95).

На третьому етапі було систематизовано й описано надані реакції з виокремленням їх типів за методикою О. Ю. Карпенка (Карпенко, 2007: 352), вдосконаленою В. В. Серебряковою задля успішного її інтродукування в дослідження ментального буття поетонімів — власних назв на позначення онімних реалій художнього тексту (Серебрякова, 2016).

На четвертому етапі було виокремлено найчастотніші асоціати, що згруповані в **асоціативні семантичні гешталти**, і що частково відновлюють фрагменти мовної картини світу (Караулов, 2000: 191–206.) та створюють набір мисленневих образів, які можна термінувати **концептами** (Марковина, 2000: 119), причому за кількістю реакцій певні групи асоціатів складають **ядро** асоціативного семантичного гешталту (Марковина, 2000: 116–132).

Таким чином, методика дослідження онімної парцели аналізованої концептосфери дистопічного роману «The Hunger Games» складалася з чотирьох етапів.

Матеріалом дослідження послуговувала трилогія «The Hunger Games» («The Hunger Games», «Catching Fire», «Mockingjay»), загальним обсягом 1160 умовних сторінок.

ЗДОБУТКИ ТА ОБГОВОРЕННЯ

Художній світ трилогії С. Коллінз «The Hunger Games» має потужну онімну сферу, яка характеризується самотністю завдяки віддзеркаленню розподілу всього населення зображуваної країни *Панему* на два класи: домінуючий та підкорений. В обох системах номінації персонажів абсолютно різні, що в першу чергу корелює з їхньою соціальною позицією.

Світ *Панему* позбавлений соціальної справедливості. Навіть назва світу — *Panem* — може сприйматися як алюзія на висловлення давньоримського поета Ювенала щодо політики Риму: *panem et circenses* (хліб та видовища), тенденція, повністю збережена й поглиблена в художній реальності трилогії. Крім того, віртуальний топонім *Panem* є майже повним омофоном до узуального топоніма *Pan-Am*, скорочення до *Pan-American*. Між цими двома номінуваннями простежується відчутна паронімічна атракція, що викликає потужні асоціації зі світом реальним.

Онімосфера аналізованого твору розподіляється на два сегменти (Krule), які чітко віддзеркалюють географічне розташування: столиця *Capitol* та підкорені нею 13 районів, номіновані числівниками: *District 1*, *2* і так далі.

Антропоніми першої групи, що належать провідним дійовим особам, як, наприклад, *Coriolanus Snow*, *Caesar Flickerman*, *Claudius Templesmith*, *Plutarch Heavensbee*, *Seneca Crane*, представлено дво-членними формулами, які складаються з особового імені з відчутним

римським впливом та прізвища з прозорою внутрішньою формою. Перший елемент іменування — то ім'я імператора, або філософа, або, у випадку з президентом, політичного діяча Давнього Риму та головного героя п'єси Шекспіра. Другий елемент — це прізвище, яке має відапелятивне походження, завдяки чому легко може стати промовистим, виконуючи характеристичну функцію. Зазначимо, що антропоніми Капітолія залишають відчуття театральності, штучності, як і вся культура цього міста.

Антропоніми другої групи належать мешканцям бідних, підкорених районів, де вони самі добувають їжу, самі виготовляють одяг, тобто живуть у згоді з природою. Їх номінування мають певною мірою протилежний характер, бо персонажів поіменовано за природними явищами, рослинами на кшталт *Katniss Everdeen*, *Primrose*, *Rue*. Ім'я головної героїні чи не єдине в трилогії, яке має пояснення, бо її батько сказав, що якщо вона зможе знайти себе, то зможе вижити («*As long as you can find yourself, you'll never starve*»). Дівчину назвали на честь їстівної рослини *katniss*, листочки якої нагадують стрілу («*leaves like arrowheads*»). Це морозостійка і досить цінна рослина, яка легко адаптується до складних умов. Головна героїня також витривала і стійка до труднощів, пристосовується до різних життєвих ситуацій, намагається знайти вихід. Стрілолист — це символ виживання. Сюжен Коллінз заклала у ці слова набагато глибший зміст, ніж здається на перший погляд (Павлюк, 2016 б: 88–89).

Інші процитовані вище іменування також є відапелятивними назвами за номінаціями квітів. Переважно імена мешканців районів є okazionalnymi відапелятивними номінаціями, за винятком *Rue* та *Gale*. Жіночі імена збігаються з назвами квітів. Ім'я молодшої сестри Кетнісс *Примроуз* (*Primrose*) також несе в собі приховане значення («*Prim's face is as fresh as a raindrop, as lovely as the primrose for which she was named*»). З англійської «*primrose*» означає первоцвіт. Прим така ж красива і ніжна, як ця перша весняна квіточка. Первоцвіт — це рослина, яка є нестійкою до холодів на відміну від морозостійкого стрілолиста, так само Примроуз потребує турботи, захисту у цьому жорсткому суспільстві. Крім того, у творі знаходимо ще одне ім'я, яке багато чого може сказати про свого власника, це маленька дівчинка Рута (*Rue*). Рута — це багаторічна вічнозелена запашна рослина, яку часто використовують у медицині («*Rue is a small yellow flower that grows*

in the Meadow»). З грецької «*ruta*» означає «рятувати». Згадаймо, як маленька дівчинка допомагала Кетнісс, знаючи безліч різних трав, що забезпечили їм двом виживання на Голодних іграх. Такі імена вибрані автором не просто так, вони несуть у собі прихований зміст, що допомагає краще зрозуміти героя і роль, яку він відіграє у творі. Зазначимо також, що це ім'я входить до узуальних жіночих особових назв (Рыбакин, 2000: 72).

Привертають увагу й інші герої твору, чийі імена несуть прихований зміст. Наприклад, друг дитинства Кетнісс *Гейл* (*Gale Hawthorne*) має досить цікаве ім'я, яке відповідає його характеру та поведінці. З англійської *gale* означає сильний вітер, шторм; вибух, спалах (Балла, 1996: 463). Гейл справді запальний, але впевнений у собі, сильний духом. За словами Кетнісс, він є бунтарем з народження і більше підходить для війни зі своєю відважністю та прагненням боротися. З іншого боку, це ім'я створює протилежність жіночим «квітковим» іменам, оскільки пов'язан з природним елементом. Проте необхідно зауважити, що цей онім є узуальним за своєю природою.

Ще одним другом, згодом обранцем Кетнісс, є *Піта Мелларк*, чийі ім'я суттєво відрізняється від інших пропріативів трилогії своїм окаяціональним характером, скомбінованим з непрозорістю внутрішньої форми. Особове ім'я має певну паронімічну атракцію з назвою борошняного виробу *pita* чи з ім'ям *Peter*, тобто тут можемо простежити певний асоціативний зв'язок або з походженням героя з родини пекарів, або з його біблійною відданістю героїні, однак це може бути суто суб'єктивним сприйняттям оніма, яке не має нічого спільного з інтенціями автора. Обидві людини, які беззастережно підтримували Кетнісс, мають загадкові імена — *Піта Мелларк* та *Наймич Абернатхі*, її наставники в іграх. Це те, що виокремлює їх з ланки інших послідовників та переслідувачів.

Можемо висновувати, що онімосфера трилогії «*The Hunger Games*» складається з двох секторів, які марковані культурно та просторово. Антропонімікон столиці складається з двочленних номінацій — особового імені й прізвища, перше з яких є запозиченням з латини, причому обрано імена видатних діячів Давнього Риму, а друге — прізвищем відапелятивного походження з прозорою мотивацією. Імена античних відомих імператорів, філософів, командувачів неправомірно присвоюються так само, як і ресурси поневолених

районів. Антропонімія останніх характеризується також двочленною антропоформулою з ізоморфною структурою, проте особові імена мають переважно відапелятивний характер та створюються за допомогою онімізації загальних назв квітів чи природних явищ, що контрастує з пропріативами столиці. Таким чином, непримиренні протиріччя між двома системами віддзеркалюються в онімічних системах номінації персонажів двох суспільств (Павлюк, 2020 а: 227–230). На тлі цього онімного простору надзвичайно яскраво виокремлюється ім'я головної героїні, чийі особисті дані та дії врятували інших членів соціуму, змінивши при цьому несправедливий соціальний устрій на прийнятний для всіх мешканців Панему.

Досліджувана трилогія насичена знаками та символами, що варті уваги для глибшого розуміння того головного художнього концепту KATNISS, який створюється в художньому світі (Павлюк, 2016 а). **Символ** — це знак, наділений усією органічністю міфу і невичерпною багатозначністю образу (Аверинцев, 1971: 826). Згідно з таким тлумаченням будь-який символ є образом, і навпаки — будь-який образ є, тією чи іншою мірою, символом, оскільки предметність образу і глибинність його сенсу складають у структурі символу нерозривну єдність (Аверинцев, 1971: 826–827). Критеріями символічності образу в художньому тексті В. А. Маслова вважає есплікацію абстрактного символічного значення у контексті; недостатність буквальної інтерпретації образу для його адекватного відтворення; імпліковану асоціацію з міфом, легендою, фольклором тощо (Маслова, 2010: 98). Крім того, у конкретному художньому тексті конкретного автора символічного значення може набувати будь-яке слово (Маслова, 2010: 103).

Природа художнього символу передбачає співвіднесеність принаймні двох смислових центрів. Якщо один з них даний, то інший «заданий» автором у тексті твору. Отже, у художньому тексті «даність символу ґрунтується на образній природі художнього слова, відкритого для згаданої співвіднесеності не просто другому смислу, а множинності смислів» (Мних, 2002: 21). Таким чином, інтерпретація конкретної символічної парадигми передбачає вивчення та тлумачення як смислів, так і шляхів їхнього співвіднесення. Крім того, термін **символ**, будучи настільки багатозначним, часто отожднюється з такими поняттями, як **знак**, **персоніфікація**, **алегорія**, **метафора**, **емб-**

лема, але і на цю тему ведуться дискусії у наукових колах. Важливою властивістю символу є те, що він не просто відображає дійсність, але й сповнений креативним потенціалом (Лосев, 1995; Маслова, 2010).

Одним із основних символів, який ми спостерігаємо від початку до кінця твору, є лук Кетнісс. Лук зі стрілами — це зброя, тобто можливість врятуватися (*«The bow and arrow is my weapon»*); це віра в перемогу на Голодних іграх, адже це єдине, що додавало надії, щоб вижити в жорстоких умовах. Для Кетнісс лук — це спогади про дитинство, про її батька (*«My bow is a rarity, crafted by my father along with a few others that I keep well hidden in the woods»*), котрий так швидко пішов з життя, залишивши сім'ю на Кетнісс, котра зуміла прогодувати маму і сестру, вправно володіючи своєю єдиною зброєю (*«Even a weak bow is better than no bow at all»*), яку змайстрував батько. Звідси лук — це порятунок.

Квіти у творі виступають символами, які формують концепт KATNISS: стрілолист — виживання, первоцвіт — беззахисність, рута — допомога, співпереживання. Крім того, у романі ми часто зустрічаємо такі квіти як троянди: суп із трояндових пелюстків (*rose-petal soup*); «гніздечко закоханих» для Піти і Кетнісс, яке було втоплене у вазах із червоними й рожевими трояндами (*«the love seat has been moved in and surrounded by vases of red and pink roses»*); червона троянда, яку хтось із публіки кинув Кетнісс після інтерв'ю (*«Someone throws me a red rose»*), вона навіть жартувала, що пахне трояндами (*«Tell me, do I still smell like roses?»*). У районі 12 (*District 12*) ніколи й не бачили троянд, для дівчини це було чимось захоплюючим і незвичним, тільки в Панемі могли насолоджуватися цими прекрасними квітами. Звідси троянди — це символ розкоші, любові, краси.

Автор вказує на те, що квіти — це також символ поваги і пам'яті. Згадаймо, як Кетнісс уквітчала тіло загиблої Рути (*«I decorate her body in the flowers. Covering the ugly wound. Wreathing her face. Weaving her hair with bright colors»*). Ніхто з трибутів до цього часу так не робив, головна героїня у такий спосіб висловила свою скорботу і повагу до маленької чорношкірої дівчинки з округу 11. Водночас цей жест виступив знаком протесту, відмовою підкорятися панівній верхівці. Кетнісс показала свої почуття, своє несхвалення щодо Голодних ігор.

У творі описано велику кількість рослин, які мама Кетнісс використовувала для лікування хворих, чи навіть їжу (*«Mint is good because*

we drink mint tea after supper often, so it tricks my stomach into thinking eating time is over»). Пізніше дівчина зустрічала їх на Голодних іграх, наприклад, м'ята, яку вона жувала, щоб обманути свій шлунок, будучи голодною (*«I chew a few mint leaves, my stomach isn't up for much more»*). Ці рослини — це нагадування про рідний дім, про матір, про дистрикт 12.

Крім рослин, помітне місце посідають у романі звуки, пісні, музика. Шелест листя в лісі або спів пташок, знайомий з дитинства, здатні змінити настрій персонажів, скерувати у потрібне русло. Кетнісс не раз згадує у творі, що у неї немає хисту до музики, на відміну від її батька, який купався у піснях (*«His voice was that beautiful, high and clear and so filled with life it made you want to laugh and cry at the same time»*). Однак кожна мелодія у творі викликає певні відчуття та асоціації, пов'язані як зі щасливими, так і з жалиливими моментами минулого. Наприклад, звуки гімну Панема асоціюються з жорстокістю. З гімну починається жеребкування в день Жнив (*«We turn back to face the crowd as the anthem of Panem plays»*), він проводить трибутів на поїзд, яким вони, можливо, ніколи не повернуться назад до рідного дому (*«the moment the anthem ends, we are taken into custody»*), гімн звучить на самих іграх, він підводить підсумок дня (*«the anthem ends and the sky goes dark»*). Про смерть одного з трибутів усіх сповіщає гарматний постріл, його неможливо сплутати ні з чим іншим (*«I begin to hear the cannons. Each shot represents a dead tribute»*). Кожної ночі учасники Голодних ігорчують моторошну музику, яка супроводжує представлення загиблих друзів чи ворогів (*«the anthem that proceeds the death recap»*). Хоча не всі мелодії у творі навівають сумні спогади. Колискова, яку співає Кетнісс на прохання вмираючої Рути, буде завжди нагадувати приємні моменти, пов'язані з цією крихітною дівчинкою, яка померла від рук жорстокого правителя, але при цьому її слова сповнені надії на краще, у них чується теплота і підтримка (*«The song that comes to me is a simple lullaby, one we sing fretful, hungry babies to sleep with, It's old, very old I think. Made up long ago in our hills. What my music teacher calls a mountain air. But the words are easy and soothing, promising tomorrow will be more hopeful than this awful piece of time we call today»*). Асоціативний зв'язок між колисковою й емоційним станом піднесення, надії на порятунок є доволі стійким у тексті, тому можна говорити про асоціативну паралель MUSIC — HOPE.

Мелодію колискової підхоплюють сойки-переспівниці, які з одного дистрикту до іншого сповіщають людям своїм співом про те, що сталося. Та скорбота, з якою заспівала її Кетнісс, пробудила у багатьох людей почуття несправедливості і співчуття. Можна припускати, що цей момент став першим кроком до підняття повстання. Крім того, є інші пісні, які звучать не менш сумно, вони пов'язані з батьком головної героїні. Це пояснює те, чому Кетнісс так критично ставилася до свого співу, це навіювало їй жаль, спогади про батька, котрий співав так, що навіть пташки замовкали (*«My father was particularly fond of mockingjays. But whenever my father sang, all the birds in the area would fall silent and listen»*). Отже, ми можемо простежити асоціативну паралель MUSIC — FEAR — SORROW — REBELLION (Павлюк, 2016 б).

Важливим символом у творі виступає брошка (*«the circular gold pin»*), яку Мадж подарувала Кетнісс на прощання. Кожному трибуту дозволено взяти якусь річ як талісман, що нагадував би про рідний дім (*«They let you wear one thing from your district in the arena. One thing to remind you of home»*), за винятком якихось небезпечних речей чи зброї. Ця брошка була у вигляді пташки сойки-переспівниці (*«a small bird in flight»*). Колись ці птахи були мутантами, їх спеціально вивели для стеження за жителями Панему (*«During the rebellion, the Capitol bred a series of genetically altered animals as weapons. The common term for them was muttations, or sometimes mutts for short»*), але водночас використовувалися ними як опір Капітолію (*«One was a special bird called a jabber jay that had the ability to memorize and repeat whole human conversation»*). Вид був приречений на вимирання, але зумів адаптуватися, тому цей птах став символом виживання і повстання. Така маленька деталь в образі Кетнісс тільки підкреслювала її бунтівний характер, сильний дух, автор мала на меті зробити з неї лідера повстання, за яким підуть люди.

Ще одним важливим елементом, що створює концепт KATNISS як «дівчини у вогні» (*«Katniss, the girl who was on fire»*), є її убрання. На церемонію відкриття Голодних ігор кожному трибуту підбирають одяг, що відповідає основному заняттю дистрикту, з якого вони прибули. Така поведінка лише вказує на контроль з боку влади, що ділить суспільство на класи і нагадує учасникам, яке місце вони у ньому посідають. Такий жест вкотре підтверджує присутність антиутопічних рис у романі. Проте червона вогняна сукня, створена сти-

лістами для Кетнісс, ніяк не є символом покірності, а навпаки, кидає виклик владі Капітолію (*«My dress is entirely covered in reflective precious gems, red and yellow and white with bits of blue that accent the tips of the flame design. The slightest movement gives the impression I am engulfed in tongues of fire»*). Прості шахтарі, котрих представляє Кетнісс, запалали яскравим вогнем змін. Вогонь — це символ спротиву, бунту, назріваючої революції, яка от-от має вибухнути, що так довго чекала свого героя, свого лідера.

Своєрідність мовленнєвого концепту KATNISS, тобто такого, що є «здійснюваним сукупністю текстових фрагментів» (Поздняков, 2019: 13), висвітливши його функціонування в тексті, дала підстави виокремити такі його когнітивні ознаки:

- SACRIFICE, напр.: *«“I volunteer!” I gasp. “I volunteer as tribute!” <...> How Katniss sacrificed herself for her sister. How you’ve both successfully struggled to overcome the barbarism of your district»*;
- FEMININITY, напр.: *«The most I could say about you after your interview was that you were nice enough, although that in itself was a small miracle. Now I can say you’re a heartbreaker. Oh, oh, oh, how the boys back home fall longingly at your feet»*;
- HOPE, напр.: *«“We had to save you because you’re the Mockingjay, Katniss,” says Plutarch. “While you live, the revolution lives”»*;
- DEFENDER, напр.: *«It isn’t enough, what I’ve done in the past, defying the Capitol in the Games, providing a rallying point. I must now become the actual leader, the face, the voice, the embodiment of the revolution»*;
- VENGEANCE, напр.: *«I am the Mockingjay. I brought down the Capitol. President Snow hates me. He killed my sister. Now I will kill him. And then the Hunger Games will be over»*;
- WINNER, напр.: *«The bird, the pin, the song, the berries, the watch, the cracker, the dress that burst into flames. I am the Mockingjay. The one that survived despite the Capitol’s plans. The symbol of rebellion»*.

Для всеосяжного розуміння сутності головного онімного концепту аналізованої трилогії було проведено асоціативний експеримент зі стимулом KATNISS, який уможливив встановлення концептуалізації й категоризації цього антропоніма в ментальному лексиконі носіїв англійської мови, виявити віддзеркалення в отриманих асоціаціях ієрархічних концептуальних структур у свідомості респондента (Potapenko, 2013: 20), встановити асоціативне значення оніма завдя-

ки аналізу та синтезу отриманих асоціатів (Deese, 1965: 119). На думку Н. В. Уфимцевої, асоціативно-вербальну сітку можливо вважати моделлю мовної картини світу носія певної мови й культури через те, що вона «відбиває передмовленнєву готовність носія мови, і таким чином відбиває весь попередній мовленнєвий і немовленнєвий досвід носія мови» (Уфимцева, 2013: 14–15).

Результати опитування респондентів, згруповані за кількістю поданих асоціатів з найчисленніших до поодиноких випадків, виявилися такими:

KATNISS — *Everdeen* (5), *Hunger Games* (4), *mockingjay* (4), *the Hunger Games* (2), *Katniss Everdeen* (2), *bow* (2), *movie* (2), *hunger game*, *cat*, *catnap*, *Nessie*, *black*, *face of Mockingjay*, *Batman*, *Katniss the character from the movie*, *Everdeen/Jennifer Lawrence*.

Реакції розподілилися таким чином:

- меронімічні: *Hunger Games* (4), *the Hunger Games* (2), *hunger game*, *movie* (2), *face of Mockingjay*, *bow* (2) (39,9 %),
- синонімічні: *Everdeen* (5), *Katniss Everdeen* (2), *mockingjay* (4) (36,6 %),
- фонетичні: *cat*, *catnap*, *Nessie* (9,9 %),
- гіперонімічні: *Katniss the character from the movie*, *Everdeen/Jennifer Lawrence* (6,6 %),
- суміжні: *Batman* (3,3 %),
- загадкові: *black* (3,3 %).

Як бачимо з отриманих результатів, першу позицію (39,9 %) посідають **меронімічні** реакції, які характеризують частину через ціле чи ціле через частину. Стимул було асоційовано з романом, кінофільмом, тобто з цілим, або ж з об'єктами, які пов'язані з протагоністом твору. На другій позиції знаходяться **синонімічні** реакції (36,6 %), що позначають героїню прямо чи метафорично. **Фонетичні** реакції (9,9 %) виявилися менш численними та обіймають фонетично схожі асоціати, один з яких є власною назвою чудовиська озера Лох-Несс. Лише дві реакції (6,6 %) є **гіперонімічними**, тобто пов'язаними з пошуками гіпероніма. Одна реакція є **суміжною** (3,3 %), бо називає ім'я іншого героя, та одна є **загадковою** (3,3 %). Проте цей загадковий асоціат може пов'язуватися з кольором одягу героїні, що зробило би цю реакцію квалітативною, однак для такого висновку бракує отриманої від респондентів інформації.

Унаочнити подану інформацію можемо за допомогою діаграми:

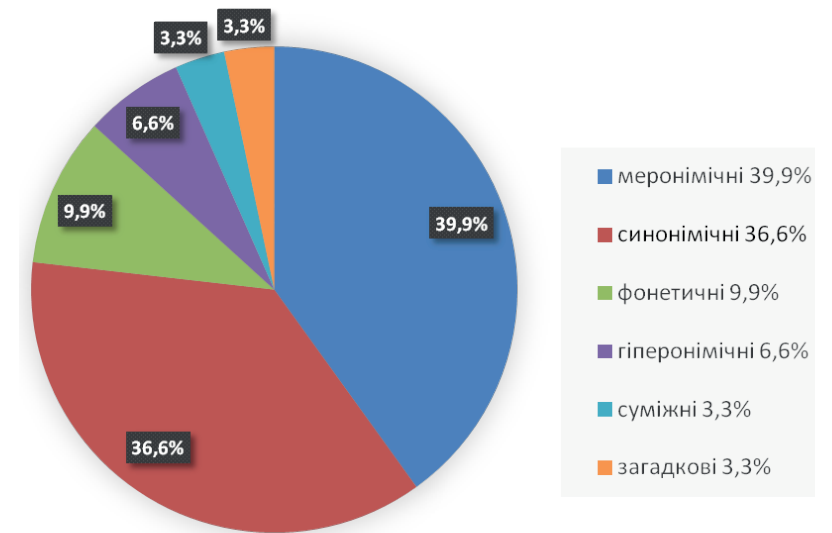

Рис. 1. Структура асоціативного поля стимулу KATNISS

Всього типів реакцій виявилось шість, у п'яти з яких наявні онімічні реакції загальною кількістю 18: ідеоніми на позначення художнього твору чи його екранізації, офіційного чи неофіційного антропоніма на позначення героїні твору, антропонім на позначення акторки, що виконує роль героїні в екранізації, а також антропонім на позначення іншого героя та легендарного чудовиська. Остання власна назва семантично зі стимулом не пов'язана, а всі інші так чи інакше належать до одного семантичного поля з аналізованим антропонімом.

Асоціативні семантичні гешталти ядра аналізованого стимулу згрупувалися таким чином:

- the main character of the novel/film: *Everdeen* (5), *mockingjay* (4), *Katniss Everdeen* (2), *bow* (2), *face of Mockingjay*, *Katniss the character from the movie*, *Everdeen/Jennifer Lawrence*; (53,2 %)
- novel/film: *Hunger Games* (4), *the Hunger Games* (2), *movie* (2), *hunger game*. (29,9 %)

На периферії залишилися асоціати *cat, catnap, Nessie, black, Batman* (16,6 %), які не сформували потужних гештальтів. Таким чином, обидва асоціативні семантичні гештальти ядерної зони пов'язані з аналізованою трилогією та/чи з її екранізацією. Можемо висновувати, що художній онімний концепт KATNISS онімної парцели концептосфери трилогії «The Hunger Games» має когнітивні ознаки SACRIFICE, FEMININITY, HOPE, DEFENDER, VENGEANCE, WINNER та формує семантичні асоціативні гештальти THE MAIN CHARACTER OF THE NOVEL/ FILM та NOVEL/ FILM.

ВИСНОВКИ

Сумуючи вищезазначене, можемо підкреслити, що у дослідженні проаналізовано онімну парцелу концептосфери молодіжного роману-дистопії на матеріалі трилогії С. Коллінз «The Hunger Games». Теорія поколінь дала змогу довести домінування основного архетипу **герой** для кола потенційних читачів аналізованих творів, тому провідним концептом романів-дистопій є саме концепт **герой**, навколо якого відбуваються події, каталізаторами й ініціаторами якого він виступає. Суттєвим видається той факт, що зазначені протагоністи номіновані за допомогою власних назв і слугують організаторами художнього простору. Саме оніми в художньому творі стають опорами пам'яті, організаторами ментального лексикону, координаторами ментальної картини світу, компактним умістилищем значної інформації в малій формі. Під терміном онімний концепт розуміється універсальна одиниця збереження і передавання онімної інформації, що організує й структурує весь комплекс знань про даний онім.

Для всеосяжного розуміння сутності головного онімного концепту аналізованих трилогій було проведено асоціативний експеримент зі стимулами на позначення протагоністів, який уможливив установлення концептуалізації та категоризації цих антропонімів у ментальному лексиконі носіїв англійської мови, виявлення віддзеркалення в отриманих асоціатах ієрархічних концептуальних структур у свідомості респондентів.

Художній онімний концепт KATNISS онімної парцели концептосфери трилогії «The Hunger Games» має когнітивні ознаки SACRIFICE, FEMININITY, HOPE, DEFENDER, VENGEANCE, WINNER та формує семантичні асоціативні гештальти THE MAIN CHARACTER OF THE NOVEL / FILM та NOVEL / FILM.

Перспективу **подальших** розвідок ми вбачаємо в поглибленому вивченні онімосфери інших молодіжних романів-дистопій ХХІ ст. в порівнянні з утопічними творами.

ЛІТЕРАТУРА

- Аверинцев С. С. Символ. *Краткая литературная энциклопедия в 9 т.* / гл. ред. А. А. Сурков. Москва : Советская энциклопедия, 1962–1978. Т. 6. : Приказка — «Советская Россия». 1971. С. 826–831.
- Балла М. І. Англо-український словник : у 2 т. / уклад. М. І. Балла. Київ : Освіта, 1996. Т. 2. 712 с.
- Караулов Ю. Н. Показатели национального менталитета и ассоциативно-вербальной сети. *Языковое сознание и образ мира* / отв. ред. Н. В. Уфимцева. Москва : Ин-т языкознания РАН, 2000. С. 191–206.
- Карпенко О. Ю. Когнітивна ономастика як напрямок пізнання власних назв : дис. ... доктора філол. наук : 10.02.15. Київ, 2007. 416 с.
- Карпенко О. Ю. Когнітивна ономастика. URL: <http://karpenko.in.ua/wp-content/uploads/2012/12/49.pdf>
- Карпенко О. Ю. Проблематика когнітивної ономастики : монографія. Оdesa : Астропринт, 2006. 328 с.
- Карпенко Ю. А. Функции собственных имен в произведении Ю. Олеши «Ни дня без строчки». *Язык и стиль произведений И. Э. Бабея, Ю. К. Олеши, И. А. Ильфа и Е. П. Петрова* : сб. науч. тр. / [отв. ред. Ю. А. Карпенко]. Київ : УМК ВО, 1991. С. 83–95.
- Концепт «Боль» в типологическом освещении / Ред. В. М. Брицын, Е. В. Рахилина, Т. И. Резникова, Г. М. Яворская. Київ : Видавн. дім Д. Бураго, 2009. 424 с.
- Лосев А. Ф. Проблема символа и реалистическое искусство. 2-е изд., испр. Москва : Искусство, 1995. 320 с.
- Лукаш Г. П. Актуальні питання української конотоніміки : монографія. Донецьк, 2011. 438 с.
- Марковина И. Ю., Данилова Е. В. Специфика языкового сознания русских и американцев: опыт построения «ассоциативного гештальта» текстов оригинала и перевода. *Языковое сознание и образ мира* : сб. статей. Москва : ИЯ РАН, 2000. С. 116–132.
- Маслова В. А. Лингвокультурология : учеб. пособие для студ. вузов. Москва : Академия, 2010. 202 с.
- Мних Р. Категорія символа и біблейська символіка в поезії ХХ века. Lublin : Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2002. 258 с.
- Павлюк Х. Т. Концептуальна метафора у романі-дистопії Сьюзен Коллінз «The Hunger Games». *II Таврійські філологічні читання* : матеріали Між-

- народної науково-практичної конференції 21–21 травня 2016 р. Херсон : Гельветика, 2016. С. 221–224.
- Павлюк Х. Т. Онімосфера трилогії С. Коллінз «Голодні ігри». *Сучасні студії з романської і германської філології* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 15 травня 2020 р. Одеса : ОНУ ім. І. І. Мечникова, 2020. С. 227–230.
- Павлюк Х. Т. Художні символи в молодіжному романі-дистопії Сьюзен Коллінз «The Hunger Games». *Одеський лінгвістичний вісник*. Одеса : «Гельветика», 2016. Вип. 7. С. 86–91.
- Поздняков К. С. Творчество Ильи Ильфа и его литературный круг: формирование креативного класса: автореф. дис. на соискание уч. степени д-ра филол. наук : 10.01.01. Самара, 2019. 40 с.
- Розвод Е. В. Концептуальний аналіз як стрижневий метод дослідження концепту. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету ім. Л. Українки*. 2017. № 3. С. 61–67.
- Рыбакин А. И. Словарь английских личных имен: 4000 имен. Изд. 3-е, испр. Москва : Астрель; АСТ, 2000. 224 с.
- Серебрякова В. В. Концептуалізація поетонімосфери циклу романів С. Мейер «Сутінки» : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Одеса, 2016. 173 с.
- Судомоина Е. Б. Имена собственные — ассоциативные индикаторы. *Шоста республіканська ономастична конференція. Тези доповідей і повідомлень*. Одеса, 1990. Ч. 1. Теоретична та історична ономастика. Літературна ономастика. С. 82–84.
- Уфимцева Н. В. Ассоциативно-вербальная сеть как модель языковой картины мира и методы ее анализа. *Challenges of Information Society and Applied Psycholinguistics*. Proceedings of the X International Congress of the International Society and Applied Psycholinguistics. Moscow : RUDN, 2013. С. 13–17.
- Campbell J. The Hero with a Thousand Faces. URL: <http://www.rosenfelds.org/Joseph%20Campbell%20The%20Hero%20With%20A%20Thousand%20Faces,%20Commemorative%20Edition%20282004%29.pdf>.
- Collins S. Catching Fire. URL: https://royallib.com/read/Collins_Suzanne/Catching_Fire.html#0 Collins S. The Hunger Games. URL: http://royallib.com/read/Collins_Suzanne/THE_HUNGER_GAMES.html#0
- Collins S. Mockingjay URL: <http://thefreeonlinenovel.com/con/mockingjay>
- Howe N., Strauss W. Generations: The History of America's Future 1584 to 2069. New York : William Morrow and Company, 1991. 538 p.
- Howe N., Strauss W. Millennials Rising. New York : Vintage Books, 2000. 415 p.
- Howe N., Strauss W. The Fourth Turning. New York : Broadway Books, 1997. 382 p.
- Kruse M. The Hunger Names. URL: <https://slate.com/culture/2014/11/hunger-games-names-meaningsexplanations>

- Potapenko S. I. Introducing Cognitive Linguistics : manual for students. Nizhyn : Nizhyn University Publishing House, 2013. 136 p.

REFERENCES

- Averincev, S. S. (1971). Simvol. *Kratkaja literaturnaja jenciklopedija v 9 t.* / gl. red. A. A. Surkov. Moskva : Sovetskaja jenciklopedija, 1962–1978. T. 6. : Priskazka — «Sovetskaja Rossija». S. 826–831. [In Russian].
- Balla, M. I. (1996) Anhlo-ukrainskyi slovnyk : u 2 t. / uklad. M. I. Balla. K. : Osvita. T. 2. 712 s. [in Ukrainian].
- Karaulov, Ju. N. (2000). Pokazateli nacional'nogo mentaliteta i asociativno-verbal'noj seti. *Jazykovoje soznanie i obraz mira* / otv. red. N. V. Ufimceva. Moskva : In-t jazykoznanija RAN. S. 191–206. [In Russian].
- Karpenko, O. Yu. (2007). Kohnityvna onomastyka yak napriamok piznannia vlastnykh nazv : dys. ... doktora filol.nauk : 10.02.15. Kyiv. 416 s. [in Ukrainian].
- Karpenko, O. Yu. Kohnityvna onomastyka. URL: <http://karpenko.in.ua/wp-content/uploads/2012/12/49.pdf>. [in Ukrainian].
- Karpenko, O. Yu. (2006). Problematyka kohnityvnoi onomastyky : monohrafiia. Odessa : Astroprint. 328 s. [in Ukrainian].
- Karpenko, Ju. A. (1991). Funkcii sobstvennyh imen v proizvedenii Ju. Oleshi «Ni dnja bez strochki». *Jazyk i stil' proizvedenij I. Je. Babelja, Ju. K. Oleshi, I. A. Il'fa i E. P. Petrova* : sb. nauch. tr. / [otv. red. Ju. A. Karpenko]. Kyiv : UMK VO. S. 83–95. [In Russian].
- Koncept «Bol'» v tipologicheskom osveshhenii (2009). / Red. V. M. Bricyn, E. V. Rahilina, T. I. Reznikova, G. M. Javorskaja. Kyiv : Vidavn. dim D. Burago. 424 s. [In Russian].
- Losev, A. F. (1995). Problema simvola i realisticeskoe iskusstvo. 2-e izd., ispr. Moskva : Iskustvo. 320 s. [In Russian].
- Lukash, H. P. (2011). Aktualni pytannia ukraïnskoï konotonimiky : monohrafiia. Donetsk. 438 s. [in Ukrainian].
- Markovina, I. Ju. & Danilova, E. V. (2000). Specifika jazykovogo soznaniia russkikh i amerikancev: opyt postroeniia «associativnogo geshtal'ta» tekstov originala i perevoda. *Jazykovoje soznanie i obraz mira* : sb. statej. Moskva : IJa RAN. S. 116–132. [In Russian].
- Maslova, V. A. (2010). Lingvokul'turologija : ucheb. posobie dlja stud. vuzov. Moskva : Akademiia. 202 s. [In Russian].
- Mnih, R. (2002). Kategorija simvola i biblejskaja simbolika v poezii XX veka. Lublin : Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej. 258 s. [In Russian].
- Pavliuk, Kh. T. (2016). Kontseptualna metafora u romani-dystopii Siuzen Kollinz «The Hunger Games». *II Tavriiski filolohichni chytannia* : materialy Mizhnarodnoi nauko-vo-praktychnoi konferentsii 21–21 travnia 2016 r. Kherson : Helvetyka. S. 221–224. [in Ukrainian].

- Pavliuk, Kh. T. (2020). Onimosfera trylohii S. Kollinz «Holodni hry». *Suchasni studii z romanskoj i hermanskoj filologii* : materialy Mizhnarodnoi naukovopraktychnoi konferentsii, 15 travnia 2020 m. Odesa : ONU im. I. I. Mechnykova. S. 227–230. [In Ukrainian].
- Pavliuk Kh. T. Khudozhni symvoly v molodizhnomu romani-dystopii Siuzen Kollinz «The Hunger Games». *Odeskyi linhvistychnyi visnyk*. Odesa : «Helvetyka», 2016. Vyp. 7. C. 86–91. [In Ukrainian].
- Pozdnjakov, K. S. (2019). *Tvorchestvo Il'i Il'fa i ego literaturnyj krug: formirovanie kreativnogo klassa: avtoref. dis. na soiskanie uch. stepeni d-ra filol. nauk* : 10.01.01. Samara. 40 s. [In Russian].
- Rozvod, E. V. (2017). Konceptual'nij analiz jak strizhnevij metod doslidzhennja konceptu. *Naukovij visnik Shidnoevropejs'kogo nacional'nogo universitetu im. L. Ukrainki*. # 3. S. 61–67. [In Ukrainian].
- Rybakin, A. I. (2000). *Slovar' anglijskich lichnyh imen: 4000 imen*. Izd. 3-e, ispr. Moskva : Astrel'; AST. 224 s. [In Russian].
- Serebrjakova, V. V. (2016). Konceptualizacija poetonimosferi ciklu romaniv S. Mejer «Sutinki» : dis. ... kand. filol. nauk : 10.02.04. Odesa. 173 s. [In Ukrainian].
- Sudomoina, E. B. (1990). *Imena sobstvennye — asociativnye indikatory. Shosta respublikans'ka onomastichna konferencija. Tezi dopovidej i povidomlen'*. Odesa. Ch. 1. Teoretichna ta istorichna onomastika. Literaturna onomastika. S. 82–84. [In Russian].
- Ufimceva, N. V. (2013). Asociativno-verbal'naja set' kak model' jazykovej kartiny mira i metody ee analiza. *Challenges of Information Society and Applied Psycholinguistics. Proceedings of the X International Congress of the International Society and Applied Psycholinguistics*. Moskva : RUDN. C. 13–17. [In Russian].
- Campbell, J. The Hero with a Thousand Faces. URL: <http://www.rosenfelds.org/Joseph%20Campbell%20The%20Hero%20With%20A%20Thousand%20Faces,%20Commemorative%20Edition%20%282004%29.pdf>
- Collins, S. Catching Fire. URL: https://royallib.com/read/Collins_Suzanne/Catching_Fire.html#0
- Collins, S. The Hunger Games. URL: http://royallib.com/read/Collins_Suzanne/THE_HUNGER_GAMES.html#0
- Collins, S. Mockingjay URL: <http://thefreeonlinenovel.com/con/mockingjay>
- Howe, N., Strauss W. (1991). *Generations: The History of America's Future 1584 to 2069*. New York : William Morrow and Company. 538 p.
- Howe, N., Strauss W. (2000). *Millennials Rising*. New York : Vintage Books. 415 p.
- Howe, N., Strauss W. (1997). *The Fourth Turning*. New York : Broadway Books. 382 p.
- Krule, M. The Hunger Names. URL: <https://slate.com/culture/2014/11/hunger-games-names-meaningsexplanations>
- Potapenko, S. I. (2013). *Introducing Cognitive Linguistics : manual for students*. Nizhyn : Nizhyn University Publishing House. 136 p.

АНОТАЦІЯ

Вступ. У статті розглядається онімна парцела концептосфери англomовного молодіжного роману-дистопії на матеріалі трилогії С. Коллінз «The Hunger Games». Теорія поколінь дала змогу довести домінування основного архетипу **герой** для кола потенційних читачів аналізованих творів, тому провідним концептом романів-дистопій є саме концепт **герой**, навколо якого відбуваються події, каталізаторами й ініціаторами якого він виступає. Зазначені протагоністи номіновані за допомогою власних назв, що і слугують організаторами художнього простору. Саме оніми в художньому творі стають опорами пам'яті, організаторами ментального лексикону, координаторами ментальної картини світу, компактним умістилищем значної інформації в малій формі.

Мета. Мета статті полягає в аналізі онімної парцели концептосфери англomовного молодіжного роману-дистопії на матеріалі трилогії С. Коллінз «The Hunger Games». **Об'єктом** дослідження є онімний сектор концептосфери досліджуваної трилогії. **Предмет** дослідження — специфіка його структури та організації.

Матеріали та методи. Аналіз онімної парцели концептосфери досліджуваних творів було проведено в кілька етапів: встановлювалися когнітивні ознаки домінуючого онімного концепту, що номінує головного героя; проведено вільний асоціативний експеримент; систематизовано й описано надані реакції з виокремленням їх типів; виокремлено найчастотніші асоціати, які згруповано в асоціативні семантичні ґешталти. **Матеріалом** дослідження послугувала трилогія «The Hunger Games» («The Hunger Games», «Catching Fire», «Mockingjay»), загальним обсягом 1160 умовних сторінок.

Результати. Проведений асоціативний експеримент зі стимулами на позначення протагоністів уможливив установлення концептуалізації та категоризації цих антропонімів у ментальному лексиконі носіїв англійської мови, виявлення віддзеркалення в отриманих асоціатах ієрархічних концептуальних структур у свідомості респондентів.

Висновки. Підсумовуючи вищезазначене, можемо підкреслити, що художній онімний концепт KATNISS онімної парцели концептосфери трилогії «The Hunger Games» має когнітивні ознаки SACRIFICE, FEMININITY, HOPE, DEFENDER, VENGEANCE, WINNER та формує семантичні асоціативні ґешталти THE MAIN CHARACTER OF THE NOVEL / FILM та NOVEL / FILM.

Ключові слова: когнітивна ознака, концепт, онім, онімна парцела, роман-дистопія.

Павлюк Кристина Тарасовна

кандидат филологических наук, старший преподаватель кафедры английской филологии и перевода Государственного университета «Одесская политехника», проспект Шевченко, 1, Одесса, 65044, Украина; тел.: +38 (048) 705–85–64; e-mail: khrystia0906@gmail.com; ORCID ID 0000–0002–1459–1628

ОНИМНОЙ СЕКТОР КОНЦЕПТОСФЕРЫ МОЛОДЕЖНОГО РОМАНА-ДИСТОПИИ (НА МАТЕРИАЛЕ ТРИЛОГИИ С. КОЛЛИНЗ «THE HUNGER GAMES»)

АННОТАЦИЯ

Введение. В статье рассматривается онимная парцелла концептосферы англоязычного молодежного романа-дистопии на материале трилогии С. Коллинз «The Hunger Games». Теория поколений позволила довести доминирование основного архетипа **герой** для широкого круга потенциальных читателей анализируемых произведений, поэтому ведущим концептом романов-дистопий является именно концепт **герой**, вокруг которого происходят события, катализаторами и инициаторами которого он выступает. Указанные протагонисты номинированы с помощью имен, служащие организаторами художественного пространства. Именно они в художественном произведении становятся опорами памяти, организаторами ментального лексикона, координаторами ментальной картины мира, компактным емкостью значительной информации в малой форме.

Цель. Цель статьи заключается в анализе онимной парцеллы концептосферы англоязычного молодежного романа-дистопии на материале трилогии С. Коллинз «The Hunger Games». **Объектом** исследования является онимной сектор концептосферы исследуемой трилогии. **Предмет** исследования — специфика его структуры и организации.

Материалы и методы. Анализ онимной парцеллы концептосферы исследуемых произведений был проведен в несколько этапов: устанавливались когнитивные признаки доминирующего онимного концепта, что номинирует главного героя; проведен свободный ассоциативный эксперимент, систематизированы и предоставлены реакции с выделением их типов; выделены часто используемые ассоциаты, сгруппированы в ассоциативные семантические гештальты. **Материалом** исследования послужила трилогия «The Hunger Games» («The Hunger Games», «Catching Fire», «Mockingjay»), общим объемом 1160 условных страниц.

Результаты. Проведенный ассоциативный эксперимент со стимулами для обозначения протагонистов установил концептуализации и категоризации этих антропонимов в ментальном лексиконе носителей английского языка, выявлено отражение в полученных ассоциатах иерархических концептуальных структур в сознании респондентов.

Выводы. Суммируя вышесказанное, можем подчеркнуть, что художественный онимной концепт KATNISS онимной парцеллы концептосферы трилогии «The Hunger Games» имеет когнитивные признаки SACRIFICE, FEMININITY, HOPE, DEFENDER, VENGEANCE, WINNER и формирует семантические ассоциативные гештальты THE MAIN CHARACTER OF THE NOVEL / FILM и NOVEL / FILM.

Ключевые слова: когнитивный признак, концепт, оним, онимная парцелла, роман-дистопия.

Стаття надійшла 21 жовтня 2021 р.

УДК 811.111'373.2

DOI: <https://doi.org/10.18524/2410-3373.2021.24.248320>

Zlatina Zheleva

Senior Lecturer, Department of Language and Specialized Training (DESO), Medical University of Plovdiv (Bulgaria), 15A Vasil Aprilov Boulevard, Bulgaria, Plovdiv, 4000; Mobile: + 359 889278616; E-mail: zlatina.zheleva@mu-plovdiv.bg; ORCID ID 0000–0002–4090–6996

Желева Златина

кандидат філологічних наук, викладач кафедри мови та спеціального навчання Медичного університету (м. Пловдив, Болгарія), бульв. Василя Априлова, 15А, Пловдив, Болгарія, 4000; Mobile: + 359 889278616; E-mail: zlatina.zheleva@mu-plovdiv.bg; ORCID ID 0000–0002–4090–6996

Gergana Petkova

Senior Lecturer, PhD, Department of Language and Specialized Training (DESO), Medical University — Plovdiv (Bulgaria), 15A Vasil Aprilov Boulevard, Bulgaria, Plovdiv, 4000; Mobile: + 359 896023335; E-mail: Gergana.Petkova@mu-plovdiv.bg; gi4e82ap@abv.bg; ORCID ID 0000–0001–7209–9765

Петкова Гергана

кандидат філологічних наук, доцент кафедри мови та спеціального навчання Медичного університету (м. Пловдив, Болгарія), бульв. Василя Априлова, 15А, Пловдив, Болгарія, 4000; tel.: + 359 896023335; e-mail: Gergana.Petkova@mu-plovdiv.bg; gi4e82ap@abv.bg; ORCID ID 0000–0001–7209–9765

Vanya Ivanova

Assistant Professor, PhD, Department of Education in Mathematics, Informatics and Information Technology, University of Plovdiv “Paisii Hilendarski” (Bulgaria), 24 Tsar Asen Street, Bulgaria, Plovdiv, 4000; Mobile: + 359 899 892 044; E-mail: vantod@uni-plovdiv.bg; ORCID ID 0000–0002–0043–8606

Svetla Petrova

Assistant professor, Department of Paediatric Dentistry, Faculty of Dental Medicine, Medical University of Plovdiv, 15A Vasil Aprilov Boulevard, Bulgaria, Plovdiv, 4000; Mobile: + 359 888652796; E-mail: svetla.petrova@mu-plovdiv.bg; ORCID ID 0000–0001–7209–9765

EPONYMS IN THE FIELD OF MEDICINE AND PAEDIATRIC DENTAL MEDICINE IN BULGARIAN AND ENGLISH

ABSTRACT

Introduction. *Eponyms have been an inseparable part of medicine ever since the science exists. The need to name diseases and conditions after the physicians who came upon them and explored them arose (e.g., Addison’s disease, Cushing syndrome etc). This method of term formation continues to be employed even nowadays and its main advantage is that it facilitates remembering the condition.*

The purpose of the present paper is to establish the main principles of formation of eponyms and to compare them within the Bulgarian, English and Latin terminol-

Іванова Ваня

кандидат філологічних наук, доцент кафедри навчання з математики, інформатики та інформаційних технологій Пловдивського університету «Паїсії Хілендарські» (м. Пловдив, Болгарія), 24, вул. Царя Асена, Пловдив, Болгарія, 4000; tel.: + 359 899 892 044; e-mail: vantod@uni-plovdiv.bg; ORCID ID 0000–0002–0043–8606

Петрова Светлана

кандидат філологічних наук, доцент кафедри педіатричної стоматології факультету стоматологічної медицини Медичного університету (м. Пловдив, Болгарія) бульв. Василя Априлова, 15А, Пловдив, Болгарія, 4000; Mobile: + 359 888652796; E-mail: svetla.petrova@mu-plovdiv.bg; ORCID ID 0000–0001–7209–9765

ЕПОНІМИ В ОБЛАСТІ МЕДИЦИНИ ТА ПЕДІАТРИЧНОЇ СТОМАТОЛОГІЧНОЇ МЕДИЦИНИ В БОЛГАРСЬКІЙ ТА АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

ogy. Another comparison which is intended is the use of eponyms in clinical medicine and clinical paediatric dental medicine.

Background and motivations. *The purpose of eponyms is to name diseases and conditions and to facilitate remembering. However, there are underlying principles of term formation and usage in the different fields of medicine which need to be clarified and traced.*

Methodology. *The main methods used are lexicographical excerption and comparative analysis. The eponyms are classified according to the manner of their formation and usage.*

The expected results are related to the differences in the use of eponyms in the medical terminologies of Bulgarian and English clinical setting and to compare those to their source languages- Latin and ancient Greek.

Key words: *eponyms, Latin, English, Bulgarian, clinical terminology, medicine, paediatric dental medicine.*

INTRODUCTION

Information, found in ancient Greek and Latin texts, shows us that people from many different nations were, and still are, interested in problems of the human health and body. Every alteration in the general condition of our bodies, every new disease and every new symptom should be described by its discoverer and must be given a name, too.

There are several ways for naming new findings in the sphere of medicine and most of them date back to the very beginning of its development as one of the most important sciences nowadays. The biggest part of medical terms is presented by words from Greek and Latin origin or by combinations of Greek and Latin terminoelements. Today, modern terms, based on contemporary words, could also be found in the language used by doctors.

The issue on the use of eponyms has been discussed by various authors. Nieradko-Iwanicka defined an eponym as “a person, place or thing after whom or after which something is named” (Nieradko-Iwanicka, B., 2020). Although the definition is quite broad and allows for unwanted reference to “cultural, social, national, regional, professional or ethnic group” as WHO claims (WHO, 2015). Therefore, the definition Yale et al. proposed is more appropriate and specific. They define a medical eponym as “an honorific term bestowed to an individual(s) who identified or discovered a disease, sign, symptom, syndrome, test, finding, anatomical part, or designed a device, procedure, view, treatment, classification, prediction rule, principle, or algorithm. Thus, medical eponyms include those aspects which involve

patient care or applications of care. Since the term connotes respect and honors a person's accomplishment(s), any name proven without a reasonable doubt to be associated with racial, fascist, or anti-Semitic beliefs or behaviors or other inhuman atrocities against people or society should be expunged from literature and usage" (Yale et al., 2020). Of course, the issue whether eponyms should or should not be used is still debatable, although specialists continue to use them widely in medicine mainly because the shortness and exactness of these terms facilitate their work.

Historically, the eponym (from Greek επωνυμος = the one who is giving the name) was a municipal official in Ancient Greece honoured by using his name as the name of the month in the local calendar (Kucharz, E. J. 2020). The first eponyms ever used are linked to the name of Hippocrates — "Хипократови пръсти" or "барабанни пръсти" ("digitus hipocraticus" (Latin)/ "Hippocratic fingers" or "clubbed fingers" (English)) (Arnaudov 1964: 165) were described for the first time by Hippocrates in his "Hippocratic corpus of text" (King 2001: 9), and because of that these terms are dedicated to him.

Century after century, more and more diseases appeared, and more and more eponyms appeared to name them. At present, there are more than 20000 medical eponyms which makes it difficult for the contemporary physician to know them all and use them. Thus, special eponymic textbooks have been written and, in the USA, a compulsory part of medical education is the knowledge and ability to use several thousand eponyms (Arnaudova 2005). That is why special attention should be paid to them from a linguistic point of view and principles of their formation should be identified and described as well.

The main issue, examined in the present text, is the eponyms in Bulgarian medical terminology and the terminology used in paediatric dental medicine. "Encyclopedic Dictionary from A to Z" by Sergey Vlahov is used for a basic source of information. The selected eponyms and facts about them are compared with the data introduced in "Dictionary of Foreign Words in Bulgarian Language" by A. Millev, B. Nikolov and J. Bratkov, and that shown in "Terminologia Medica Polyglota" ("Medical Terminology in Six Languages") by Dr. George Arnaudov and "Nova Terminologia Medica Polyglota et Eponymica" ("New Medical and Eponymic Terminology in Seven Languages") by Petya George Arnaudov. The textbooks used in the excerpt of the eponyms used in paediatric dental medicine are English textbooks — *Hand-*

book of Paediatric Dentistry by A. Cameron and R. Widmer and *Paediatric Dentistry* by R. Welbury, the comparison with the Bulgarian terms was based on terms excerpted from Bulgarian textbooks — *Clinical Paediatric Dentistry* by M. Peneva et al. and *Prevention of Oral Diseases — a Textbook of Paediatric Dental Medicine* by M. Peneva et al.

The list with preferred Bulgarian medical terms, based on the proper names of their discoverers, does not claim to be full and complete¹. The one and only aim of the research made is to examine different manners of term-formation and comparison between the Bulgarian and English terms. The paper contains some of the most popular terms that are given as examples. There are sixteen eponyms formed from ten personal names of British scientists, six formed from four German personal names, two from one Russian personal name, four from two Austrian personal names, two eponyms formed from two personal names of American scientists, and eleven ones formed from five French personal names. The term "садомазохизъм" ("sodomasochismus" (Latin medical term); "sado-masochism" (English medical term)) is a combination of a French and an Austrian personal name — marquis de Sade and Leopold von Sacher-Masoch. The eponyms "болест на <Иценко — > Кушинг/Къшинг" ("<Icenko -> Cushing' morbus" (Latin medical term); "Cushing's disease" (English medical term)) and "синдром на <Иценко — > Кушинг/Къшинг" ("<Icenko — > Cushing' syndromum" (Latin medical term); "Cushing's syndrome" (English medical term)) are based on the name of the Russian neuropathologist N. M. Icenko and that of the American neurosurgeon Harvey Williams Cushing. In all of them the surname of the person who discovered and described the disease is an example of terminologisation.

These fifty-two eponyms together with those medical terms, playing the role of their synonyms, are presented in the text with their Bulgarian, Latin and English equivalents and are also classified according to the special features of their construction. They are divided into two major groups — monobasic terms and compound terms.

¹ A more complete list of them could be found in "Nova Terminologia Medica Polyglota et Eponymica" ("New Medical and Eponymic Terminology in Seven Languages") by Petya George Arnaudov. There are 3 500 eponyms in it with their Bulgarian and Latin equivalents.

² In "Terminologia Medica Polyglota" ("Medical Terminology in Six Languages") by Dr. George Arnaudov the form of the used name is "Кушинг", but in "Nova Terminologia Medica Polyglota et Eponymica" ("New Medical and Eponymic Terminology in Seven Languages") by Petya George Arnaudov, it is "Къшинг".

I Monobasic terms

Two subgroups could be figured out here — eponyms, formed by the means of conversion, and eponyms, created by the combination of root (usually the personal name of the discoverer) and suffix.

1. By conversion

The examples from the first subgroup are put in Table 1.

Table 1

Bulgarian	Latin ³	English ⁴
алцхаймер (разг.)	Alzheimer	Alzheimer's
аспергер	Asperger	Asperger's
бехтерев (разг.)	Bechterev/Behterev ⁵	Bechterev/Behterev
бюргер (разг.)	Buerger	Buerger
дюпюитрен (разг.)	Dupuytren	Dupuytren
мениер (разг.)	Ménière	Ménière
паркинсон (разг.)	Parkinson	Parkinson's
ходжкин(разг.), сун. лимфогрануломатоза	Hodgkin, lymphogran- ulomatosis	Hodgkin's, malignantlympho- granulomatosis

In that very case, a personal name is used as a medical term and its main function is no longer only to identify a definite human person (Teoriya 1986: 46). The process by which a personal name becomes a common noun is usually an “artificial” one (ibi dem: 44). These terms very often come to be part of the commonly used vocabulary, and this is accompanied by some lexicosemantic changes (ibi dem: 43). They are recognizable and used in a colloquial speech by people, working in a sphere different from medicine. That act of enlargement of the term usage is called determinologisation (Boyadgiev, Kutzarov, Penchev 1999: 188).

In Latin medical terminology the existence of eponyms, formed by conversion, is not found. Eponyms of that kind are typical for Bulgarian and English terminology but when used in every-day speech between specialists and non-specialists. And all of these eponyms are examples of determinologisation.

³ Such examples are not found in Latin medical terminology and that is why only the surnames of the scientists are filled in the table.

⁴ The more common diseases such as Alzheimer's and Parkinson's are used in English colloquial speech.

⁵ These two forms are doublets.

2. By combination of root and suffix

The pattern “root + suffix” is productive in all of the three medical terminologies. While illustrating the model with different examples, the Latin term is going to be initially given because it is the first one to appear.

A) root + suffix “-itis”

The Latin suffix “-itis” means inflammation (e.g., neuritis, nerve inflammation) (Rothenberg, Chapman 2000: 298). The English suffix is the same as that in Latin but in Bulgarian the variant is “-ум”.

хайморит, сун. максиларен синусит (Bulgarian medical terms)

highmoritis, sinusitis maxillaris (Latin medical terms)

highmoritis, sinusitis maxillaries (English medical terms)

B) root + suffix “-ism”

It indicates a condition of or a theory of (e.g., hyperthyroidism) (Rothenberg, Chapman 2000: 297). The English variant of the Latin suffix is “-ism” and the Bulgarian one is “-изъм”.

Examples are in Table 2.

Table 2

Bulgarian	Latin	English
адисонизъм	addisonismus	addisonism
базедовизъм	basedowismus	basedowism
далтонизъм (сун. цветна слепота)	daltonismus (achroma- topsia)	daltonism (colo(u)r-blindness (especially red-blindness), red-green-blindness)
мазохизъм	masochismus	masochism
никотинизъм	nicotinismus	nicotinism
паркинсонизъм	parkinsonismus	parkinsonism
сализъм	sadismus	sadism
садомазохизъм	sadomasochismus	sado-masochism

C) root + suffix “-osis”

Once again the Latin and the English form of the suffix coincide. The Bulgarian variant is “-оза”. It indicates a condition, especially a diseased condition (e.g., nephrosis), or an increase or excess (e.g., leukocytosis) (Rothenberg, Chapman 2000: 408).

The examples are in Table 3.

Table 3

Bulgarian	Latin	English
бруцелоза (син. ундулираща (вълнообразна) треска, малтийска треска, средиземноморска треска; болест на Банг)	brucellosis (<i>febris undulans, febris undulans mellitensis, febris mediterranea; morbus Bangi</i>)	brucellosis (<i>undulant fever, Malta fever, Mediterranean fever; Bang's disease</i>)
листероза, листерелоза	listeriosis, listerellosis	listeriosis, listerellosis
пастъорелоза	pasteurellosis	pasteurellosis
рикетиоза	rickettsiosis	rickettsiosis, rickettsiasis
салмонелоза	salmonellosis	salmonella infection

D) root + suffix “-oma”

In Latin and English the form of the suffix is “-oma”, in Bulgarian — “-ом(а)”. It is used in words meaning “tumor” or “neoplasm” (e.g., adenoma, sarcoma) (Arnaudov 1964: 352).

шваном(а), **син.** невринол(а) (Bulgarian medical terms)

schwannoma, neurinoma (Latin medical terms)

schwannoma, neurinoma (English medical terms)

II Compound terms

In that second major group two subgroups could also be distinguished in accordance with the patterns used in their formation. It is important to highlight the fact that this differentiation is typical only for the Bulgarian medical terminology. The situation with Latin and English systems is going to be presented after the information given about the Bulgarian compound terms.

1. The first subgroup includes compound terms containing an adjective, derived from a personal name by adding the suffix “-ов, -ова, -ово”, and a common noun.

Table 4

Bulgarian	Latin	English
адисонова болест (син. бронзова болест)	Addisoni morbus	Addison's disease (<i>bronzed skin disease</i>)
алцхаймерова болест	morbus Alzheimer	Alzheimer's disease
базедова болест (син. тиреотоксикоза)	Basedowi morbus (<i>thyreotoxicosis</i>)	Basedow's disease (<i>thyreotoxicosis</i>)

The end of the table 4

Bulgarian	Latin	English
брайтова болест (гломерулонефрит)	Brighti morbus (<i>glomerulonephritis</i>)	Bright's disease (<i>glomerulonephritis</i>)
бюргерова болест/синдром (син. облитериращ тромбангит)	morbus Buergeri (<i>thrombangiitis obliterans</i>)	Buerger's disease (<i>thrombangiitis obliterans</i>)
Ван дер Валсови сили		Van der Waals force
кушингов/къшингов синдром	Cushingi syndromum	Cushing's syndrome
мениеров синдром	Menieri syndromum	Ménière's disease
паркинсонова болест (син. трепереща парализа)	Parkinsoni morbus	Parkinson's disease (<i>shaking paralysis</i>)
Търнерова дисплазия/търнеров зъб	hypoplasia Turneri	Turner's hypoplasia/ Turner's Tooth

дюпюитренова контрактура (Bulgarian medical term)

Dupuytreni contractura (Latin medical term)

Dupuytren's contracture (English medical term)

2. The second subgroup includes compound terms containing a common noun, the preposition “на” (it expresses possession and corresponds to the Latin genitive case form and the usage of apostrophe (') in English) and a personal name.

Table 5

Bulgarian	Latin	English
болест на Адисон (син. бронзова болест)	Addisoni morbus	Addison's disease (<i>bronzed skin disease</i>)
болест на Алцхаймер	morbus Alzheimer	Alzheimer's disease
болест на Бехтерев (син. анкилозиращ спондилартрит)	Bechterevi morbus/ Behterevi morbus (<i>spondylarthritis ankylopoetica</i>)	Bechterev's disease/Behterev's disease (<i>spondylarthritis ankylopoetica</i>)
болест на Дюпюитрен (син. контрактура на Дюпюитрен)	Dupuytreni morbus (<i>Dupuytreni contractura</i>)	Dupuytren's contracture

The end of the table 5

Bulgarian	Latin	English
болест на <Иценко->Кушинг/Къшинг (<i>син. синдром на <Иценко->Кушинг/Къшинг</i>)	<Icenko>-Cushing' morbus (<Icenko>-Cushing' syndromum)	Cushing's disease (<i>Cushing's syndrome</i>)
болест на Паджет/Педжет/Паджет ⁶ (<i>син. деформираща остеодистрофия, деформиращ остит</i>)	Pageti morbus (<i>osteodystrophia deformans, ostitis (osteitis) deformans</i>)	Paget's disease of the bones (<i>osteitis deformans</i>)
болест на Паркинсон (<i>син. трепереща парализа</i>)	Parkinsoni morbus	Parkinson's disease (<i>shaking paralysis</i>)
болест на Ходжкин (<i>син. лимфогрануломатоза</i>)	Hodgkini morbus (<i>lymphogranulomatosis</i>)	Hodgkin's disease (<i>malignant lymphogranulomatosis</i>)
ерупция на Капоши/варицелиформена Капоши ерупция	eczema herpeticum	Kaposi varicelliform eruption
афти на Микулич	aphtae vulgaris	Mikulicz's ulcers/ Mikulicz's aphthae
афтоза/ синдром на Бехчет		Behcet's aphthosis/ disease/ syndrome
плаков индекс на Куигли- Хайн		Quigley-Hein Plaque Index
линии на Ретциус		Striae of Retzius
синдром на <Иценко->Кушинг/Къшинг (<i>син. болест на <Иценко->Кушинг/Къшинг</i>)	<Icenko>-Cushing' syndromum (<Icenko>-Cushing' morbus)	Cushing's syndrome (<i>Cushing's disease</i>)
синдром на Мениер	Menieri syndromum	Ménière's disease

⁶ In "Terminologia Medica Polyglota" ("Medical Terminology in Six Languages") by Dr. George Arnaudov the form of the used name is "Паджет", while in "Nova Terminologia Medica Polyglota et Eponymica" ("New Medical and Eponymic Terminology in Seven Languages") by Petya George Arnaudov, it is "Педжет", and in "Encyclopedic Dictionary from A to Z" by Sergey Vlahov, it is "Паджет".

контрактурана Дюпюитрен, *син. болест на Дюпюитрен* (Bulgarian medical term)

Dupuytreni contractura, *Dupuytreni morbus* (Latin medical term)

Dupuytren's contracture (English medical term)

3. The third subgroup includes compound terms containing a common noun, the preposition "no" (meaning in accordance with the method/model of) and a personal name.

Table 6

Bulgarian	English
схема по Le Geros	Scheme according to Le Geros
подповърхностна деминерализация по Морено и Зарадник	Subsurface demineralization according to Moreno and Zahradnik
анестезия по Вайсбрем	Weissbrem's anesthesia technique
кариозна лезия по Силвърстоун	Carious lesion according to Silverstone

The English terminology system is a homogenous one. In the construction of its compound terms one and the same model could be recognized, i.e. a possessive form of a personal name (formed by adding "s" to it) and a common noun are put together. However, since 1974, NIH (National Institutes of Health) has recommended refraining from using possessive eponyms (Classification and nomenclature of malformation. Lancet 1974). In addition, the World Health Organization (WHO) in 2004 and the American Medical Association (AMA) in 2007 advocated for eliminating the possessive form (WHO 2004.; Iverson, C. et al. 2007) which presents another dilemma related to the use of eponyms.

Though it is possible a term with the possessive preposition "of" to be created (like the Bulgarian examples from the second subgroup), such samples are not found. If the compound term contains two or more names, the English eponym follows one of the next patterns — "Brill-Symmers' disease" or "Besnier-Boeck-Schaumann disease".

What is noticeable in the groups of eponyms used is paediatric dental medicine is that the largest group in Bulgarian is comprised by the compound eponyms from the second subgroup (compound terms containing a common noun, the preposition "на" (it expresses possession) and a personal name.) e.g. *ерупция на Капоши/ афтоид на Pospischill-Feyrter/ афти на Mikulicz*. What is even more noticeable is that the authors of the Bulgarian

textbooks wrote the personal names of the scientists in the Latin script probably in order to avoid misunderstanding in the process of transliteration/transcription of the names. This is yet another issue in the use of eponyms in Bulgarian. The latter trend is observed in most journal articles and textbooks in Bulgarian — personal names are rarely transliterated/ transcribed in medical context.

Another common trend in the use of eponyms in Bulgarian medical and paediatric dental medical context is the examples from the third subgroup of compound eponyms (containing a common noun, the preposition “*no*” (meaning in accordance with the method/ model of) and a personal name). The trend is explained by the need of specialists to use and describe procedures/ methods/ studies/ research by the name of the authors that elaborated on the above mentioned entities. For example, *анестезия по Вайсбрем* (*Weissbrem's anesthesia technique*) is a compound term for all steps in a procedure for applying an anesthesia and the eponym facilitates explanation, teaching and performing the procedure. Of course, these eponyms are more commonly used both in English and Bulgarian by specialists speaking the two languages.

Eponyms also have historical significance and through them respect is paid to some of the most famous physicians in the history of medicine since the antiquity to present day.

Main eponyms in Latin begin with the name of a single author which is followed by an apostrophe (') and is not in a Latin declension. When the authors are two or more, their names are separated by hyphens and an apostrophe is not used (*Basedow' morbus*).

Subordinate eponyms are the ones in which the name of the author follows a main Latin term and is in the Genitive e.g., *degeneratio Wagneri*. There are two exceptions to the rules — 1) in all names of French origin (*degeneratio Gombault'*); 2) in all names and in all languages ending in a vowel (*degeneratio Abercombie'*). These exceptions are due to the change in pronunciation of the terms. Instead, an apostrophe is used.

Exceptions to this rule are single classical eponyms of authors from the past

(*Eustachii, Fallopii*).

Subordinate terms with two or more authors are written with an apostrophe

(*degeneratio Armanni-Ebstein'*) (Arnaudova 2005: xvi-xviii).

Within the Latin system, if the scientist is a male, his personal name, being a part of a compound term, is given the form for Genitive, singular (ending with “*-i*”), just like a genuine Latin name from Second Declension. If the discoverer is a female, her name is given the ending “*-ae*”, similarly to common nouns from Latin First Declension.

The biggest part of the terms follows that rule, but some exceptions are observed, and the rule starts to waver. In “*Terminologia Medica Polyglota*” frames like “*morbus Alzheimer*”, “*<Icenko>-Cushing' morbus*” “*<Icenko>-Cushing' syndromum*”, (but “*Cushingi sundromum*” appears, too) are of a rare kind, while in “*Nova Terminologia Medica Polyglota et Eponymica*” all the compound terms, containing one personal name, go after the following model — *Alzheimer' morbus*, *Bechterev'/Behterev' morbus*, *Dupuytren' morbus*, *Müniure' morbus (syndromum)*, *Parkinson' morbus*.

Examples like “*Rothmann-Makai syndromum*”, “*Senear-Usher syndromum*”, “*Gee-Herter-Heubner morbus*”, “*Gerstmann-Ströussler-Scheinker syndromum*” in “*Nova Terminologia Medica Polyglota et Eponymica*”, where no marker of possession could be found, are practiced in the cases where names of two or more scientists become a part of a compound term. Only very few exceptions like “*Vogt (A.) — Koyanagi' syndromum*” might come across, but in “*Terminologia Medica Polyglota*” this is the main principle that is observed — “*Besnier-Boeck-Schaumann' morbus*”, “*Brill-Symmers' morbus*”.

It is very important to highlight that these principles are valid only for eponyms appointing diseases and syndromes.

As it may be seen, the biggest part of the terms is presented by descriptive collocations. This type of nomination is dependent on the ambition the inner form of the term to be clear and obvious and to characterize undoubtedly the notion (Zidarova 1998: 112). Most of those descriptive collocations contain proper names connected with the name of the discoverer or the research-worker (Zidarova 1998: 113).

Synonymy is the other interesting thing about terms in general. There could be synonymy between lexemes, between a lexeme and a phraseological unit and between phraseological units (Zidarova 1998: 66).

On one hand, synonymy of terms may become a problem in the act of communication, because it obstructs the possibility for a concrete and identical nomination in the field of science. But, on the other hand, it helps different variants to appear (Zidarova 1998: 113). These different forms

may also express different opinions about one and the same phenomenon (Теория и методика ономастических исследований 1986: 34).

Synonyms like „*алихаймер*, *алихаймерова болест*, *болест на Алихаймер*”; „*бехтерев*, *болест на Бехтерев*”; „*мениер*, *мениерова болест*, *болест на Мениер*”, etc., are called absolute synonyms or lexical doublets. Their meaning, as well as their stylistic usage, is completely alike (Georgiev, Russinov 1996: 165). Such synonyms could be found only in scientific terminology (Georgiev, Russinov 1996: 165–166).

Eponyms in Bulgarian medical terminology could be presented by a single word (a monobasic term) or by a collocation (a compound term), but in both cases a personal name is the main part of them. In the first case, the anthroponym plays the role of a stem (Tosheva, Dimitrova, Mladenova, Kancheva 2000: 324). Different suffixes with their own meaning are added to the stem and by that pattern of word-formation various terms appear. But this is not a productive model. More creative is the prototype when the anthroponym is a part of a compound term. This is true only for the Bulgarian terminological system where two subgroups could be distinguished in accordance with the ways of their formation. Even synonymy between phraseological units, which are representatives of these two subgroups, is observed.

A lot of changes happen in the field of medicine but the task of people, working in it, remains constant — to describe new phenomena, diseases and symptoms, found by them. The task of people dedicated to linguistics also remains the same — to explain, define and characterize these new words, naming every new discovery. The act of explanation and classification is significant for the terminological system of every language because of its tendency towards lucidity at any rate.

INDEX OF NAMES

Addison, Thomas A. (1793–1860) — an English doctor, clinician and pathologist;

Alzheimer, Alois (1864–1915) — a German psychologist and neuropathologist;

Basedow, Karl Adolf von (1799–1854) — a district doctor in German town Merseburg;

Bechterev/Behterev (1857–1927) — a Russian psychologist and physiologist, founder of reflectology;

Behçet, Hulusi (1889–1948) — a Turkish dermatologist and scientist.

Bright, Richard (1789–1858) — a British physician and early pioneer in the research of kidney disease. For this, he is considered the “father of nephrology”;

Bruce, sir David (1855–1931) — a British military physician, bacteriologist and pathologist;

Buerger, Leo (1879–1943) — an Austrian-born American pathologist, surgeon and urologist;

Cushing, Harvey Williams (1869–1939) — an American neurosurgeon and a pioneer of brain surgery;

Dalton, John (1766–1844) — an English chemist, meteorologist and physicist. He is famous with his work in the development of modern atomic theory, and his research into colour-blindness;

Dupuytren, Guillaume (1778–1835) — a French anatomist and leading surgeon;

Highmore, Nathaniel (1613–1685) — an English surgeon and anatomist

Hodgkin, Thomas (1798–1866) — a British physician, considered one of the most prominent pathologists of his time;

Icenko, N. M. (1889–1954) — a Russian neuropathologist;

Koch, Robert (1843–1910) — a German physician, considered one of the founders of microbiology. He was awarded the Nobel Prize in Physiology or Medicine for his tuberculosis findings in 1905;

Lister, sir Joseph (1827–1912) — an English surgeon, developer of antiseptic surgery;

Münire, Prospere (1799–1862) — a French oto-rhino-laryngologist;

Nicot, Jean (1530–1600) — a French diplomat and scholar, French ambassador in Lisbon. He was the first one who brought the Tobacco plant in France in 1561;

Paget, sir James (1814–1899) — an English surgeon and pathologist;

Pasteur, Louis (1822–1895) — a French chemist and biologist, founder of modern microbiology and immunology;

Perkinson, James (1755–1824) — an English surgeon and pharmacist;

A. Retzius (1796–1860), Swedish anatomist

Ricketts, Howard Taylor (1871–1910) — an English bacteriologist and pathologist

Sacher-Masoch, Leopold von (1836–1895) — an Austrian writer, novelist, author of “Venus in Furs”, from whose name the word *masochism* is derived;

Sade, Donatien Alphonse Francois marquis de (1740–1814) — a French aristocrat and writer, who spent 30 years in prison because of a sexual murder;

Salmon, Daniel Almer (1850–1914) — an American veterinary pathologist and microbiologist;

Schwann, Theodor (1810–1882) — a German biologist and founder of the theory of the cellular structure of animal organisms.

J. G. Turner (1870–1955), English dentist.

Van der Waals (1837 –1923) — a Dutch theoretical physicist and thermodynamicist famous for his pioneering work on the equation of state for gases and liquids.

REFERENCES

- Ahmanova, O. S. (1969) Словарь лингвистических терминов [Slovar lingvisticheskikh terminov]. Moskva: Nauka.
- Arnaudov, G., D. (1964) Terminologia Medica Polyglota (Медицинска терминология на шест езици) [Terminologia Medica Polyglota (Meditsinska terminologiya na shest ezika)]. Sofiya: Nauka i fizkultura.
- Arnaudova, P. (2005) Nova Terminologia Medica Polyglota et Eponymica. Sofiya: Nauka i fizkultura.
- Boyadgiev, T., Kutzarov, Iv., Penchev, Yo. (1999) Съвременен български език [Savremenen balgarski ezik]. Sofiya: Petar Beron
- Classification and nomenclature of malformation. Lancet. 1974 Apr;303(7861):798. doi: 10.1016/S0140–6736(74)92858-X. DOI: [http://dx.doi.org/10.1016/S0140–6736\(74\)92858-X](http://dx.doi.org/10.1016/S0140–6736(74)92858-X)
- Hartmann, S. (1972) Dictionary of Language and Linguistics. London.
- Iverson, C., Christiansen, S., Flanagan, A. (2007) AMA manual of style: a guide for authors and editors. 10th ed. New York, NY: Oxford University Press.
- King, H. (2001) Greek and Roman Medicine. London: Bloomsbury Publishing.
- Kucharz, E. J. (2020) Medical eponyms from linguistic and historical points of view. Reumatologia; 58(4):258–260. doi:10.5114/reum.2020.98440.
- Millev, Al., Nikolov, B., Bratkov, Yo. (2007) Речник на чуждите думи в българския език [Rechnik na chuzhdite dumi v balgarskiya ezik]. Sofiya: Nauka i izkustvo.
- Rothenberg, M. A., Chapman, C. F. (2000) Dictionary of Medical Terms for the Nonmedical Person. New York.
- Russinov, R., Georgiev, St. (1996) Лексикология на българския книжовен език [Leksikologiya na balgarskiya knizhoven ezik]. Veliko Tarnovo: Abagar.
- Teoriya (1986) Теория и методика ономастических исследований [Teoriya i metodika onomasticheskikh issledovaniy]. Moskva: Nauka.

- Tosheva, A., Dimitrova, K., Mladenova, Zh., Kancheva, P. (2000) Епонимите в езика на медицината. //Лексикографски и лексиколожки четения'98. От Първата национална конференция по лексикография и лексикология, посветена на 100-годишнината от рождението на българския лексикограф и преводач Стефан Илчев [Eponimite v ezika na meditzinata//Leksikografski i leksikolozhki cheteniya'98. Ot Parvata natsionalna konferentziya po leksikografiya i leksikologiya, posvetena na 100-godishninata ot rozhdenieto na balgarskiya leksikograf i prevodach Stefan Ilchev. Sofiya, s.София, 2000, с. 323–332
- Vlahov, S. (1996) Енциклопедичен речник от А до Я [Entziklopedichen rechnik ot a do Ya]. Sofiya: d-r Petar Beron.
- Zidarova, V. (1998) Очерк по българска лексикология [Ocherk po balgarska leksikologiya]. Plovdiv: Universitetsko izdatelstvo "Paisii Hilendarski"
- Nieradko-Iwanicka, B. (2020) National eponyms in medicine. Reumatologia. 2020;58:56–57. doi: 10.5114/reum.2020.93175.
- World Health Organization. 2004 WHO style guide [Internet] The Organization; [cited 28 Aug 2016]. < http://www.ianphi.org/documents/pdfs/toolkit/who_style-guide.pdf>.
- WHO 2015. best practices for naming of new human infectious diseases. May, Retrieved: https://www.who.int/topics/infectious_diseases/naming-new-diseases/en/
- Yale SH et Al., 2020. Redefining terminology for medical eponyms. Reumatologia.;58(3):187–188. doi:10.5114/reum.2020.96548.

АНОТАЦІЯ

Вступ. Епоніми завжди були невід'ємною частиною медицини, з тих часів, коли наука почала своє існування. Була необхідність назвати хворобу та стан пацієнта після того, як лікарі прийшли до пацієнта і досліджували його (наприклад, хвороба Аддісона, синдром Кушингу тощо). Цей метод формування терміна продовжує працювати навіть у наші дні, і його головна перевага полягає в тому, що він сприяє запам'ятовуванню стану хворого.

Метою цієї статті є створення основних принципів формування епонімів та порівняння їх у болгарській, англійській та латинській термінологіях. Інше порівняння, яке потрібно вивчити, — це використання епонімів у клінічній медицині та клінічній дитячій стоматологічній медицині.

Мотивація. Мета епонімів полягає в тому, щоб назвати хворобу та стан і полегшити їх запам'ятовування. Однак існують основні принципи формування терміна та його використання в різних галузях медицини, які повинні бути уточнені та вивчені.

Методологія. Основними методами є лексикографічна вибірка та порівняльний аналіз. Епоніми класифікуються залежно від їх формування та використання.

Очікувані результати пов'язані з відмінностями у використанні епонімів у медичній термінології болгарських та англійських клінічних справ та їх порівняння з мовами оригіналів — латинською та давньогрецькою.

Ключові слова: епонім, латинська, англійська, болгарська, клінічна термінологія, медицина, дитяча стоматологія.

Желева Златина

кандидат філологічних наук, преподаватель кафедры языка и специального обучения Медицинского университета (г. Пловдив, Болгария), 15А, ул. Василия Априлова, Пловдив, Болгария, 4000; Mobile: + 359 889278616; E-mail: zlatina.zheleva@mu-plovdiv.bg; ORCID ID 0000–0002–4090–6996

Петкова Гергана

кандидат філологічних наук, доцент кафедры языка и специального обучения Медицинского университета (г. Пловдив, Болгария), 15А, ул. Василия Априлова, Пловдив, Болгария, 4000; tel.: + 359 896023335; e-mail: Gergana.Petkova@mu-plovdiv.bg; gi4e82ap@abv.bg; ORCID ID 0000–0001–7209–9765;

Иванова Ваня

кандидат філологічних наук, доцент кафедры обучения по математике, информатике и информационным технологиям Пловдивского университета «Паисий Хилендарский» (г. Пловдив, Болгария), 24, ул. Царя Асена, Пловдив, Болгария, 4000; tel.: + 359 899 892 044; e-mail: vantod@uni-plovdiv.bg; ORCID ID 0000–0002–0043–8606.

Петрова Светла

кандидат філологічних наук, доцент кафедры педиатрической стоматологии факультета стоматологической медицины Медицинского университета (г. Пловдив, Болгария), 15А, ул. Василия Априлова, Пловдив, Болгария, 4000; Mobile: + 359 888652796; E-mail: svetla.petrova@mu-plovdiv.bg; ORCID ID 0000–0001–7209–9765

ЭПОНИМЫ В ОБЛАСТИ МЕДИЦИНЫ И ПЕДИАТРИЧЕСКОЙ СТОМАТОЛОГИЧЕСКОЙ МЕДИЦИНЫ НА БОЛГАРСКОМ И АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКАХ

АННОТАЦИЯ

Введение. Эпонимы всегда были неотъемлемой частью медицины с тех самых пор, как наука начала свое существование. Возникла необходимость называть болезни и состояния после того, как врачи пришли к больному и исследовали его (например, болезнь Аддисона, синдром Кушинга и т. д.). Этот метод терминообразования продолжает работать и в наши дни, и его основное преимущество состоит в том, что он облегчает запоминание состояния.

Целью статьи является установление основных принципов формирования эпонимов и сравнение их в болгарской, английской и латинской терми-

нологиях. Еще одним сравнением, которое необходимо изучить, является использование эпонимов в клинической медицине и клинической детской стоматологической медицине.

Мотивация. Цель эпонимов состоит в том, чтобы называть болезни и состояния и облегчить их запоминание. Однако, существуют основные принципы образования термина и его использования в различных областях медицины, которые необходимо уточнить и изучить.

Методология. Основные используемые методы представляют собой лексикографическую выборку и сравнительный анализ. Эпонимы классифицируются в зависимости от их формирования и использования.

Ожидаемые результаты связаны с различиями в использовании эпонимов в медицинской терминологии болгарских и английских клинических кейсов и сравнении их с языками оригинала — латынью и древнегреческим.

Ключевые слова: эпоним, латынь, английский, болгарский, клиническая терминология, медицина, детская стоматология.

Стаття надійшла 14 жовтня 2021 р.

УДК 811.161.2:281.96

DOI: <https://doi.org/10.18524/2410-3373.2021.24.248323>**ФОМІНА Людмила Федорівна**

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української мови
Національного університету «Одеська
політехніка», проспект Шевченка, 1,
Одеса, 65044, Україна,
тел: 0679239001,
e-mail: onomastic.ua@gmail.com;
ORCID ID 0000–0002–9599–5332

Luidmila F. Fomina

Candidate of Philological Sciences,
Assistant Professor of the Department
of the Ukrainian language in the «Odesa
Polytechnics» National University,
Shevchenko avenue, 1, Odesa, Ukraine,
65044, tel: +380679239001,
e-mail: onomastic.ua@gmail.com;
ORCID ID 0000–0002–9599–5332

КОСМОНІМІЯ В ОСТРОЗЬКІЙ БІБЛІІ ТА ЇЇ УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ

COSMONYMS IN THE OSTROH BIBLE AND ITS UKRAINIAN TRANSLATION

ABSTRACT

The article explores the names of the astronomic objects, used by the scientists, who translated and edited the Ostroh Bible of 1580/1581, and the equivalents, which were represented by the translator of the Ostroh Bible to Ukrainian, Father Raphael (Roman Turkonyak). The article consists of the introduction, where the history of cosmonymic studies in Slavic and non-Slavic linguistic literature is discussed, and five sections, devoted to the history of the Ostroh Bible's creation, to the separate names (dennitsa, mazurot, vlasozhelische, kruzhiye); the article is completed by the conclusions. The aim of the article is the search of the primary nominations, to which the Ostroh Bible cosmonyms refer, the study of the ways of their translation by the ancient Slavic translators and the representation of the equivalents in the latest Ukrainian translation by the archimandrite, Father Raphael.

The main methods of research are historical-comparative and comparative-historical. The result of the research: astronominations of the Ostroh Bible are rooted in the translations by the first teachers of the Slavs, brothers Cyril and Methodius, or the translators from their close circle.

Conclusions. Cosmonymics as onomastic discipline has not been sufficiently elaborated and needs the theoretical conceptualization in the context of the achievements in the modern linguistics. Not enough attention is paid to the study of astronominations in the Biblical codes in different languages. The hypothesis has been proved that cosmonyms vlasozhelische and kruzhiye in the Ostroh Bible are the semantic hebraisms, and that the name vlasozhelische is a modification of the combination of

*two lexical units: vasy “Pleiads” and *zhelische — nominations of the Great Bear with conveying the Judaic perspective of the constellation as a funeral procession. The Ukrainian translator uses the wide spectrum of names: Greek Pleiads, Orion, Espera “night Venus”, Slavism dennitsa, Hebraism mazurot, and word combinations rannya zorya, rannya zvizda, vechirnya zorya. While the ancient translators turned not only to Greek, but also to Ancient Hebrew primary source in the process of word formation, Father Raphael saw his main task in conveying astronomic names of the protograph — the Ostroh Bible — as precisely as possible.*

Key words: cosmonyms, Ostroh Bible, Gennady's Bible, translations by Cyril and Methodius, Ukrainian translation of Bible.

ВСТУП

Космоніми (або астроніми), одні з найдавніших пропріативів, презентують міфологічне або побутове сприйняття людиною картини зоряного неба, естетичне та інструментальне осягнення окремих об'єктів нічного небосхилу.

МЕТОЮ пропонованої статті є пошук первинних назв, яких сягають космоніми в Острозькій Біблії, вивчення способів їх перекладу давніми перекладачами Біблії та презентація еквівалентів у новітньому перекладі архимандрита о. Рафаїла (Романа Турконяка).

МЕТОДАМИ ДОСЛІДЖЕННЯ є два компаративні методи (за класифікацією М. Ф. Алефіренка): історико-порівняльний, оскільки проведено зіставлення космонімів у масоретському тексті, Септуагінті, Геннадієвій Біблії, звідки вони увійшли в Острозьку Біблію, та еквіваленти в перекладі о. Рафаїла. Цей метод може бути також значений як історичний (за Б. М. Головіним) (Селіванова, 2010: 405). Використано також порівняльно-історичний метод для з'ясування етимології назв *власожелищи* і *кружилие*. Основним **результатом дослідження** є твердження, що астрономіації Острозької Біблії сходять своїм корінням до перекладів першовчителів слов'ян, рівноапостольних братів Кирила та Мефодія або глумачів з близького до них кола.

Вивчення космонімів у лінгвістичному аспекті розпочав у вітчизняній науці член-кореспондент НАН України проф. Ю. О. Карпенко у 1971 р. статтею «Походження астрономічних назв» (Карпенко, 1971), а завершив книгою «Названия звездного неба», яка витримала три видання (1981, 1985, 2010) і в якій зібрано багатющий матеріал з космонімії народів світу. Українські науковці видали у Львові «Лінгвокраїнознавчий словник власних назв української мови», у якому

четвертий зошит присвячено астрономічним назвам (Лінгвокраїнознавчий словник). Народну космонімію також вивчають науковці різних країн: у Болгарії Д. Младенова, Л. Димитрова-Тодорова, у Польщі К. Мошинський, Є. Бартмінський та С. Небжеговська, в Росії В. Ніконов, М. Рут, Г. Ковальов та інші. Але першовідкривачами цієї теми на слов'янському матеріалі треба вважати сербського дослідника Ненада Янковича, який у 1951 р. надрукував роботу *Astronomija u predanijima, običajima i umotvorinama* (Beograd), та польську дослідницю Марію Гладішову, яка у 1960 році оприлюднила книгу *Wiedza ludowa o gwiazdach* (Wrocław). Усі ці науковці зосередили увагу головним чином на збиранні та аналізі народних назв, міфів, інших фольклорних матеріалів, аби зберегти від забуття ці скарбниці етноспецифічного світобачення і осмислення небесних тіл в контексті наївної картини світу. Треба також назвати найпершу в цій царині монографію Річарда Аллена «Імена зірок. Їх смисл і значення» (R. Allen. *Star names. Their Lore and Meaning*), оприлюднену в Нью-Йорку 1899 і перевидану 1963 року, де висвітлено вживання космонімів у світовій літературі: у художніх творах, міфах та біблійних текстах, крім слов'янських перекладів. В основному на російському матеріалі ґрунтувалися роботи видатного астронома та історика Д. О. Святського, зокрема його статті «Астрономические явления в русских летописях с научно-критической точки зрения» (1915), а також «Очерки истории астрономии Древней Руси», об'єднані в наш час у книзі «Астрономия Древней Руси» (Святский, 2007). Однак теоретичних робіт, які узагальнюють увесь цей фактичний матеріал і вирішують певні проблеми в світлі досягнень сучасної лінгвістики, досі не існує. Найбільш помітні в цій царині роботи М. Е. Рут, зокрема її кандидатська дисертація «Русская народная астрономия и ее связи с астрономией других народов СССР» (1975) і докторська дисертація «Образная номинация в русском языке: ономастиологический аспект» (1994), частково виконана на матеріалі народних астрономічних назв, низка її монографій з цієї тематики та словник «Звездное небо по-русски» (2010).

Щодо космонімів у Біблії, то, звичайно, ними цікавилися численні перекладачі цієї священної Книги протягом багатьох віків її існування, тому накопичилася величезна кількість тлумачень і перекладів як у самих текстах, так і у словниках-конкорданціях, які пояснюють співвідношення астрооб'єктів та їх назв. Але монументальна робота

з цієї теми єдина — це монографія італійського астронома Джованні Скіапареллі «Астрономія у Старому Завіті», видана італійською мовою у 1903 р. (*L'Astronomia nell'Antico Testamento*) і перекладена пізніше німецькою та англійською мовами. Скіапареллі демонструє широку картину астрологічних та астрономічних знань давніх юдеїв та інших народів Східного Середземномор'я, наводить астроназви з усіх відомих перекладів Біблії, але слов'янські переклади не розглядає. Деякі спостереження над космонімією у церковнослов'янських текстах висловлені у наших попередніх роботах (Фомина, 1982; Фомина, 1995). Отже, вивчення перекладних еквівалентів до первинних космонімів Біблії у слов'янських Біблійних кодексах не втрачає й сьогодні своєї **актуальності**. Щодо українських перекладів астрономічних назв Священної Книги, то цьому питанню присвячена одна наша стаття (Фомина, 2020), але безпосередньо спостереженням над цими еквівалентами у перекладі Острозької Біблії українською мовою, як нам відомо, до цих пір ніхто не займався, що і визначає **новизну** нашого дослідження.

З історії створення Острозької Біблії та її перекладу українською мовою. Острозька Біблія (ОБ), оприлюднена в Острозі 1580/1581 рр. (на різних примірниках стоїть та чи друга дата, інколи вважають, що це два видання), була надрукована славнозвісним друкарем Іваном Федоровим, який прийшов на службу до князя Василя-Костянтина Острозького в 1575 році. Учасниками роботи над текстом ОБ були: Василь Андрійович Суражський, протестантський публіцист Мотовило, учені греки Діонісій Палеолог-Раллі (митрополит Тирновський), Євстафій Нафанаїл, Феофан Еммануїл Мосхопул і деякі інші (Алексеев, 1999: 149). Вони зробили надзвичайно велику й копітку роботу з підготовки видання, залучивши як основу Геннадієву Біблію, розшукуючи «зводовъ добръ исправленыхъ» по болгарських, сербських, грецьких монастирях, використовуючи південнослов'янські та східнослов'янські рукописи і першодруки, звертаючись часом до грецької Септуагінти (LXX, переклад Семидесятьох, III–II ст. до н.е.) та до латинської Вульгати (кін. IV ст. н.е.). Значну роль у цій роботі відіграла Септуагінта — грецький переклад із давньоєврейської, здійснений ще в елліністичному Єгипті. При створенні ОБ «всі зібрані староеврейські біблійні тексти порівнювалися й коректувалися відповідно до «Септуагінти». Цей момент викликав критику з боку окре-

мих дослідників, наприклад Івана Огієнка. Адже між грецькою «Септуагінтою» і єврейським старозавітним текстом є певні розходження. Та все ж треба враховувати, що в той час авторитет «Септуагінти» в православному світі був надзвичайно високим, а сама вона трактувалася як богонатхненне джерело. Тому зрозуміло, чому ж острозькі книжники звернулися до неї (Кралюк). Герасим Смотрицький, ректор слов'яно-греко-латинського колегіуму, відкритого в Острозі 1576 р., написав вступного вірша і другу передмову до тексту. Учені так зазначили свої наміри: дати православним християнам повне зібрання старозавітних книг, оскільки єдиний на той час повний рукописний Біблійний кодекс — Геннадієва Біблія (ГБ) — була недосяжна для православного середовища, і у XV–XVI ст. вже існували в інших мовах друковані видання Біблії. ГБ була зібрана, частково переписана, частково наново перекладена у Новгородському скрипторії 1499 р. з ініціативи та під патронатом новгородського архієпископа Геннадія. Деякі тексти ГБ належать до біблійних перекладів просвітителя слов'ян Мефодія. Вона не призначалася для широкого копіювання (відомі лише дві її копії, одна з них 1558 р. для царя Івана Васильовича). Потреба у повному біблійному тексті була пов'язана з достатньо високим рівнем богословської просвіти, якого досягла у XV–XVI ст. слов'янська громада. Отже, ГБ була взірцем і тим підґрунтям для ОБ, на якому базувалися традиційні підходи до церковнослов'янського тексту Біблії.

Щодо грецького оригіналу, використаного острозькими книжниками, то на це питання не має однозначної відповіді. Це могла бути Альдинська Біблія, надрукована у Венеції в друкарні Альда Мануція 1518 р., або так звана Комплютенська поліглата 1514–1517 (вийшла друком у 1522 р.), існував також її антверпенський передрук 1569–1572 рр. Комплютенська поліглата, видана в Іспанії шеститомна Біблія на чотирьох мовах (єврейській, арамейській, грецькій та латинській), мала невеликий наклад (600 примірників), частина якого затонула при транспортуванні в Італію. Отже, «вірогідність використання комплютенського тексту значно менша» (Алексеев, 1999: 154–155).

З погляду лінгвістичного, острозькі учені у тексті Біблійного кодексу не тільки втілили візантійську традицію, але й відтворили нормативну для того часу церковнослов'янську мову, кодифікували її і зробили зразком для подальшого вживання. «Навіть Мос-

ковська Біблія 1663 р., що заклала основу всіх наступних варіантів церковнослов'янського тексту для Російської Православної Церкви, була, як наголошено у її передмові, лише передруком «с готового переклада князя Константина Острожского печати неизменно, кроме орфографии и некоторых в мале имен и речений». ОБ сприяла тому, що вжитий в ній варіант церковнослов'янської мови став найавторитетнішим» (Дзера, 2014: 215). І подальше видання, а саме Єлизаветинська Біблія, розпочата з ініціативи Петра I і завершена при Єлизаветі Петрівні 1751 р., також своєю основою мала Острозьку Біблію.

Сучасний переклад ОБ на українську мову здійснив архімандрит Греко-Католицької Церкви, доктор богослов'я і літургії о. Рафаїл — професор Роман Турконяк, за що був відзначений державною нагородою — Шевченківською премією. У одному зі своїх інтерв'ю о. Рафаїл розповів, що «патріарх Йосип Сліпий, знаючи, що я володію древніми мовами, доручив мені перекласти Біблію з церковнослов'янської мови на українську. До цього часу всі переклади українською були зроблені з єврейської мови, а для літургічних потреб нашої церкви потрібно було мати Біблію, яка була б перекладом грецького, а не єврейського тексту. <...> Переклад Острозької Біблії забрав мені 30 років» (Крат). Отже, переклад о. Турконяка продовжує давню слов'янську традицію перекладів Біблії, закладену ще просвітителями слов'ян братами Кирилом та Мефодієм.

Книга подає паралельно 2 тексти — церковнослов'янський та український; вона вийшла друком у Львові 2006 року до 425-літнього ювілею цього знаменитого видання.

Планета Венера — денница.

У Біблійному кодексі поійменовано небагато астрономічних об'єктів, що втілюють когнітивну систему давнього юдея стосовно астрономічних назв. Це планета Венера (Ісаї 14:12, 4-та Книга Царів 23:5, Псалтир 109:3, Апокаліпсис 2:28, 22:16), сузір'я Велика Ведмедиця, Оріон (Ісаї 13:10, Амос 5:8) та зоряне скупчення у сузір'ї Тельця Плеяди (Амос 5:8). Всі назви цих небесних тіл зустрічаються також у філософсько-релігійній поемі — Книзі Йова (9:9, 38:12, 31, 32), яка була створена, як вважають біблеїсти, у V або наприкінці IV ст. до н.е. (Рижский, 1991: 21–22). Переклад цієї видатної частини Біблійного кодексу з грецької мови на старослов'янську сягає кола Мефодієвих співпрацівників або навіть біблійних перекладів самого

Мефодія (з певними застереженнями) (Алексеев, 1999: 110). Оригінал цього тексту не зберігся, але до корпусу Геннадієвої Біблії 1499 р., де вперше на Русі з'явився повний четий текст Книги Йова, увійшов рукопис *книги гл҃мыа іовѣ* (1394 р.), який, на думку А. Горського і К. Невоструєва, вилучений з перекладу «Толкования на Книгу Иова Олимпиодора Александрийского», написаного у VI ст. (Горский, Невоструев, 1855: 57).

Почнемо розглядати космічні назви ОБ з назв планети Венери, яку, як відомо, можна спостерігати ранньою зорею, коли вона остання зникає з небосхилу, та ввечері у променях сонця, що заходить за обрій. Отже, існують дві групи назв — для ранньої та вечірньої Венери, яку давні люди вважали різними зірками, і лише Піфагор довів, що це єдина планета.

Йов, прославляючи божественне творче натхнення, промовляє: *творѣи власоужельца и прохо(д)ню наре(к) тоу раи южѣ наложѣ* (ОБ, Йов, 9:9) (треба: южна ложа. — Л. Ф.), що відповідає в Септуагінті: *ὁ ποιῶν Πλειάδα καὶ Ἑσπερον καὶ Ἀρκτοῦρον καὶ ταμίεια νότου* (Septuaginta, Ιωβ, 9:9). Грецька назва вечірньої Венери Ἑσπερος перекладена лексею *проходна*, що, на нашу думку, втілює усвідомлену народом особливість планети мати власний рух, «ходити», «проходити» по небосхилу, на відміну від нерухомих зірок. У тексті ОБ вона є гапаксом, запозиченим з Геннадієвої Біблії, та індивідуальним словотвором першого слов'янського перекладача Книги Йова. Цей фрагмент у о. Рафаїла має такий вигляд: *Він творить Плеяди, і Есперою Він її назвав, рай на півдні Він поклав* (УБ, Йов, 9:9: 857). Тут цікавою є *Еспера* — транслітерація грецької назви Ἑσπερος (без грецької фінали) із зміною чоловічого роду на жіночий, оскільки йдеться про Венеру, богиню краси й любові, ім'ям якої позначено планету. Далі у Книзі Йова Бог, підкреслюючи свою всемогутність, питає: *или при тебѣ съставихъ свѣтъ оутренѣи дньница же вѣсть чинъ свои* (ОБ, Йов, 38:12) — *συντάξα φέγγος πρωῖνόν ἑωσφόρος δε εἶδεν τὴν αὐτοῦ τάξιν* (Septuaginta, Ιωβ, 38:12) ; *или ѡврѣзеши свѣздоу ѡвремѣ еѧ ивечерню свѣздоу власы еѧ привлечеши ли* (ОБ, Йов, 38:32) — *ἢ διανοίξεις μαζούρωθ ἐν καιρῷ αὐτοῦ καὶ Ἑσπερον ἐπὶ κόμης αὐτοῦ ἄξεις αὐτὰ* (Septuaginta, Ιωβ, 38:32). В українському перекладі знаходимо відповідно: *Або хіба при тобі створив раннє світло? Рання ж зоря знає свій чин* (УБ, Йов, 38:12, с. 882); *Або чи відкриєш зізду в її часі і Вечірню зорю притягнеш за її*

чуб? (УБ, Йов, 38:32, с. 883). Отже, грец. Ἑσπερος позначено в ОБ — *проходна* і *вечерня свѣзда*, в українському перекладі *Вечірня зоря*, а вранішня Венера, ἑωσφόρος — *та, що несе ранок*, — *денниця, звѣзда* і *рання зоря, звѣзда*. Як зазначає М. Рут, «назва *вечерня звезда* зустрічається практично в усіх мовах Північної півкулі» (Рут, 2010: 147), а назви, семантично пов'язані з домінантою «ранок», характерні, мабуть, для мов усього світу. Українці також поетично називають Венеру *Вечірня зірниця, Вечорниця, Зірниця, Порання зоря*, і в о. Рафаїла був значний вибір щодо номінації Венери.

Зустрічаємо *денницю* також в Ісаї 14:12 — *како҃са спаде сѣнбсе ден(н)ица вѣсходѣща заоутра* (ОБ), де вона порівнюється з царем вавилонським, який був скинутий у пекло; вона також слугує образом Ісуса Христа в Апокаліпсисі: *азъ есмь корень и родъ дв(д)ѡв извѣзда оутренѣа и денницѣ* (ОБ, 22:16). Український перекладач передає близько до протографа, часом буквалістично: *Як з неба впала рання зоря, що сходить вранці* (УБ, Ісаї 14:12, с.1121); *Я є корінь і Давидів рід, і рання звѣзда та денницѣ* (УБ, Апокаліпсис 22:16, с. 1922). В останньому пасажі наявний випадок семантичної тавтології, яку можна розглядати як стилістичний прийом, але у пізніших перекладах ця тавтологія усунута, зокрема в Синодальній Біблії: *Я есмь корень и потомок Давида, звезда светлая и утренняя* (СинодБибл.: 292). Лексема *денниця* формує також фразеологізм *прежде (преже) денницѣ* «ранньою зорею», що увійшов у фразеологічну систему давньоруської мови з тексту Псалтирі (ОБ, 109: 3): *из чрева прежд(д)е дньница роди(х) тѧ* (див. приклади: Срезневский, 1958, т.1, стб. 772). Використано *денницю* також у 11 главі Книги Йова: *молитваже ти аки дньница* (ОБ, Йов, 11:17), де вона символізує чистоту помислів праведної людини. Отець Рафаїл перекладає: *Молитва ж твоя наче ранкова зоря* (УБ: 860).

Лексема *дньница* — назва ранкової Венери — потрапила до ОБ з Геннадієвої Біблії, а до неї відповідно з Паримійника, перекладеного з грецької мови ще у IX ст. Найстарший з Паримійників, що дійшли до нашого часу, — Захарійський Паримійник 1271 р. — належить до східнослов'янського ізводу 1-ї редакції (за визначенням Біблійної комісії) і містить в собі переклад першовчителя слов'ян Кирила (Афанасьєва, Шварц, 1980: 20). Про це писав свого часу відомий богослов, фахівець з текстології слов'янської Біблії проф. Іван Євсєєв: «Паримійную редакцию, согласно неоднократно выраженному нами мне-

нию... мы признаем первоначальною — наравне с богослужебным переводом Евангелия, Апостола и Псалтири — и принадлежащую руке первоучителя славян Кирилла» (Евсеев, 1905: X). З ним згодні й сучасні біблеїсти.

Праслов'янська назва *дньнѣса, споконвічна для південних слов'ян і збережена у сучасних говірках (сербськ. і словен. *Данница*, болг. *Денница*) (SlowSS, 1996: 222), широко вживалася у церковнослов'янських текстах, зокрема у Йоанна Екзарха Болгарського в Шестодневі: *бѣ имена полагаютьъ свѣтиломъ ако же се денница или прѣходница* (серб. список 1263 р.) (Aitzetmüller, 1966: 263 d). Давньоруські книжники також користуються цією номінацією: поп Упир Ліхий, що мешкав у Новгороді у XI ст.: *Звѣз(д)а свѣтлѣиши инѣ(х) дньница прѣ(д) зорями вѣсходящи* (Срезневский, 1958, т. 1, стб. 771); ужита вона і в *Повісті врем'яних літ* під 969 р.: *Си бы(сть) предѣтекущая кр(с)тъѣньстѣи земли, аки деньница предѣ слнцемъ, и аки зора предѣ свѣтомъ* (Срезневский, там само) і в інших древніх текстах. З денницею пов'язаний також слов'янський міф про «небесну свадьбу», у якому вона стає образом південної зорі (або зірки), матір'ю, дочкою чи сестрою сонця, коханою місяця, до якого її ревнує сонце (Іванов, Топоров, 1987, т. 1: 367). Вочевидь, популярність денниці у релігійному дискурсі, куди вона увійшла, як зазначено, у IX ст., зумовлена, з одного боку, етимологічною прозорістю слова, з іншого, — «сакральністю мови церковних книг» (Жуковская, 1976: 348). У цій царині вона стала також символом духовного осяяння: *Рече Петрѣ апѣлъ: ...днь просвѣтит, и дньница восиаетъ въ срѣдцѣх ихъ* (XVI в.) (Сл РЯ XI–XVII вв, 1977, вип. 4: 214). Подальша доля цієї лексеми у двох її значеннях ('Венера' і 'ранкова зоря') була щасливою в російській літературній мові, вона стала поетичним слов'янізмом, її вживали поети XVIII й XIX ст., частіше як яскравий образ раннього світла; у О. С. Пушкіна вона ужита 21 раз (Виноградов, 2000, т. 1: 635). За даними В. В. Виноградова, у 30-х роках XIX ст. денница виходить із активного ужитку, за межі літературної норми і поступово стає застарілою лексемою (Виноградов, 1941: 552).

Синонімом до денниці виступає у текстах ОБ термінологічне словосполучення *утрення звѣзда*, зокрема в Апокаліпсисі: *и дамъ ему звѣзду оутреню* (2:28); обидві ці номінації, як показано вище, використані у 22:16: *звѣзда оутренѣа и денница*.

Український перекладач вживає лексему *звізда* (УБ, Йов, 38:32; Апокаліпсис 22:16), яка має для сучасної мови застарілий і/або діалектний характер, що зазначено у Б. Грінченка (т. 1: 905) та в одиннадцятитомному «Словнику української мови» (СУМ, т. 3: 481) з ілюстраціями головним чином із авторів XIX ст., а також користується словосполученнями *рання зоря* (УБ, Ісая 14:12: 1121), *ранкова зоря* та *рання звізда* (УБ, Апокаліпсис 22:16: 1922). Іntenція о. Рафаїла цілком зрозуміла: по-перше, аби найбільш адекватно відтворити мову протографа, по-друге, розширити синонімічний рядок, по-третє, дещо архаїзувати текст, оскільки слов'янський переклад Книги Йова та інших частин Святого Письма має надзвичайно давнє походження.

Загадка маζουρѠθ. Однак про яку саме *звізду* йдеться у фрагменті: *или ѿврѣзши свѣздуу въ время ея* (ОБ, Йов, 38:32)? У грецькому тексті на цьому місці знаходимо назву маζουρѠθ, яка транслітерується в ОБ як *мазоуrow*: *кадлци(х) ваалоу ислнцоу и м(с)цю и мазоуrowоу ивсеи твари нб(с)нѣи* (ОБ, 4-та Книга Царів, 23 без нумерації віршів). В українському перекладі запозичення зберігається у латинізованій формі (θ→т): *кадили Ваалові, і сонцеві, і місяцю, і мазуротові, і всякому небесному творінню* (УБ, 4 Книга Царів: 598). Отже, у Книзі Йова в ОБ — *звѣзда*, а в Книзі Царів — *мазоуrow* стосовно того ж самого грецького еквівалента. Ця назва з юдейського тексту Mazzarôth (מזרח) потребує особливій уваги. У грецькій формі маζουρѠθ вона була вставлена в Септуагінту одним з перших біблійних критиків Оригеном (близько 185–214 pp.) із грецького перекладу Феодотіона, виконаного близько 150 р., і є гапаксом для Книги Йова. «Саме слово Mazzarôth панававилоністи пов'язують з асирійським manzaltu 'положення', яким у давній Месопотамії позначали стоянку Місяця, а потім і Сонця. Інші вважають, що слово Mazzarôth утворено від кореня зі значенням 'оточувати, опоясувати'» (Нюстрем, 1997). Частіше воно не перекладається, як-от і в нашому випадку, але інколи інтерпретують його як *зодіак*, *сузір'я* або *зірки*, а в сирійській Пешитті — *ágaltá* зі значенням 'віз' (Sciaparelli, 1904: 48–49). Цікавим є еквівалент, вжитий у латинській Вульгаті, — *Lucifer* 'рання зірка' (етимологічно — 'той, що несе світло'), одна з назв сатани, яка походить від старозавітного пророцтва про загибель Вавилону, де з історично актуальними аспектами перетинаються есхатологічні мотиви і царю Вавилону надано риси язичницького демона планети Венери (Аверинцев, 1988, т. 2: 84).

Один з давніх коментаторів Книги Йова диякон Олімпіодор Олександрійський відшукує переклад юдейської власної назви $\mu\alpha\zeta\omicron\upsilon\rho\acute{o}\phi$ як $\omicron\upsilon\rho\alpha\nu\acute{o}\varsigma\ \kappa\acute{o}\beta\omega\nu$ — ‘небесний собака’ (Норкин), що відповідає α Великого Пса Сириуса. Також і Йоанн Златоуст (кін. IV— поч. V ст. н. е.) відмічає, що $\mu\alpha\zeta\omicron\upsilon\rho\acute{o}\phi$ може означати ‘зоряного собаку’, яку називають Сириус (Schiaparelli, 1904: 42).

Джованні Скіапареллі у книзі *«Астрономія у Старому Завіті»* здійснив спеціальну розвідку щодо імені Mazzaróth. Підкреслюючи, що астрономічні й астрологічні знання юдеї запозичили у народів Месопотамії, Єгипту і Вавилону, він намагається довести, що Mazzaróth у масоретському тексті, $\mu\alpha\zeta\omicron\upsilon\rho\acute{o}\phi$ у Септуагінті — це планета Венера. Свій висновок він аргументує наступним чином. У цитованій вище Книзі Царів (23:5), де йдеться про знищення жреців ідолопоклонства, вона стоїть поряд з місяцем і сонцем, що може характеризувати тільки вранішню і вечірню зірку — Венеру. До того ж, серед вавилонських і асирійських пам’яток культури знайдено барельєф, який зображує божественну тріаду: Sin, Їамаль, Їлтар (втілення Місяця, Сонця і Венери) (Schiaparelli, 1904: 45). Отже, *мазурот* в перекладі о. Рафаїла Турконяка є єврейською назвою, яка увійшла в текст Біблії через грецьку Септуагінту, що, як пише А. О. Алексеев, «наскрізь проникнута семітським акцентом» (Алексеев, 1999: 55), і поряд з *Вечірньою зіркою* може позначати ранкову Венеру. Таким чином, ми схилиємося до гіпотези Скіапареллі, але все ж значення гебраїзма *мазурот* не можна розглядати як кінцево визначене.

Вважаємо, що *вся тварь небесна* у досліджуваному пасажі, де йдеться про язичників, що їй кадять, — це й є зодіак, або тваринне коло (лат. *zodiacus cyclus*), де більшість назв позначають тварин. Українці позначають цей об’єкт з тією ж семантикою: *Звіринець*, *Звірокруг*.

Власожелищи/власожельць — одна назва чи дві?

У цитованому вище фрагменті з Книги Йова (ОБ, 9:9) знаходимо, поряд з Венерою, космонім *власожельць*, який словники давньоруської мови інтерпретують як Плеяди; зокрема у словнику мови XI–XVII ст. знаходимо це тлумачення із посиланням на Збірку Троїцького монастиря XII ст. і на Геннадієву Біблію 1499 р. (СлРЯ XI–XVII вв, 1975, вип. 2: 216). У варіантній формі *власожелищи* ця назва вжита у 38:31 Книги Йова: *разумѣ(л)жели еси сооузъвласо жели(ш) иограженіе*

кроужилищъ (ОБ). Словники також фіксують цю форму; варіативність лексичних засобів є надзвичайно характерною особливістю давніх текстів.

У «Матеріалах» І. І. Срезневського наявні і *власожельць* (*власожельць*), і *власожелищи* (*власежелищи*) (Срезневский, 1958, т. 1, стб. 270), останні також семантизуються як Плеяди. Аби зрозуміти внутрішню форму цих номінацій, треба звернути увагу на той факт, що у грецькому тексті зазначено три пропріативи — космонами: $\text{Πλειάδα καὶ Ἑβτερον καὶ Ἀρκτοῦρον}$ (Septuaginta, Іωβ, 9:9), а у церковнослов’янському у 9:9, на перший погляд, — тільки два: *власожельць* і *проходня*, тобто Плеяди і Венера. Щодо космонама Ἀρκτοῦρος , то ця грецька назва, утворена від $\alpha\rho\kappa\tau\omicron\varsigma$ ‘ведмідь’, означає ‘сторож ведмеда’ і в сучасній латинській астрономічній номенклатурі *Arcturus* є номінацією головної зірки сузір’я Волопаса, уведеною ще Гіппархом (II ст. до н. е.) і повтореною Клавдієм Птолемеєм у його славетному «Альмагесті» (близько 150 р. н. е.). Грецька лексема з’явилася у XXL, а потім і у Вульгаті (*Arcturus*) стосовно сузір’я Великої Ведмедиці. Однак у переклад ОБ українською мовою ця назва не потрапила: *Він створив Плеяди і Есперою Він їй назвав* (УБ, Йов, с. 857). І тут постає слушне питання: де ж Велика Ведмедиця, яка має у будь-якій лексичній формі відповідати грецькому Ἀρκτοῦρος ?

Треба також звернутися до першоджерела, тобто до давньоєврейського кодексу Старого Завіту. У відповідному пасажі з книги Йова (переклад з масоретського тексту (далі МТ) М. Рижського, що зберігає давні найменування), знаходимо саме три космонами: *Сотворил (созвездия) Аш и Кесиль, И Киму, и Палаты Юга* (9:9) (Рижский, 1991: 40). Перекладач так коментує цей фрагмент: «Наведені у МТ назви сузір’їв з повною достовірністю не ідентифіковані. Звичайно вважається, що *Аш* — це Велика Ведмедиця, *Кесиль* — Оріон, *Кима* — Плеяди. Що стосується *Палат Юга*, то тут незрозуміло» (Рижский, 1991: 95). Чимало дослідників дотримується саме цієї версії (Іделер, Хірцель, Евальд, Франц Деліч, Хітциг) (Hirsch, 1906).

Слов’янські перекладачі, зокрема українські І. Хоменко та І. Огієнко, користуються народною назвою Великої Ведмедиці *Віз* (див.: Фоміна, 2020), цей космонім вживає й Франциск Скорина у своїй *«Бивлии руской»*: *Онъже сътворилъ звѣзды рекомыа възъ и звѣзды рекомыа власожелци и проходню* (Скорина, Йов, гл. 9). Мартин Лютер

у 1545 р. перекладає *Аш* на німецьку мову як *Wagen*, тобто у тому ж семантичному ключі.

Отже, у біблійних текстах наявна назва Великої Ведмедиці, а чи дійсно її немає у давнього перекладача? Поглянемо уважно на лексему *власожелище*, адже *власожельць*, на нашу думку, є пізнішою її модифікацією. Висловимо припущення, що вона складається з двох слів — назв космічних об'єктів: перше є слов'янською назвою Плеяд *Власи*, більш характерною для південного ареалу (SłowSS, 1996: 146; Карпенко, 1981: 60), і друге — *желищи*. Ю. О. Карпенко пише про арабську назву однієї з зірок Великої Ведмедиці *Бенетнаш* (Banāt Na'ash): «*часть (звезда) названа по целому (созвездию)*. <...> *Но целое здесь мыслится не медведем, а похоронной процессией: впереди плакальщицы, а за ними погребальные носилки*» (Карпенко, 1981: 57), так араби, а слідом і юдеї осмислювали всю зоряну групу. Відомий ассириолог Фридрих Деліч (1850–1922) зазначав, що і в його час чотирикутник Великої Ведмедиці відомий у Сирії та в інших країнах Близького Сходу як Труна і як Велика Труна [Allen, 1963, р. 433]. В такому разі слов'янське *желищи*, дериват від основи старослов'янського слова *желѣ*, *желѣа* 'горе', 'скорбота' (Стсл.словарь, 1994: 216), з локативним суфіксом -ищ-, у плюральній формі (оскільки йдеться про групу зірок), означає 'місце скорботи, печалю'. Академік О. С. Орлов свого часу писав: «Жля», «желѣа», судячи з перекладів Біблії і Флавія, означає не тільки 'печаль', а й 'воплъствие', звичай і обряд оплакування померлих» (Орлов, 1946: 113). На нашу думку, цю трагічну семантику давній перекладач Книги Йова передав через *желищи* як значення первинної біблійної назви Великої Ведмедиці, і цим перекладачем міг бути, як зазначено, або сам просвітитель Мефодій, або перекладач із близького до нього кола. Звичайно, цей семантичний гебраїзм є гапаксом, зразком індивідуальної словотворчості перекладача, він швидко деетимологізується, тому дві лексеми об'єднуються у композит, і народна, більш відома назва *Власи* приймає на себе семантику всього утворення. Далі з'являються інтерфікси (о) та (е), суф. -ьць, багато орфографічних варіантів (*власежелищи*, *власожелещи*, *власожелище*, *власожилище*) (Aitzetmüller, 1966: 468), що свідчить про лексикалізацію давнього словосполучення. Вже у рукописі «Шестоднева» Йоанна Екзарха Болгарського (X ст.), за сербським списком 1263 р., ця назва більше нагадує композит, ніж різні космоніми, хоча на-

писані окремо: *Бѣ имена полагаютьъ свѣтиломъ яко же се денница или прѣходница власе желищи кроужилия* (Aitzetmüller, 1966: 263 d). Ця стійка трансформація живе на сторінках церковнослов'янських і давньоруських творів, а також віддзеркалюється у сучасних словниках давньоруської та старослов'янської мов як номінація Плеяд.

Назва Оріона в Острозькій Біблії. Потребує коментаря та історико-лінгвістичного пошуку номінація Оріона в ОБ та в українському перекладі. Народи давали назву, однак, не всьому цьому сузір'ю, а тільки трьом зіркам його Пояса. За спостереженням М. Рут, «у слов'янських мовах фактично немає назв для сузір'я в цілому» (Рут, 2010: 207); українці побачили у Поясі Оріона *Косарів*, *Коси*, *Чепігу*. В Книзі Йова (38:31) знаходимо *ограженіє кроужилиць*, а відповідно в о.Турконяка *загорожа Оріона* (УБ: 883), що аналогічно давньоєврейському *Kesil*. У пророка Ісайї Оріон зазначений у формі множини *кружилия*: *Звѣзды бо нб(с)ныѣ икружилѣа и всѣа тварь нб(с)наѣ свѣта непросиѣют* (ОБ, Ісайя, 13:10), яку ми вважаємо більш давньою, твірною для пізніших *кружилиць*, а можливо, обидві форми виникли у різних перекладачів незалежно одна від одної. Цікаво, що ці словотвірні варіанти існують також у Геннадієвій Біблії (СлРЯ XI–XVII, 1981, т. 8: 85), звідки вони й потрапили до ОБ. В українському перекладі читаємо в Ісайї: *Бо небесні звізди, і Оріон, і все небесне творіння не дадуть світло* (УБ: 1120). Апелятивів *кружиліє*, *кружилици* давньоруські й старослов'янські словники не фіксують, подається тільки зазначене астрономічне тлумачення. У праслов'янській і церковнослов'янській мовах існувала лексема **krōžidlo*, *крѣжило*, одним із значень якої було 'пояс', 'перев'язь', що і лягло в основу семантики біблійної назви Оріона (ЕССЯ, 1987, 13: 37–38). Космоніми *кружилия*, *кружилици*, вжиті у Геннадієвій, Острозькій Біблії та ін., на нашу думку, так само, як і *желищи*, сягають семантики давньоєврейської номінації. Крім *Kesil*, юдеї у старозавітній міфології називали Оріона *Gibbōr*, ім'ям велетня, якого ототожнювали з мисливцем Німродом (Allen, 1963: 309), затятим ідолопоклонником, будівником Вавилонської башти, «що підбурював весь народ проти Яхве» (Мейлах 1988, т. 2: 218). За це він був прив'язаний до неба, звідки «прийшли Узи Оріона, які, на думку деяких тлумачів, мають бути Шнурами або Ременем» (Allen, 1963: 309). Звідси у наших перекладах *ограженіє*, *загорожа Оріона* як відображення його уз, а, власне, *кру-*

жиліє є тим поясом або ременем, яким він був припнутий до небосхилу. Слово *gabbaḡā* ‘велетень’ як еквівалент єврейського *Kesil* наявне і в сирійській *Пешитті* (Schiaparelli, 1904: 48–49). Гадаємо, що *кружилия* та *кружилиця* як гапакси для Книги Йова та Ісайї також являють собою семантичні гебраїзми. Про зв'язок міфічного велетня Німрода (Німврода) з космонімом *кружилия* йдеться в *Хроніці Йоанна Малали*: *Родився инъ от колѣна Хамова Хусъ именем муринъ, иж род Неврода гиганта иж сътворил Вавилон егоже глѣють прѣси бывша бѣ и суца въ звѣздахъ нѣсныхъ егоже наричють кружилия* (Ωρίωνα) (XV ст., оригінал XIII ст.) (СлРЯ XI–XVII вв, 1981, т. 8: 85). Можливо, саме від цього легендарного Німрода і виник в астрономічній номенклатурі мисливець Оріон та його зоряний Пояс.

Отже, перекладач Книги Йова, який належав до Мефодієвого кола і який уперше ввів у слов'янський літературний обіг лексеми *кружилия* і *желищи*, на нашу думку, орієнтувався не тільки на грецьке джерело, яким була Септуагінта, але й на давньоєврейські старозавітні образи й міфи, був обізнаний у лексичних особливостях масоретського або домасоретського тексту.

ВИСНОВКИ

1. Космоніміка як ономастична дисципліна знаходиться у стані свого розвитку, накопичуючи фактичний матеріал головним чином з народного арсеналу, прагнучи зафіксувати його та зберегти від забуття ці перлини етноспецифічного сприйняття зоряного неба. Пошуки історичного матеріалу — даних з рукописів, давніх пам'яток писемності — майже не притягують увагу дослідників. Немає й узагальнюючих робіт теоретичного характеру, які б показали специфіку космонімів як класу пропріативів, історичний розвиток їхнього семантичного простору від праслов'янського стану до сьогодення, особливості космічної концептосфери різних етносів, освоєння зоряної картини світу у царині концептуальної моделі «людина — природа» та ін.

2. Острозька Біблія, видана в Острозі 1580/1581 роках, являє собою шедевр, створений групою науковців у наслідку титанічної роботи зі збирання, редагування та перекладу повного тексту Біблійного кодексу. Основою та взірцем для них була Геннадієва Біблія 1499 року — перший на Русі повний комплект освячених церквою канонічних біблійних текстів, не досяжних, однак, для широкого православного загалу.

3. Астрономізації ОБ, наслідуючи ГБ, мають надзвичайно давній характер, сягаючи своїм корінням перекладів першовчителів слов'ян, солунських братів Кирила та Мефодія. Так, назва ранішньої планети Венери *денница* уведена в релігійний дискурс саме Костянтином — Кирилом Філософом, який, за загальною думкою дослідників, переклав Паримійник, необхідний для літургійних потреб. Ця назва стала широковживаною не тільки в релігійній літературі, а, як слов'янізм, поширилась у російському поетичному дискурсі аж до 30-х років XIX століття.

4. Давні номінації *власежелищи* та *кружилие* також належать первинному шару кирило-мефодієвських перекладів і, введені в ГБ, а слідом і в ОБ, вживались у релігійній літературі до XVIII століття.

5. За нашою гіпотезою, космонім *власежелищи* являє собою композит, який історично складається з двох назв: *власи*, народної південнослов'янської назви Плеяд, і гапакса *желищи* — семантичного гебраїзма, створеного для передачі семантики давньоєврейської номінації Великої Ведмедиці *Аш* — частини від арабської назви похоронного обряду *Banāt Na'ash*.

6. Назва *кружилие* є також семантичним гебраїзмом, що сягає біблійного міфа про велетня Німрода, який переслідував прихильників Яхве, за що був прив'язаний до неба ременем або поясом. До лексичних гебраїзмів належить у ОБ назва *мазоуров*, атрибуція якої є досі предметом дискусії.

7. Український перекладач, доктор богослов'я о. Рафаїл користується широким спектром астрономічних назв, з особливим пієтетом ставлячись до грецьких: *Плеяди*, *Оріон*, що є сучасними еквівалентами давніх назв, *Еспера*, якій він надає форму жіночого роду. Для адекватної передачі космонімії Біблійного кодексу ОБ наш перекладач користується і слов'янізмом *денница*, і гебраїзмом *мазурот*, і термінологічними словосполученнями *рання зоря*, *рання зіезда*, *вечірна зоря*. Якщо давні перекладачі звертались не тільки до грецького, а й до давньоєврейського першоджерела, часом вдаючись до індивідуального словотвору, то о. Рафаїл своє завдання бачив у тому, аби якомога точніше передати назви протографа — Острозької Біблії, а також зробити Священне Письмо зрозумілішим широкому загалу православних читачів і в національній формі донести до мирян величне Боже слово.

ПЕРСПЕКТИВОЮ дослідження може бути подальше вивчення перекладних еквівалентів до давньоєврейських космонімів у слов'янських перекладах Біблійного кодексу, зокрема у чеських та польських, у перекладі Біблії Франциском Скориною та ін., що дозволить точніше зрозуміти сенс астрономічних назв масоретського тексту.

ЛІТЕРАТУРА

- Аверинцев С. С. Люцифер. *Мифы народов мира: Энциклопедия в 2-х т.* Москва: Сов. энциклопедия, 1988. Т. 2, с. 84.
- Алексеев А. А. Текстология славянской Библии. Санкт-Петербург: Изд-во «Дмитрий Буланин», 1999. 189 с.
- Афанасьева Е. В., Шварц Е. М. Древнейший славянский перевод Книги Иова (по пергаменным рукописям). *Источниковедение литературы Древней Руси*. Ленинград: Наука, 1980. С. 7–37.
- Виноградов В. В. Пушкин и литературный язык XIX в. *Пушкин — родоначальник новой русской литературы*: Сб. научно-исследовательских работ. Москва — Ленинград: Изд-во АН СССР, 1941. С. 543–605.
- Горский А., Невоструев К. Описание славянских рукописей Московской Синодальной библиотеки. Отд. 2. Москва: Синодальная типография, 1855.
- Дзера О. Історія українських перекладів Святого Письма. *Іноземна філологія*, 2014. Вип. 127, ч. 2. С. 214–222. URL: [file:///c:/Users/admin/AppData/Local/Temp/infil_2014-127\(2\)_pdf](file:///c:/Users/admin/AppData/Local/Temp/infil_2014-127(2)_pdf).
- Евсеев И. *Книга пророка Даниила в древнеславянском переводе. Введение и текст*. Москва: Изд. отд. рус. яз. и словесности Имп. Академии Наук, 1905.
- Жуковская Л. П. *Текстология и язык древнейших славянских памятников*. Москва: Наука, 1976. 369 с.
- Иванов В., Топоров В. Денница. *Мифы народов мира: Энциклопедия в 2 т.* Москва: Сов. энциклопедия, 1987. Т. 1, с. 367.
- Карпенко Ю. А. *Названия звездного неба*. Москва: Наука, 1981. 184 с.
- Карпенко Ю. О. Походження астрономічних назв. *Українська мова і література в школі*. 1971. № 4, с. 87–91.
- Кралюк П. *Острозька Біблія як форпост православно-слов'янського світу*. URL: kulturolog.org.ua/publications/2011-01-08-15-52-18/414-ostbible.html.
- Крат М. *Отець Рафаїл Турконяк і переклад Острозької Біблії*. (інтерв'ю за матеріалами: <https://vsiknygy.net.ua>. URL: storinka-m.kiev.ua/article.php?id=1047).
- Лінгвокраїнознавчий словник власних назв української мови. Зошит 4. *Астрономічні назви*. / Уклад. І Процик, Г. Тимошик. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2006.

- Мейлах М. Б. Нимврод. *Мифы народов мира: Энциклопедия: в 2 т.* Москва: Сов. Энциклопедия, 1988. Т. 2, с. 218–219.
- Норкин К. *Филологический анализ «Комментария на Книгу Иова» диакона Олимпиодора Александрийского*. URL: pravoslavie.ru/64067.html.
- Нюстрем Э. *Библейский энциклопедический словарь (1868)*. Санкт-Петербург, 1997. URL: <https://azbuka-ru/otchnik/Spravochniki/slovar-nustrema/1118>.
- Орлов А. С. *«Слово о полку Игореве»*. 2-е изд., доп. Москва — Ленинград: Изд-во АН СССР, 1946. 215 с.
- Рижский М. И. *Книга Иова. Из истории библейского текста*. — Новосибирск: Наука. Сиб. отд-ние, 1991. 248 с.
- Рут М. Э. *Словарь астрономов. Звездное небо по-русски*. Москва: АСТ-ПРЕСС КНИГА, 2010.
- Святский Д. О. *Астрономия Древней Руси*. Москва: Русская панорама, 2007. 664 с.+ 4 карты.
- Селіванова О. О. *Лінгвістична енциклопедія*. Полтава: Довкілля-К, 2010.
- Фомина Л. Ф. Названия созвездий в древнеболгарских памятниках. *Старобългаристика*. 1982. VI, 4. С. 32–36.
- Фомина Л. Ф. Роль Иоанна Экзарха Болгарского в развитии восточнославянской астрономии. *Преславска книжовна школа*. 1995. Т. 1. *Изследования и материали*. Шумен; София: Св. Климент Охридски. С. 269–276.
- Фоміна Л. Ф. Назви сузір'їв в українських перекладах Старого Завіту. In: *Мовознавство*, 2020. № 4. С. 51–63.
- Aitzetmüller R. *Das Hexaemeron des Exarches Johannes*. 4, Graz — Austria, Akademische Druck u. Verlagsanstalt, 1966.
- Allen R. *Star names. Their Lore and Meaning*. New York: Dover Publications, 1963.
- Hirsch E. G. *Constellations. Jewish Encyclopedia*. 1906. URL: jewishencyclopedia.com/articles/1742/arcturus.
- Schiaparelli G. *Das Astronomie im Alten Testament*. Gieszen: J. Ricker'sche Verlagsbuchhandlung, 1904. URL: <https://dlib.rsl.ru/viewer/01004424281#?page0>

REFERENCES

- Afanas'eva, E. V., Shvarts, E. M. (1980). Drevneishiy slavianskiy perevod Knigi Iova (po pergamenym rukopisiam). [The oldest Slavic translation of the Book of Job (based on parchment manuscripts)]. In: *Istochnikovedenie literatury Drevnei Rusi*. Leningrad: Nauka. Pp. 7–37.
- Aitzetmüller, R. (1966). *Das Hexaemeron des Exarches Johannes*. 4, Graz — Austria, Akademische Druck u. Verlagsanstalt.
- Alekseev, A. A. (1999). *Tekstologiya slavianskoj Biblii*. [Textology of the Slavic Bible]. Sankt-Peterburg: Izd-vo «Dmitrii Bulanin». 189 pp.

- Allen, R. (1963). *Star names. Their Lore and Meaning*. New York: Dover Publications.
- Averincev, S. S. (1988). Lyucifer. In: *Mify narodov mira: Enciklopediya in 2 v.* — Moscow: Sov. enciklopediya, 1, p. 84.
- Dzera, O. (2014). Istoriiia ukrainskykh perekladiv Sviatoho Pysma. [History of Ukrainian translations of the Holy Scriptures]. In: *Inozemna filolohiia*. Vyp.127, ch. 2. In: *Inozemna filolohiia*. Vyp.127, ch. 2. Pp. 214–222. URL: file://c:/Users/admin/AppData/Local/Temp/infil_2014–127(2)_pdf.
- Evseev, I. (1905). *Kniga proroka Daniila v drevneslavyanskom perevode*. Vvedenie i tekst. [The book of the prophet Daniel in the ancient Slavic translation. Introduction and text]. Moskva : Izd. ottd. rus. yaz. i slovesnosti Imp. Akademii nauk.
- Gorskii, A., Nevostuev, K. (1855). *Opisanie slavianskikh rukopisei Moskovskoi Sinodal'noi biblioteki*. [Description of Slavic manuscripts of the Moscow Synodal Library]. (Sec. 1). Moskva: Sinodal'naia tipografiia.
- Hirsch, E. G. (1906) Constellations. In: *Jewish Encyclopedia*. URL: jewishencyclopedia.com/articles/1742/arcturus.
- Fomina, L. F. (1982) Nazvaniya sozvezdij v drevnebolgarskikh pamyatnikakh. [The names of the constellations in the ancient Bulgarian monuments]. In: *Staroblgaristika*. VI, 4. Pp. 32–36.
- Fomina, L. F. (1995) Rol Ioanna Ekzarha Bolgarskogo v razvitii vostochnoslavianskoj astronomii. [The role of John Exarch of Bulgaria in the development of East Slavic astronomy]. In: *Preslavskaja knizhovna shkola*. V. 1: *Izsledvaniya i materialy*. Shumen; Sofiya: Sv. Kliment Ohridski. Pp. 269–276.
- Fomina, L. F. (2020). Nazvy suzir'iv v ukrainskikh perekladakh Starogo Zavitu [Constellation names in Ukrainian translations of the Bible]. In: *Movoznavstvo*, № 4. Pp. 51–63.
- Ivanov, V., Toporov, V. (1987) Dennica. In: *Mify narodov mira: Enciklopediya v 2 t.* — T. 1, Moskva: Sov. Enciklopediya. P. 367.
- Karpenko, Yu.A. (1981). Nazvaniya zvezdnogo neba. [Star sky names]. Moscow: Nauka. 184 pp.
- Karpenko, Yu.O. (1971). Pokhodzhennia astronomichnykh nazv. [Origin of astronomical names]. In: *Ukrainska mova i literatura v shkoli*. № 4. Pp. 87–91.
- Kraliuk, P. Ostrozka Bibliia yak forpost pravoslavno-slov'ianskoho svitu. [Ostroh Bible as an outpost of the Orthodox-Slavic world]. URL: kulturolog.org.ua/publications/2011–01–08–15–52–18/414-ostbible.html.
- Krat, M. Otets Rafail Turkoniak i pereklad Ostrozkoj Biblii. (interv'iu za materialamy: <https://vsiknygy.net.ua>). [Father Rafail Turkoniak and the translation of the Ostroh Bible. (interview for materials: <https://vsiknygy.net.ua>)]. URL: storinka-m.kiev.ua/article.php?id=1047. Linhvokrainoznavchyi slovnyk vlasnykh nazv ukrainskoi movy. Zoshyt 4. Astronomichni nazvy. (2006). / Uklad. I Protsky,

- H. Tymoshyk. Lviv: LNU im. Ivana Franka. [Linguistic-cultural onomasticon of Ukrainian own. Notebook 4. Astronomic names].
- Meilakh, M. B. (1988). Nimvrod. In: *Mify narodov mira: Entsyclopediya v 2 t*. Moskva: Sov. entsyclopediya. Vol. 2. Pp. 218–219.
- Norkin, K. Filologicheskij analiz «Kommentariya na Knigu Iova» diakona Olimpiora Aleksandrijskogo. [Philological analysis of the "Commentary on the Book of Job" by Deacon Olympiodorus of Alexandria]. URL: pravoslavie.ru/64067.html.
- Nyustrem, E. (1997). Biblejskij enciklopedicheskij slovar. [Biblical Encyclopedic Dictionary]. Sankt-Peterburg, (1868). URL: <https://azbuka-ru/otechnik/Spravochniki/slovar-nustrema/1118>.
- Orlov, A. S. (1946). «Slovo o polku Igoreve». ["A word about Igor's regiment"] — 2 rd. ed. Moskva — Leningrad: Izd-vo AN SSSR.
- Rizhskii, M. I. (1991). *Kniga Iova: Iz istorii bibleiskogo teksta*. [Book of Job. From the history of the biblical text]. Novosibirsk: Nauka. 248 pp/
- Rut, M. È. (2010). Slovar' astronimov. Zvezdnoe nebo po-russki. [Dictionary of Astronyms. Starry sky in Russian]. Moskva: AST-PRESS KNIGA.
- Schiaparelli, G. (1904). *Das Astronomie im Alten Testament*. — Gieszen: J. Ricker'sche Verlagsbuchhandlung. URL: <https://dlib.rsl.ru/viewer/01004424281#?page0>.
- Selivanova, O. O. (2010). Linhvistychna entsyclopediia. [Linguistic encyclopedia]. Poltava: Dovkillia-K.
- Svyatskiy, D. O. (2007) *Astronomiya Drevney Rusi*. [Astronomy of Ancient Russia]. Moskva: Russkaya panorama. 664 pp.
- Vinogradov, V. V. (1941). Pushkin i literaturnyi iazyk XIX v. [Pushkin and the literary language of the 19th century]. In: *Pushkin — rodonachal'nik novoï russkoï literatury*. Sbornik nauchno-issledovatel'skikh rabot. Moskva — Leningrad: Izd-vo AN SSSR. Pp. 543–605.
- Zhukovskaia, L. P. (1976). *Tekstologiya i iazyk drevneishykh slavianskikh pamyatnikov*. [Textology and language of the oldest Slavic monuments]. Moskva: Nauka.

ДЖЕРЕЛА

Грінченко	Грінченко Б. Словарь української мови: у 4 т. [Репр. відтворення вид. 1907–1909 pp.]. Київ: Вид-во АН УРСР. Т. 1. 1958.
Виноградов	Словарь языка Пушкина: в 4 т. / отв. ред. В. В. Виноградов / Рос. акад. наук. Ин-т рус. яз. им. В. В. Виноградова. 2-е изд., доп. Т. 1. Москва: Азбуковник, 2000.
ОБ	Біблія сир'яч книги Ветхаго и Новаго Завѣта по языку словенску. Фототип. переизд. текста с изд. 1581 года. Москва; Ленинград: Слово—Арт, 1988.

- СинодБибл. Книги Священного Писания Ветхого и Нового Завета. Канонические. В русском переводе. С параллельными местами. Москва: Изд. Всесоюз. совета христиан-баптистов, 1968.
- Скорина Скорина Франциск. Библия руска. URL: file:///C:/Users/House/AppData/Local/Temp/Rar\$DIa0.941/Книга%20/Иова%20 (1517).pdf
- СлРя XI–XVII вв. Словарь русского языка XI–XVII вв. Вып. 2 / гл. ред. С. Г. Бархударов. Москва: Наука, 1975; Вып. 4 / гл. ред. С. Г. Бархударов. Москва: Наука, 1977; Вып. 8 / гл. ред. Ф. П. Филин, 1981.
- Срезневский Срезневский И. И. Материалы для Словаря древнерусского языка. 2-е изд. Т. 1. Москва: Изд-во иностр. и национ. словарей. 1958.
- Стсл.Словарь Старославянский словарь (по рукописям X — XI вв.). Ок. 10000 сл. / ред. Р. М. Цейтлин, Р. Вечерка, Э. Благова. М.: Русск. язык, 1994.
- СУМ Словник української мови: у 11т. / Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні АН УРСР; гол. ред. І. К. Білодід. Київ: Наукова думка, 1970–1980. Т. 3:3. 1972.
- УБ Библия сирѣх книги Ветхаго и Новаго Завета по языку словенску. Острог, 1581. Львів, 2006. Укр. Бібл. Т-во, Благод. фонд «Книга».
- ЭССЯ Этимологический словарь славянских языков. Прагославянский лексический фонд / под ред. О. Н. Трубачева. Вып. 13. Москва: Наука, 1987.
- Septuaginta Septuaginta graece. Id est Vetus Testamentum graece iuxta LXX interpretes edidit Alfred Ralfs. URL: https://manuscript.bible-ru (дата звернення: 03.04.2020).
- SłowSSL Słownik stereotypów i symboli ludowych / red: Bartmiński J., Niebrzegowska S. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 1966. T. 1: Kosmos.

SOURCES

- ESSYA Etimologicheskij slovar' slavyanskih yazykov. Praslavyanskij leksicheskij fond. Pod red. O. N. Trubacheva. Vyp.13. Moskva: Nauka, 1987.
- Hrinchenko Hrinchenko B. Clovar ukrainskoi movy: u 4 t.[Repr. Vidtvorennia vyd. 1907–1909 rr.] Kyiv: Vyd-vo AN URSR, 1958–1959. T. 1, 1958.

- OB Biblija sирѣх knigi Vethago i Novago Zavѣta po yazyku slovensku. Fototip. pereizd.teksta s izd. 1581 goda. Moskva — Leningrad: Slovo — Art, 1988.
- Septuaginta Septuaginta graece. Id est Vetus Testamentum graece iuxta LXX interpretes edidit Alfred Ralfs. URL: https://manuscript.bible-ru.
- SinodBibl. Knigi Svyashchennogo Pisaniya Vethogo i Novogo Zaveta. Kanonicheskie. V russkom perevode. S parallel'nymi mestami. Moskva: Izd. Vsesoyuz. soveta hristian-baptistov, 1968.
- Skorina Skorina Francisk. Bibliya ruska. URL: file:///C:/Users/House/AppData/Local/Temp/Rar\$DIa0.941/Книга%20/Иова%20 (1517).pdf.
- SlRya XI–XVII vv. Slovar' russkogo yazyka XI — XVII vv. Vyp. 2. Gl. red. S. G. Barhudarov. Moskva: Nauka, 1975.; Vyp. 4. Gl. red. S. G. Barhudarov. Moskva: Nauka, 1977; Vyp. 8. Gl. red. F. P. Filin, 1981.
- SłowSSL Słownik stereotypów i symboli ludowych / red: Bartmiński J., Niebrzegowska S. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej. 1966. T. 1. Kosmos.
- Sreznevskij Sreznevskij I. I. Materialy dlya Slovary drevnerusskogo yazyka. 2 —e izd. T. 1. Moskva: Izd-vo inostr. i nacion. slovarej. 1958.
- Stsl.Slovar' Staroslavjanskij slovar' (po rukopisyam X-XI vv.). Ok. 10000 sl. Red. R. M. Cejtlin, R. Vecherka, E. Blagova. M.: Russk. yazyk, 1994.
- SUM Slovyk ukrainskoi movy u 11t./ Instytut movoznavstva im. O. O. Potebni AN URSR / Hol. red. I. K. Bilodid — Kyiv: Naukova dumka, 1970–1980. — T. 3:3. 1972.
- UB Bibliya sирѣх knigi Vethago i Novago zavѣta po yazyku Slovensku. Ostrog, 1581. Lviv, 2006. Ukr. Bibl.T-vo. Charity Fund «Knyga».
- Vinogradov Slovar' iazyka Pushkina: v 4 t. Ed. Vinogradov, V. V. 2rd. ed. Vol. 1. Moskva: Azbukovnik, 2000.

АНОТАЦІЯ

У статті досліджуються назви астрономічних об'єктів, використані науковцями, які перекладали та редагували Острозьку Біблію 1580/1581 рр., а також ті еквіваленти, які було презентовано перекладачем Острозької Біблії на сучасну українську мову о. Рафаїлом (Романом Турконяком). Стаття складається зі вступу, в якому розглянуто історію вивчення космонімії у слов'янській і неслов'янській лінгвістичній та культурологічній літературі, а також п'яти підрозділів, присвячених історії створення Острозької Біблії,

окремим назвам (денниця, мазурот, власожелищи, кружилие); завершено статтю висновками.

Метою розвідки є пошук первинних назв, яких сягають космоніми в Острозькій Біблії, вивчення способів їх перекладу давніми слов'янськими перекладачами Біблії та презентація еквівалентів у новітньому українському перекладі архимандрита о. Рафаїла.

Основними **методами дослідження** є історико-порівняльний та порівняльно-історичний компаративні лінгвістичні методи.

Результат дослідження: астрономіації Острозької Біблії сходять своїм корінням до перекладів першовчителів слов'ян, братів Кирила та Мефодія або тлумачів з близького до них кола.

Висновки. Космоніміка як ономастична дисципліна є недостатньо розробленою і потребує теоретичного осмислення в світлі досягнень сучасної лінгвістики. Недостатньо уваги приділено й вивченню астроназв у Біблійних кодексах різної мовної приналежності. Аргументовано гіпотезу, що космоніми власожелищи і кружилие в Острозькій Біблії є семантичними гебраїзмами і що назва власожелищи — це модифікація сполучення двох лексем: власи 'Плеяди' та желищи — номінація Великої Ведмедиці з перенесенням арабського й юдейського бачення сузір'я як похоронної процесії. Український перекладач користується широким спектром астрономіацій: грецькими Плеяди, Оріон, Еспера 'вечірня Венера', слов'янізмом денниця, гебраїзмом мазурот, а також словосполученнями рання зоря, рання зірка, вечірня зоря. Якщо давні перекладачі звертались не тільки до грецького, а й до давньоєврейського першоджерела, часом вдаючись до індивідуального словотвору, то о. Рафаїл своє завдання бачив в тому, аби якомога точніше передати назви протографа — Острозької Біблії.

Ключові слова: космонімія, Острозька Біблія, Геннадієва Біблія, переклади Кирила і Мефодія, український переклад.

Фомина Людмила Федоровна

кандидат філологічних наук, доцент кафедри українського мовознавства
Національного університету «Одеська політехніка», проспект Шевченка, 1,
Одеса, 65044, Україна, тел: 0679239001, e-mail: onomastic.ua@gmail.com.
ORCID ID 0000–0002–9599–5332

КОСМОНИМИЯ В ОСТРОЖСКОЙ БИБЛИИ И ЕЕ УКРАИНСКОМ ПЕРЕВОДЕ

Аннотация. В статье исследуются названия астрономических объектов, использованные учеными, которые переводили и редактировали Острожскую Библию 1580/1581 гг., а также те эквиваленты, которые

были представлены (репрезентированы) переводчиком Острожской Библии на украинский язык о. Рафаилом (Романом Турконяком). Статья состоит из введения, в котором рассмотрена история изучения космонимии в славянской и неславянской лингвистической литературе, а также пяти разделов, посвященных истории создания Острожской Библии, отдельным названиям (денниця, мазурот, власожелище, кружилие); заключают статью выводы.

Целью статьи является поиск первичных номинаций, к которым восходят космонимы Острожской Библии, изучение способов их перевода древними славянскими переводчиками и презентация эквивалентов в новейшем украинском переводе архимандрита о. Рафаила.

Основными **методами исследования** являются историко-сравнительный и сравнительно-исторический методы. **Результат** исследования: астрономіації Острожської Біблії сходять своїми корнями к переводам первоучителей славян, братьев Кирилла и Мефодия, или переводчиков из близкого к ним круга.

Выводы. Космонимика как ономастическая дисциплина недостаточно разработана и нуждается в теоретическом осмыслении в свете достижений современной лингвистики. Недостаточно внимания уделено и изучению астрономіацій в Библийских кодексах различной языковой принадлежности. Нашла подтверждение гипотеза, что космонимы власожелищи и кружилие в Острожской Библии являются семантичними гебраїзмами и что название власожелищи — это модификация сочетания двух лексем: власи "Плеяды" и желищи — номинации Большой Медведицы с перенесением иудейского видения созвездия как похоронной процессии. Украинский переводчик использует широкий спектр названий: греческие Плеяды, Оріон, Еспера "вечерняя Венера", славянизм денниця, гебраїзм мазурот, а также словосочетания ранняя зоря, ранняя зірка, вечірня зоря. Если древние переводчики обращались не только к греческому, но и к древнееврейскому первоисточнику, прибегая к словотворчеству, то о. Рафаил главную свою задачу видел в том, чтобы как можно точнее передать астрономические названия протографа — Острожской Библии.

Ключевые слова: космонимия, Острожская Библия, Геннадиевская Библия, переводы Кирилла и Мефодия, украинский перевод Библии.

Стаття надійшла 15 квітня 2021 р.

НАШІ АВТОРИ

ВЕРБИЧ СВЯТОСЛАВ ОЛЕКСІЙОВИЧ — доктор філологічних наук, старший науковий співробітник, старший науковий співробітник відділу історії української мови та ономастики Інституту української мови НАН України.

ІВАНОВА ВАНЯ АНГЕЛОВА — кандидат філологічних наук, доцент кафедри навчання з математики, інформатики та інформаційних технологій Пловдивського університету «Паїсій Хилendarські» (м. Пловдив, Болгарія).

ЖЕЛЕВА ЗЛАТІНА ПЕТРОВА — кандидат філологічних наук, викладач кафедри мови та спеціального навчання Медичного університету (м. Пловдив, Болгарія).

НАСАКІНА СВІТЛАНА ВІКТОРІВНА — кандидат філологічних наук, завідувач кафедри української та іноземних мов Одеського державного аграрного університету.

ПАВЛЮК ХРИСТИНА ТАРАСІВНА — кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри англійської філології та перекладу Державного університету «Одеська політехніка».

ПЕТКОВА ГЕРГАНА АТАНАСОВА — кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри мови та спеціального навчання Медичного університету (м. Пловдив, Болгарія).

ПЕТРОВА СВЕТЛА ГЕОРГІЄВА — кандидат філологічних наук, доцент кафедри педіатричної стоматології факультету стоматологічної медицини Медичного університету (м. Пловдив, Болгарія).

ФОМІНА ЛЮДМИЛА ФЕДОРІВНА — кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови Національного університету «Одеська політехніка».

КОНТАКТНА ІНФОРМАЦІЯ

Карпенко Олена Юріївна

Електронна пошта: elena_karpenko@ukr.net

Адреса: 65058, м. Одеса, Французький бульвар, 24/26, каб.131, 132, кафедра граматики англійської мови

Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

Збірник розміщується на сайті електронних видань бібліотеки імені Вернадського: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/zso, на сайті Наукової бібліотеки Одеського національного університету імені І. І. Мечникова в електронному архіві-репозитарії: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/handle/123456789/1779>, на сайтах: www.zso.onu.edu.ua; www.karpenko.in.ua.

ЗМІСТ

Вербич С. О.

Генетично тюркські ойконіми Одещини: вмотивованість/
невмотивованість перейменувань радянського періоду 5

Насакина С. В.

Антропонимы в жанровом разнообразии рекламных текстов
ветеринарных препаратов в начале XX века 25

Павлюк Х. Т.

Онімний сектор концептосфери молодіжного роману-дистопії
(на матеріалі трилогії С. Коллінз «The Hunger Games») 43

Zheleva Z., Petkova G., Ivanova V., Petrova S.

Eponyms in the field of medicine and paediatric dental medicine
in Bulgarian and English 65

Фоміна Л. Ф.

Космонімія в Острозькій Біблії та її українському перекладі 84

Наші автори 108

Контактна інформація 109

Рекомендовано до друку вченою радою Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (*протокол № 13 від 29.06.2021 р.*)

Галузь і проблематика: висвітлення питань теорії та розкриття джерельної бази досліджень української та загальної ономастики, зокрема літературної

Мови видання: українська, російська, болгарська, англійська, польська, чеська

Журнал реферується та індексується в базах даних: Архів-репозитарій ОНУ імені І. І. Мечникова; «Наукова періодика України» НБ України імені В. І. Вернадського; Україніка наукова; Index Copernicus International Journals Master List; Google Академія; WorldCat; Base-search

Збірник зареєстровано в Державному комітеті телебачення і радіомовлення України 05.07.2004 р. Свідоцтво: серія KB № 8934

*Українською, російською, болгарською,
англійською, польською, чеською мовами*

Відповідальний за випуск

О. Ю. Карпенко

Тираж ____ прим. Зам. № ____ (____).

Адреса редакційної колегії:
65058, м. Одеса, Французький бульвар, 24/26, каб. 131, 132,
кафедра граматики англійської мови
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова
Телефон: +38(048) 776-11-15
e-mail: elena_karpenko@ukr.net

Видавництво і друкарня «Астропринт»
65091, м. Одеса, вул. Разумовська, 21
Тел.: (0482) 37-14-25, 33-07-17, (048) 7-855-855
e-mail: astro_print@ukr.net

www.astroprint.ua; www.stranichka.in.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1373 від 28.05.2003 р.